

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
FİNANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZERBAIJAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE WASPAS
YÖNETİMİ İLE PERFORMANS ANALİZİ

Mehman İBRAHİMOV

Danışman
Prof. Dr. Erhan DEMİRELİ

İZMİR 2021

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum ‘Azerbaycan Bankacılık Sektöründe WASPAS Yönetimi ile Performans Analizi’ adlı çalışmanın, tarafımdan akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../2021

Mehman İbrahimov

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Azerbaycan Bankacılık Sektöründe WASPAS Yönetimi ile Performans Analizi

Mehman İBRAHİMOV

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İşletme Anabilim Dalı

Finans Programı

Ekonomideki en önemli unsurlardan biri olarak bankalar faaliyet göstermektedir. Bankalarının gösterdikleri bu faaliyetlere ekonomideki tüm birimler tarafından ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ülkede bankacılık sektörü düzgün yönetilirse bu ülke ekonomisinin sürdürülebilirliğinin ve gelişimini pozitif yönde etkilemektedir. Bu nedenle bankaların performans analizi ülke ekonomisi ve bankaların rekabet etmesi açısından çok büyük öneme sahiptir.

Çalışmada Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi finansal verilerinden elde edilen 14 adet finansal oran aracılığıyla çok kriterli karar verme tekniklerinden olan Entropi Yöntemi kullanarak ağırlıklar belirlenmiş daha sonra ise WASPAS yönetimi kullanarak bankaların performans sıralaması yapılmıştır. Aktif büyüklüklerine göre en büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi incelendiğinde en iyi performansa sahip olan bankalar Kapital Bank ve Paşa Bank en kötü performansa sahip olan banka ise Respublika Bank ve ASB Bank olarak bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Bankacılık sektörü, Entropi yöntemi, WASPAS yöntemi

ABSTRACT
Master's Thesis
Performance Analysis With WASPAS Method Azerbaijan Banking Sektor
Mehman IBRAHİMOV

Dokuz Eylul University
Graduate School of Social Sciences
Department of Economics
Finance Program

Banks operate as one of the most important elements in the economy. These activities of banks are needed by all units in the economy. If the banking sector is managed properly in a country, it positively affects the sustainability and development of the country's economy. For this reason, the performance analysis of banks is of great importance in terms of the country's economy and the competition of banks.

In the study, weights were determined by using the Entropy Method, which is one of the multi-criteria decision-making techniques, through 14 financial ratios obtained from the 2016-2020 period financial data of 5 largest privately-owned banks operating in the Azerbaijan banking sector, and then the performance ranking of the banks was made using WASPAS management. Analyzing the 2016-2020 period of the 5 largest privately-owned banks by asset size, the banks with the best performance were Kapital Bank and Paşa Bank, while the banks with the worst performance were Respublika Bank and ASB Bank.

Keywords: Banking Sektor, Entropy method, WASPAS method

AZERBAIJAN BANKING SECTOR WSPAS MANAGEMENT AND PERFORMANCE ANALYSIS

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLOLAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM PERFORMANS KAVRAMI

1.1. PERFORMANS	3
1.1.1. Performansın Önemi	4
1.1.2. Performans Kavramının Tarihsel Gelişimi	6
1.2. PERFORMANS YÖNETİMİ MODELLERİ	7
1.2.1 Klasik Performans Yöntemi	8
1.2.1.1. Sıralama Yöntemi	8
1.2.1.2. İkili Karşılaştırma Yöntemi	8
1.2.1.3. Kontrol Listesi Yöntemi	9
1.2.1.4. Kritik Olay Yöntemi	9
1.2.1.5. Grafik Değerlendirme Yöntemi	9
1.2.1.6. Davranışsal Değerlendirme Yöntemi	9
1.2.1.7. Zorunlu Seçim Yöntemi	9
1.2.2. Modern Performans Yönetimi	10
1.2.2.1. Amaçlara Göre Değerleme	10
1.2.2.2. 360 Derece Değerlendirme	10

1.2.2.2.1. Gos eğrisi	11
1.2.2.2. Halo etkisi	12
1.3. TEMEL PERFORMANS TÜRLERİ	14
1.3.1. Finansal Performans	15
1.3.2. Bireysel ve Takım Performansı	17
1.3.2.1. Kurumsal performansın ölçümü	17
1.3.2.2. Bireysel performansın ölçülmesi	17
1.4. BANKA PERFORMANS GÖSTERGELERİ	18
1.4.1. Sermaye yeterliliği	18
1.4.1.1. Asgari Sermaye Gereği	24
1.4.1.2. Denetim Otoritesinin İncelemesi	24
1.4.1.3. Piyasa Disiplini	24
1.4.3. Risk Yönetimi	30
1.5. BANKALARDA PERFORMANSI ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER	32
1.5.1. Politik İstikrarsızlık	33
1.5.2. GSYİH Büyüme Oranı	36
1.5.3. Kur Oynaklığı	38
1.5.4. Merkez Bankalarının Borç Verme Faiz Oranı	40
1.5.5. Aktif Karlılık	43
1.5.6. Net Faiz Marjı	45

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. BANKACILIK KAVRAMI	47
2.2. BANKACILIK TARİHİ	50
2.3. AZERBAYCAN'DA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ	52
2.4. AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ	53
2.5. AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZLER VE NEDENLERİ	62

2.6. AZERBAYCAN'DA BANKACILIK HİZMETLERİ	66
2.6.1. Pasif Operasyonlar	69
2.6.2. Aktif Operasyonlar	75
2.6.3. Vasıtaçılık Operasyonları	82
2.7. BANKALARDA RİSK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ	86
2.8. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ RİSKLER.	90
2.8.1. Bankaların Karşılaştıkları Sistematik Riskler	91
2.8.1.1. Faiz riski	91
2.8.1.2. Piyasa riski	92
2.8.1.3. Kredi riski	94
2.8.1.4. Bilanço dışı riskler	96
2.8.1.5. Döviz kuru riski	98
2.8.1.6. Ülke Riski	101
2.8.2. Bankaların Karşılaştıkları Sistematik Olmayan Riskler	102
2.8.2.1. Teknoloji ve operasyonel riskler	103
2.8.2.2. Likidite riski	105
2.8.2.3. İflas riski	107
2.9. LİTERATÜR TARAMASI	108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜNDE WASPAS YÖNETİMİ İLE PERFORMANS ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	111
3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ	111
3.3. ARAŞTIRMANIN KISITLARI	112
3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	112
3.5. ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ	113
3.5.1. Entropi Yöntemi ile Verilerin Ağırlıklandırılması	113
3.5.2. WASPAS Yönetimi ile Banka Performanslarının Değerlendirilmesi	116
3.6. VERİ ANALİZİ	117

SONUÇ VE ÖNERİLER	119
KAYNAKÇA	122

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1: Klasik Ve Modern Performans Değerlendirme Yöntemleri	s. 8
Tablo 2: Azerbaycan Bankaları – Genel Bilgi	s. 54
Tablo 3: Azerbaycan Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar Kâr Ve Zarar Tablosu.	s. 56
Tablo 4: 2019 ve 2020 Yıllarında En Çok Kar Elde Eden Ve Zarar Etmiş Bankalar	s. 56
Tablo 5: Kredi Ve Ödeme Kartlarıyla Yapılan İşlemler.	s. 58
Tablo 6: Günümüzde Ödeme Kartlarına En Fazla Cashback ve Bonus Uygulaması Uygulanan Bankalar Arasındakilerdir.	s. 59
Tablo 7: Azerbaycan’da En Çok Kullanılan ve Popüler Olan Mobil Bankacılık Uygulamaları	s. 62
Tablo 8: Azerbaycan Manatının Dolara Göre Kuru (Yıllar İtibariyle)	s. 64
Tablo 9: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Ulusal Para Birimi (Milyon Manat)	s. 64
Tablo 10: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Yabancı Para Birimi (Milyon Manat)	s. 65
Tablo 11: Kredi Kuruluşlarında Yerleştirilmiş Mevduat (Milyon Manat)	s. 74
Tablo 12: Kredi Kuruluşlarında Yerleştirilmiş Mevduat (Milyon Manat)	s. 74
Tablo 13: Kredi Yatırımlarının Sektörlere Göre Payı (Milyon Manat)	s. 80
Tablo 14: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Ulusal Para (Milyon Manat)	s. 81
Tablo 15: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Yabancı Para (Milyon Manat)	s. 81
Tablo 16: Kredi Yatırımları. (Milyon Manat)	s. 82
Tablo 17: 2020 Aralık Verilerine Göre Aktif Büyüklüklerine Göre En Büyük Özel Sermayeli 5 Banka	s. 111
Tablo 18: Aktif Büyüklüklerine Göre En Büyük Özel Sermayeli 5 Bankanın 2016-2020 Dönemi Sektör Payı.	s. 112
Tablo 19: Finansal Oranlar Ve Etki Yönleri	s. 113
Tablo 20: Entropi Yöntemi Kullanarak Bulunan Finansal Oranların Ağırlıkları Aşağıdaki Tabloda Verilmiştir.	s. 115

Tablo 21: Ağırlıklandırılmış Ortak Genel Kriter Değerlerine Göre Banka
Performans Sıralaması

s. 117

Tablo 22: Optimal Lambda Değeri ve Performans Sıralamasına Etkisi

s. 118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Gos Eğrisi	s. 12
Şekil 2: Halo etkisi	s. 14
Şekil 3: Kredi Yatırımlarının Bankalara Göre Payı	s. 54
Şekil 4: Kredi Yatırımlarının Sektörlere Göre Payı	s. 55
Şekil 5: Bilanço Dışı İşlemler	s. 98

GİRİŞ

Bankacılık sistemi ekonomik sistemin en önemli faktörlerinden biridir. Bankalar ekonomide finansal aracılık rolünü üstlenmektedir. Bankalar dolaşımdaki serbest fonları (Devletten, insanlardan ve işletmelerden) toplayarak bu fonları ihtiyacı olanlara vadesi, faizi, geri ödeme ve kullanım şartları ile birlikte sunmaktadır. Bununla birlikte bankalar kendi ve ekonomiden topladıkları fonları müşterilerine kredi olarak sağlamaktadır. Bankaların sağladığı krediler ekonomide çok önemli yere sahiptir. Böylelikle bankalar hem nakit hem de nakit olmayan fonların toplanmasını hayata geçirmekte ve ekonomide sermaye dağılımı sağlamaktadır. Böylelikle bankacılık sektörü müşterilerine kredilerin tekliflerini sunulması, danışmanlık hizmetlerinin gösterilmesi, garanti hizmetlerinin verilmesi, yatırım danışmanlıkları vb. bu gibi hizmetleri göstermektedir.

Bankalar ülkedeki finansal yapının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bankalar sadece parasal işlemler yapmazlar ve ülke ekonomisi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının artırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir. Bankalar uzun vade de makroekonomik istikrarlılığının sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektörü ülke ekonomisinin hızlı gelişimi ve büyümesi açısından önemlidir.

Bu Araştırmanın temel amacı Azerbaycan'da faaliyet gösteren aktif büyüklüklerine göre en büyük özel sermayeli 5 bankanın 2016-2020 yılları arasındaki bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesidir. Bunun için Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi finansal verilerinden elde edilen 14 adet finansal oran kullanılmıştır. Araştırmada Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Entropi Yöntemi kullanarak ağırlıklarının belirlenmesi daha sonra ise WASPAS Yönetimi kullanarak bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca literatür taramasına bakıldığı zaman WASPAS yönteminin bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan WASPAS yönteminin bankaların analizi yönteminde kullanılabilir olması tespit edilmiştir.

Tez çalışması 3 bölümden oluşmaktadır ve çalışmanın ilk bölümünde bankaların performansının önemi, bankalarda performans yönetimi modelleri, bankaların performans göstergeleri ve bankaların performansını etkileyen temel faktörlerden açıklanmıştır.

Tez çalışmanın ikinci bölümde bankacılık kavramı ve tarihi, bankacılık sektörünün gelişimi ve genel değerlendirilmesi, sunulan hizmetler, bankaların karşılaştıkları sistematik riskler ve sistematik olmayan riskler ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde literatür taraması yapılmış ve Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi finansal verilerinden elde edilen finansal oranların Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Entropi Yöntemi kullanarak ağırlıkları belirlenmiş daha sonra ise WASPAS Yöntemi kullanarak bankaların performans sıralaması yapılmıştır. Bulunan veriler değerlendirilerek analiz sonucu yorumlanmış ve önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

PERFORMANS KAVRAMI

1.1. PERFORMANS

Performans kelimesi batı kökenli kelimeler grubunda bulunur ve köken olarak Fransız kökenli bir kelimedir. 1. İş, Talep, Uygulama; 2. Herhangi bir olayı veya durumu elde etmek için talep ve zorlama; 3. Bireyin yapabileceği en iyi not ve derece; 4. Tüm işlerde, oyunlarda, başarı anlamını ifade etmektedir (Uysal, 2015: 32).

Performans kavramı, insan kaynaklarının yönetiminde ise, işlerinden biri veya görevlerinin bireysel veya tarımsal olarak başarıyı tanımlamaktadır. Çalışanların çalıştığı tutum ve davranış bu başarının öğeleridir (Akgeyik, 2010: 140).

Basit bir ifadeyle performans çalışanın işini iyi yapmak için ne kadar çaba sarf ettiğini gösterir. Performans planlanan bir işin gerçekleştirilmesi seviyesi ve çalışanın davranışdır. Başka bir ifadeyle performans kavramı, bir işle uğraşan bireyler, gruplar veya şirketler kavramını ifade eder. İşinizle ilgili belirlenen hedefe ne kadar yakın olduğunuzu ifade eder. Bu, nicelik ve nitelik açısından neler yapılabileceğini belirtmek anlamına gelir.

Performans, amaca yönelik ve planlı faaliyetlere bağlı olarak başarıların nitel ve nicel tespitidir. Bu kavram göreceli ve mutlak terimlerin açıklanabilir. Üretimde verimlilik ve hizmette etkinlik genel olarak performansı tanımlayabilir (Kubalı, 1999: 31).

Günümüzde ekonomik ve sosyal işletmelerin öneminin arttığını görebiliriz. Şirketlerin yoğun rekabetçi ortamda etkili bir şekilde yönetilmesi zorunlu bir hal almıştır. Bu amaçla, tüm çalışanlar, en düşük düzeyde çalışanlardan en üst düzeyde yöneticiler belirli bir kriterler için sürekli geliştirilmelidir. Bunu için de insan kaynakları çalışanların performanslarını her zaman ölçerek çalışmaların performanslarını etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri kontrol altına alınmasında yardımcı olmalı, gerçekçi hedefler belirleyip, bu hedeflere zamanında ve verimli bir şekilde ulaşmasını sağlamalıdır.

Bir şirketin hedeflerine ne ölçüde ulaşabileceğini belirlemek için performans değerlendirme ve ölçme adlı bir araştırma yapması gerekmektedir. Şirketin

performans değerlendirmesinde yapılacak ilk Őey Şirketin hangi boyutlar ve kriterler açısından değerlendirileceğidir. Şirketlerin performansının lmesinde kullanılması gereken 7 ana kriter vardır.

7 ana kriter aşağıdakilerdir.

- Kalite
- Maliyet
- Karlılık
- Verimlilik
- Yenilik
- Müşteri memnuniyeti
- Çalışanların memnuniyetidir (Aktan, 2009: 25-33).

Performans kavramı üzerine yapılan tanımlara ve araŐtırmalara baktığımız zaman genel olarak tüm tanımların çok yakın ifade edilmektedir. Yani, performans hem iŐçinin hem de Şirketin hedeflerine ulaşmak için yapacağı faaliyetlerin sonucudur. Sonucun başarısı veya baŐarısızlıęı verimlilik, kalite ve memnuniyet gibi kavramlarda göstergeleri ölçerek değerlendirilmelidir (Yılmaz ve Turan, 2019: 313-342).

1.1.1. Performansın nemi

İŞletmelerde iş gücünün etkin olmasını sağlayan en önemli kişi insan kaynakları yönetimi araçları ve performans yönetimi uygulamalarıdır. Bu Şartlar altında performansı ölçmek, değerlendirmek ve gözden geçirmek özellikle önemlidir. Çünkü esas olarak etkili performans yönetimi uygulamaları için insan kaynaklarının performansını objektif standartlar çerçevesinde ölçmek, daha sonra verimlilik ve üretkenliğin srekliiliğini sağlamak gerekiyor. Değerlendirme zamanı da doğal olarak denetim gerekli olmalıdır. Çünkü performans denetimi uygulamaları performansı olumsuz etkileyen olumsuzlukların devre dışı bırakarak, etkili ve olumlu performansın ödüllendirilmesi gerekmektedir (zer, 2009: 4).

Performans değerlendirme çalışanların başarı oranını belirlemek ve iyileştirilmek için yapılan çalışmalardır ki, tüm çalışanların performans düzeyini belirli bir amaç için belirleyen, birçok aşama içeren ve çalışanların kendisinden beklenen görevi ne ölçüde yerine getireceğine yönelik bir süreçtir. Bu sürecin bir

sonucu olarak, eğitim planının genel içeriği ve hangi gelişim faaliyetlerinin gerçekleştirileceğini belirleyerek geliştirme gereksinimlerinin açıkça tanımlanmasını sağlayabilirsiniz. Böylece Personelin eksikliklerini tespit edin ve bu eksiklikleri gidermek için eğitim faaliyetleri gerçekleştirin (Pehlivan, 2008: 173).

Günümüzde performans değerlendirme açısından, kişi ve kuruluşların performansını ölçmeye yönelik bir sistem, performansı izlemek ve değerlendirmek için olası sorunları belirlemeyi ve yöneticilerin beklentilerini personele aktarmayı amaçlamaktadır. Performans değerlendirme; Çalışanların yeteneklerini, potansiyellerini, davranışlarını, çalışma alışkanlıklarını ve benzer niteliklerini diğerleriyle karşılaştıran sistematik bir ölçüm olup, performans yönetiminin en gerekli aşamasıdır.

Performans değerlendirmesi, şirketteki karar vericilerin uygun kararlar vermesi ve işletme sonucu şirketin başarı oranını iyileştirmesi için önemlidir. Buna ek olarak, geçmişteki faaliyetleri değerlendirerek ve şirketteki kusurları belirlemek ve bu kusurların giderilmesi, performansı etkileyen olumlu ve olumsuz faktörleri kontrol altına alınması, gelecek için daha gerçekçi bir hedefler belirleyip, bu hedeflere zamanında ve verimli bir şekilde ulaşmak açısından çok önemlidir.

- Çalışanların performanslarının etkin bir şekilde ölçmek işletmelere sağlayacağı faydalardan bazılarını şu şekilde özetleyebiliriz.
- Kurulan sistemin sürekliliği ve etkinliği kontrol altına alınabilir.
- İşletme yönetimine ve çalışanlarına performansın değerlendirilmesi ile ilgili yöntem sağlar.
- İşletmenin kaynaklarını düşük performanslı süreçlere yönlendirerek, kaynak yönetiminde dengenin kurulmasını sağlamaya yardımcı olmak.
- İşletme masraflarının ön plana çıkmasına yardımcı olur ve koordineli bir şekilde harcama yapılmasına yardımcı olur
- İşçilerin sahip olduğu sürece ne ölçüde hâkim oldukları hakkında genel bir bilgi verir.
- Süreç yönetimi tüm çalışanlar tarafından benimsenmesi Çalışanların motivasyonlarının artmasına yardımcı olur.
- Yönetim işletmenin tüm süreçleri ve etkinliği hakkında genel bir bilgi sağlamakta yardımcı olur (Özer, 2009: 5).

Performans yönetimi uygulamalarının son zamanlarda özel sektör ve kamu kuruluşlarının yönetiminde çok fazla etkisi olduğunu ve çalışanlarının verimlilik ve üretkenliğin sürekliliğini sağlamadığı görebiliriz.

1.1.2. Performans Kavramının Tarihsel Gelişimi

Performans değerlendirme kullanımına olan ilgi son 30 yılda artış göstermesine rağmen performans değerlendirmeleri yüzlerce yıldır yazılmaktadır. M.S. 3. yüzyıl başlarında Wei Hanedanlığı yetkilisi Çinli filozofların değerlendiricileri yeteneklerden daha çok çalışanların tercihlerinin ne olduğu ile ilgilenmişler (Uysal, 2015: 32-39)

1990ların başında ilk sistem ve performans değerlendirme resmi uygulaması Amerika Birleşik Devletlerindeki kamu kurumlarında görülebilir. Taylor'un iş değerlendirme uygulaması kullanarak çalışanların üretkenliğini artırmış ve böylece bu durum performans değerlendirme kavramının bilimsel olarak kullanılmaya başladığını göstermektedir (Uyargil, 2013:21).

Performans değerlendirme, özel sektörler tarafından geliştirilmiş bir değerlendirme uygulaması olup özellikle daha çok imalat sektöründeki kuruluşlar tarafından kullanılmaktadır. Küresel rekabetin mevcut durumu işletmede performans göstergelerinin (esneklik, kalite, zaman vb.) kullanılmasını gerektirmektedir. Çünkü performans değerlendirmesi, şirketin stratejik karar verme sürecini etkileyecektir.

Performans değerlendirmesinde beklenen en önemli faydalar ise aşağıdakilerdir.

1. Stratejik Planlama
2. Hesap Verme Sorumluluğu
3. Müşterilerin Beklentilerine Cevap Verme
4. Bütçeleme ve Kaynak Tahsisi

Performans değerlendirmesi, finansal ve finansal olmayan veriler kullanarak değerlendirilir (Aydeniz, 2009: 265).

Taylor yaptığı araştırmalarda çalışanları yakından gözlemlemiş, bilimsel verileri elde etmek için uzun yıllar araştırmalar yapmış ve farklı alanlardaki uzmanların görüşlerinden faydalanmıştır. Bu çalışmaların bir sonucu olarak hem

işverenin hem işçilerin en yüksek refahtan faydalana bilmesini mümkün kılan araştırmayı ortaya çıkarmıştır. Taylor hayatını işletmeler ve çalışanların verimliliği artırmak için çalışmalara adadı ve sonuç olarak günümüzde bile Taylor'un çalışmaları doğru ve düzgün bir biçimde incelenip uygulanırsa çalışmaların geçerliliğini sürdürebildiği görülebilir (Kılıç, 2009: 115).

Günümüzde özel sektör ve kamu kuruluşlarının yönetiminde performans değerlendirmesinin etkisinin çok fazla olduğunu görebiliriz. İşletmelerin çalışanlarının verimlilik ve üretkenliğin sürekliliğini sağlamak ve daha fazla gelir elde etmek için performans değerlendirme uygulamalarını kullanıyorlar.

1.2. PERFORMANS YÖNETİMİ MODELLERİ

Şirketler kısa, orta ve uzun vadeli hedeflerine ulaşmak için belirli personel performans değerlerini esas alırlar. Bu durumda bir anlamda şirketin başarısı çalışanların başarısı ile doğru orantılıdır. Benzer şekilde, çalışan performansını belirlemek, çalışanların kendi durumlarını anlamalarına ve kariyer planları yapmalarına yardımcı olur. Şirketler personellerin performansını değerlendirmek için farklı değerlendirme yöntemleri kullanılabilir. Performans değerlendirme yöntemleri literatüründe klasik ve modern değerlendirme yöntemleri olarak 2 ye ayrılır.

1950'lerden bu yana hizmet sektörünün gelişimi işletmelerin, müşterilerin ve hatta çalışanların sürekli değişen beklenti ve istekleri, görev tanımlarının yeniden düzenlenmesi, maaş düzenlemelerindeki değişiklikler, uyarılar ve öneriler, küreselleşmenin hızlanması, ekonomik ve küresel rekabetin yoğunlaşması, birden fazla kullanım alanı olması nedeniyle işten çıkarılma kararı, gerekli iş gücünün belirlenmesi, eğitim ve gelişim ihtiyaçlarının belirlenmesi, yöneticiler ve çalışanlar arasındaki koordinasyon faaliyetlerinin artırılması, çalışanlarla iletişimde performans gelişiminin desteklenmesi gibi bir çok performans değerlendirme sistemleri mevcuttur (Eraslan ve Algün, 2005: 99).

İşletmeler çalışanların performans düzeyini belirli bir amaç için belirlemek, çalışanların kendisinden beklenen görevi ne ölçüde yerine getireceğini kontrol etmek ve çalışanların başarı oranını belirlemek ve iyileştirilmek için performans değerlendirme yöntemleri kullanıyorlar. Günümüzde işletmeler çalışanların

performansları değerlendirmek için klasik ve modern performans değerlendirme yöntemleri kullanıyorlar.

Tablo 1: Klasik Ve Modern Performans Değerlendirme Yöntemleri

Klasik	Modern
1.Sıralama Yöntemi	1.Amaçlara Göre Değerleme
2.İkili Karşılaştırma Yöntemi	2.360 Derece Değerlendirme
3.Kontrol Listesi Yöntemi	3.Yetkinliklere Dayalı Değerlendirme
4.Kritik Olay Yöntemi	4.Dengeli Başarı Göstergeleri vb.
5.Grafik Değerlendirme Yöntemi	
6.Davranışsal Değerlendirme Yöntemi	
7..Zorunlu Seçim Yöntemi vb.	

Kaynak: Eraslan ve Algün, 2005: 96.

1.2.1 Klasik Performans Yöntemi

1.2.1.1. Sıralama Yöntemi

Aslında bu yöntemle yöneticiler tarafından yapılır ve çalışanlarını başarısını göre sıralar. Aslında dahili olarak kullanılan sıralama teknolojisine göre de farklılık gösterir. Değerlendirici tarafından basit bir sıralama yapılarak çalışanlar en başarılıdan en başarısız doğru sıralanır ve başarı durumlarına göre sıralanırlar (Acar, 2010: 225).

1.2.1.2. İkili Karşılaştırma Yöntemi

Günümüzde ikili karşılaştırma yönteminin kullanımı çok sınırlıdır. Çünkü ikili karşılaştırma yöntemiyle sadece çalışanın genel başarı durumunu, kuruluşa getirdiği değer veya kuruluşa katkısı gibi tek bir ortak standardı göz önünde bulundurarak karşılaştırma yapılır. İkili karşılaştırma yöntemi en kolay, en ucuz, en az zaman alıcı veya en çok zaman kazandıran yöntemdir (Ferecov, 2011: 105).

1.2.1.3. Kontrol Listesi Yöntemi

Bu yöntem, değerlendirmeyi gerçekleştirenin sorumluluğunu azaltmak için kullanılmaktadır. Kontrol listesi yöntemine göre değerlendirmeyi gerçekleştiren, çalışanların başarısını değerlendirmekten daha fazla, çalışanların yaptıkları çalışmalarla ilgili olarak yorumda bulunurlar (Bingöl, 1997: 234).

1.2.1.4. Kritik Olay Yöntemi

Kritik Olay yöntemi, genellikle çalışanların günlük faaliyetlerinin bir değerlendirmesi yerine, çalışanların alışılmadık şekilde olumlu ve olumsuz davranışlarının kayda alınması ve değerlendirmenin yalnızca bu kritik ve alışılmadık olaylara göre yapılmasıdır (Ferecov, 2011: 112).

1.2.1.5. Grafik Değerlendirme Yöntemi

Grafik değerlendirme Yöntemi eğitimde kullanılan derecelendirme ölçeğine benzer bir şekildedir. İşçiler kendilerinden beklenen özelliklerin olduğu bir grafiğe yerleştirilir ve özelliklerine göre değerlendirilir (Acar, 2010: 226).

1.2.1.6. Davranışsal Değerlendirme Yöntemi

Davranışsal değerlendirme yöntemi zamanı, değerlendirici çalıştığında çalışanın işini takip etmelidir. Ardından, davranış nedeniyle hareketi ölçerek bu davranış gözlemlerini karşılaştırır (Acar, 2010: 226).

1.2.1.7. Zorunlu Seçim Yöntemi

Klasik değerlendirme yöntemlerinin en son yöntemi olan zorunlu seçim yönteminde, değerlendiriciye her bir faktörün olumlu ve negatif bir tanımlanması verilir ve değerlendirici çalışanlar için en iyi seçeneği kullanarak değerlemede bulunmaktadır (Sabuncuoğlu, 2010: 161).

1.2.2. Modern Performans Yönetimi

1.2.2.1. Amaçlara Göre Değerleme

Amaçlara göre değerlendirme yöntemi modern değerlendirme yöntemlerinin esasını oluşturuyor ve diğer değerlendirme yöntemlerinde ortaya çıkan problemleri en aza indirmek, kişisel ve örgütsel gelişim sağlamak, çalışanların başarılı olmasına yardımcı olmak için geliştirilen bir yöntemdir. Bu yöntem, kişiliğin veya kişisel özellikler yerine, amacın ve sonuçların derecesini ve etkilerini inceleyerek başarılarını değerlendirmektir (Ferecov, 2011: 119).

1.2.2.2. 360 Derece Değerlendirme

360 derece değerlendirme çalışanın performansını etkileyen ve gözlemleyen her kesin yorumunun dikkate alındığı performans değerlendirme yöntemidir (Camgöz ve Alpten, 2006: 192).

3. Yetkinliklere Dayalı Değerlendirme

İlk önce yeterlilik tanımları ile; beceri, bilgi, tutum, performans ve gözlenebilir davranış. Yeterliliklerin beş ortak özelliği olarak kabul edilebilirler. Özellikle, işçilerin bu davranışlarına uygun olarak geribildirim verilmeli ve çalışanların kişisel gelişimlerini gösteren davranışların gözlenmesi ve ölçülmesinin çok gerekli olduğu görülmektedir (Mayatürk-Akyol ve Budak, 2013: 157).

İşletmeler işçilerinin çalışmalarında daha etkili olması için, gereken yetkinlikleri anlamalı ve çalışanlarının işletmenin kültürü ve misyonu ile uyumlu halde olmalarını sağlamalıdır. Yetkinliğe dayalı değerlendirmede işçiler işletmede başarılı olmak için ihtiyaç duyulan becerilere ve yetkinliklere odaklanırlar.

4. Dengeli Başarı Göstergeleri

Dengeli başarı göstergeleri yöntemi, işletmelerin stratejilerini ve misyonunu kapsamı olan bir performans setine dönüştürerek performans yönetimi ve ölçümü için bir çerçeve oluşturmaya çalışan ölçme esaslı bir performans değerlendirme sistemidir (Güran ve diğerleri, 2015: 56).

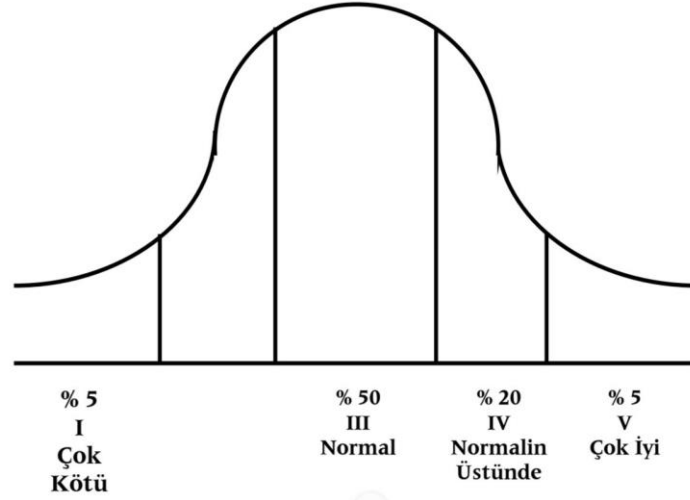
Performans değerlendirmesi zamanı uygulanan değerlendirme yöntemleri ve kullanılan politikanın ne derecede başarılı olduğu ölçmek için son aşamadaki sonuçlar kontrol edilmelidir. Beklenen verimlilik elde edilmezse, kullanılan yöntem iş ihtiyaçlarına göre değiştirilebilir veya geliştirilebilir. Etkinliği lmenin en geçerli standardı, çalışanların pratikte uygulamaya gösterdikleri ilgi ile alakalıdır. Ancak geniş kesimde çalışanların tepkisini çeken değerlendirme yöntemleri seçilirse ve yönetici değerlendirme yöntemlerini katı bir şekilde uygularsa bu tür bir değerlendirme uygulaması başarılı olmayacaktır. Daha da kötüsü bu tür başarısız değerlendirme yöntemleri yönetici ve çalışanlar arasında çatışma ve gereksiz srtuşmeye sebep olabilir (Ferecov, 2011: 122).

Sonuç olarak, performans değerlendirme konusu çok duyarlı bir konu olarak kabul edilmeli, değerlendirme zamanı uygulama seçiminden yönetimin seçimine kadar aşırı dikkatli davranılmalı, bulunan sonuçlar çok dikkatli incelenmelidir. Uyanan değerlendirme yöntemlerinde aksamalar varsa onları bulup zamanında giderilmesi için nemler alınmalı, her şeyden önce değerlendirmenin bir cezalandırma olarak değil, çalışanların eksik yönlerinin benimsenmesine ve eksikliklerinin giderilmesi için yardımcı bir yöntem olarak kabul edilmelidir. Çalışanlara uygulanan performans değerlendirmesinin ne derecede etkili olduğunu kontrol etmek için Halo etkisi ve Gos eğrisi yöntemleri kullanılabilir (Sabuncuoğlu, 2000: 188).

1.2.2.2.1. Gos eğrisi

Gos eğrisi, çalışanların değerlendirmesini kontrol etmek için kullanılan bir yöntemdir. Yöntemin 5 derecesi ve değerlendirmelerin yüzdesi (puan yerine) vardır. Bu derecelerin anlamı açıktı. nc derecedeki çalışan iş çalışmalarına uyum sağlayan ve insanları bilgi, beceri ve kişiliğiyle etkileyen bir çalışandır.

Şekil 1: Gos Eğrisi

Kaynak: Sabuncuoğlu, 2000: 188.

Birinci derece çalışanların işin gereklerini karşılamada yeterli olmadığı görülmektedir. Bu durumda çalışanın işine son verilebilir veya eksiklerini gidermek için eğitim gerekebilir. Beşinci kademe çalışanların yeteneklerinin iş gereklerini çok aştığı ancak uyumsuzluk nedeniyle etkin bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Genel olarak çalışanlara uygulanan performans değerlendirmesinin Gos eğrisiyle yakın sonuçlara sahip olmazsa (sonuçların %50'si normal seviyede görüntülenir) çalışanlara uygulanan performans değerlendirmesine kuşkuyla yaklaşmak gerekir (Sabuncuoğlu, 2000: 188).

1.2.2.2. Halo etkisi

Performans değerlendirmesini kontrol etmenin başka yöntemi de Halo etkisi (Türkçe 'de Hale etkisi veya ayla etkisi olarak adlandırılır ve ayın etrafında görülen ışık gölgesi anlamına gelir) değerlendiricinin benzersiz özellikler arasındaki performans farklılıklarını ortaya çıkarmadığı ve bu yönde yanlış değerlendirme yapıldığı anlamına gelir. İnsanlar Halo etkisinden birçok nedenden dolayı etkilenebilir. Bu nedenlerden biri kişinin ilk izlenime göre yanlış değerlendirme yapma eğiliminde olmasıdır. İlk görüşmede değerlendirici üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip

olmuştur ve değerlendirici, kısa bir süre içindeki ilk izlenimine dayanarak değerlendirmeni yapacaktır (Sabuncuoğlu, 2000: 189).

Halo etkisi açıklamanın bir başka yolu da çalışanın performansının bir yönünün son derece iyi veya kötü olması durumunda değerlendiricinin bu özelliğinin etkisi altında kalıp tüm değerlendirmenin bu yönde yapmasıdır. Örneğin çalışanın yaratıcılık konusunda çok iyi bir performans göstermesi sonucu başka performans göstergelerinin de aynı şekilde olarak değerlendirilmesi. Özellikle değerlendirmeyi yapan kişi, çalışan ile alakalı gerekli tüm bilgilere sahip olmadığı zaman böyle hataları yapma olasılığı yüksektir. Halo etkisine neden olan başka bir durumda değerlendirmeyi yapan kişinin performansının değerlendirildiği faktörler ve kriterler arasındaki farkları anlamamasından meydana gelmektedir. Değerlendirmeyi yapan kişinin değerlendirme faktörlerinin seçiminde hata yapması sonucu olarak değerlendirici bu tür bir sorunla karşılaşabilir (Sabuncuoğlu, 2000: 188).

Halo etkisinin var olması değerlendirme sonrası verilen kararlara doğal olarak etki etmekte ve işletmenin çıkarları açısından olumsuz sonuçlara neden olacaktır. Ek olarak değerlendirilen çalışanlara güvenilir ve doğru geri bildirim sağlamakta bu gibi hataların olduğu durumlarda zorlaşacaktır. Bu yöntemde genellikle değerlendirme yapan kişinin değerlendireceği çalışanların herhangi bir özelliğinin etkisinde kalıp kalmadığı araştırılır. Değerlendirme yapılırken genel olarak iş başarısı normal bir düzeyde olur. Bazı değerlemeler çok iyi bazıları ise yetersiz durumda olurken, çoğunluk normal düzeyde olur. Ancak bu dağılım Halo etkisi olan değerlemelerde ortaya çıkmamaktadır (Uyargil, 2013: 75).

Halo etkisi bir örnekle gösterilirse aşağıdaki gibi olacaktır.

Şekil 2: Halo etkisi

Değerleme Faktörleri					
İnisiyatif Yeteneği					
İşbirliği yeteneği					
İş çıkarma yeteneği					
İş başarı yeteneği					
İş bilgisi					
	1	2	3	4	5
Değerleme derecesi					

Kaynak: Sabuncuoğlu, 2000: 190.

Yukarıdaki şekilde gösterilen değerlendirme faktörleri aynı alan üzerinde Halo etkisi önemli ölçüde artmıştır. Örneğin, iş bilgisinde iyi olan çalışanlar, inisiyatif ve iş birliği gibi öngörülebilir alakasız faktörlerde de iyi bir konumda değerlendirilir. Bazen tam aksi olur. Değerlendirme yapan kişinin gözüne çarpan bir dezavantaj tüm faktörler için daha düşük değerlemelere neden olabilir. Bu durumda değerlendirmeyi yapan kişinin yanlışlıkla veya bilinçli olarak yanlış değerlendirme yaptığı düşünülerek bulunan değerlendirme sonuçlarına güvenilmez ve değerlemenin yeniden revize edilmesi gerekmektedir (Sabuncuoğlu, 2000: 190).

1.3. TEMEL PERFORMANS TÜRLERİ

Temel performans türlerinin finansal, bireysel ve kurumsal performans olmak üzere türleri vardır. İşletmeler sağlıklı kararlar almak ve doğru planlama yapmak istiyorlarsa işletme yöneticileri her zaman işletmenin finansal performans ölçümü ve analizlerine bakmalı ve daha sonra gereken kararları almalıdırlar. Bu nedenle işletme yöneticilerinin en önemli görevlerinden biridir finansal performans ölçümü ve analizlerin yapılmasıdır. Performans yönetimi günümüzde çok önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu nedenle, tüm organizasyonun (kurumsal) performansını ve

işletme çalışanlarının bireysel performansını ölçmek, yönetim uygulamaları ve teorisi açısından çok önemli bir yere sahiptir. Tüm şirketlerin ayakta kalabilmek, yeni teknolojilere ayak uydurmak ve şirket ekonomisinin iyi bir şekilde yönetmek için performans değerlendirmesi yapılmalıdır.

1.3.1. Finansal Performans

Bir şirketin finansal performansı ölçülerek o şirketin gücünü ve rekabette nasıl bir rol oynadığı ortaya çıkarılabilir. Finansal performans şirketin büyümesi, gelişmesi ve diğer rakiplerle rekabete girebilmesi için çok önemlidir. Şirketin performansını ölçerek ve doğru analiz ederek net sonuçlar çıkarılabilir. Bu nedenle ölçüm ve analiz yapan personelin uzman ve deneyimli personel olması çok önemlidir. Günümüzde tüm şirketlerin ayakta kalabilmesi, yeni teknolojilere ayak uydurabilmesi ve kendilerini güncelleyebilmesi için şirket ekonomisinin iyi bir şekilde yönetilmesi çok önemlidir. Fon kaynakları doğru belirlenmeli kredi, para ve diğer önemli kaynaklar iyi bir şekilde analiz edilmeli ve uygun seçenekler bulunmalıdır.

Finansal performans şirketlerin ekonomik kriz dönemlerinde ve değişken ekonomik durumlarda piyasaya yanıt verme hazırlıklarını ölçmek ve analiz etmek için kullanılmaktadır. Finansal performansın ölçümü anı itibarıyla şirketin durumu hakkında net bir bilgi sağlamaktadır. Bu bilgilerle doğrultusunda şirket sahipleri gelecek için planlar yapar ve nelerin yapılması gerektiğini veya nelerin yapılmamasını belirlemeye çalışırlar. Yatırım yapmak veya şirketlerinde herhangi bir değişiklik yapmak isteyen şirket sahipleri, iyi hazırlanmış bir analizle durumu net bir şekilde anlayabilirler. Uzman olmayan çalışanlar tarafından yapılan finansal performans ölçümündeki ve finansal performans analizindeki hatalar işletmede geri dönüşü olmayan kayıplara neden olabilir. Bir şirketin finansal performansını belirleyen ölçüm ve analizler düzenli olarak tekrarlanmalıdır. Çünkü şirketlerin değişen koşullara uyum sağlama konusunda net bilgiler edinmesi çok önemlidir. Eğer şirket sahipleri sağlıklı kararlar almak istiyorlarsa her zaman şirketin finansal performans ölçümü ve analizlerine bakmalı ve daha sonra gereken kararları almalıdırlar.

Şirket yöneticilerinin kendilerine sormalı olduğu en önemli sorular şirketin şimdiki finansal durumunun nasıl olduğu ve gerektiğinde rakiplerle fiyat savaşına

girmeye şirketin finansal kabiliyetinin uygun olup olmadığı, geçtiğimiz dönemde şirketin iyi bir performansa sahip olup olmadığı veya şirketin finansal performansının rakiplerle oranda geride olup olmadığı gibi sorular bulunmaktadır (Acar, 2003: 22).

Şirketler sağlıklı kararlar almak ve doğru planlama yapmak istiyorlarsa şirket yöneticileri her zaman şirketin finansal performans ölçümü ve analizlerine bakmalı ve daha sonra gereken kararları almalıdırlar. Bu nedenle şirket yöneticilerinin en önemli görevlerinden biridir finansal performans ölçümü ve analizlerin yapılmasıdır. Bu görevi başarıyla yerine getirebilmek için hangi verilerin şirketin finansal performans değerlendirmesi için önemli olduğunu tespit etmek, bu verilerin nasıl toplanacağını belirlemek ve toplanan verileri doğru bir şekilde analiz etmek gerekmektedir. Performans ölçümü yapıldıktan sonra bulunan sonuçlar tatmin edici değilse daha yüksek performans elde etmek için adımlar atılmalıdır.

Finansal performans ölçümünde hesaplama ve ölçüm, bilanço ve gelir tablosunda yer alan bilgilere dayanmaktadır. Likidite oranı ise kullanılması gereken diğer bir orandır. Bir şirketin piyasa değeri ölçüm yapılırken kullanılan ve hesaplanması gerekli olan değerlerden biridir. Her zaman piyasa değeri yüksek olan şirketler rakiplerin oranda daha fazla avantajı sahiptir.

Şirketler finansal performans ölçümünde şirketin bilançosu, gelir tablosu ve diğer finansal raporlarından faydalanarak bu tablolardan toplanan verileri analiz etmektedirler. Finansal açıdan başarılı bir şirket kaynaklarını gereken düzeyde finanse edebilen, dengeli borç ve öz sermaye fonları sağlama becerisine sahip olan bir şirkettir (Acar, 2003: 22).

Yatırımcılar şirketlere yatırım yaptıklarında finansal oranlara göre yatırım yaparlar. Finansal oranlar şirkete özel oranlar olduğundan, yatırımcılara hisse senetlerinin asıl değeri hakkında bilgi sağlayabilir. Bu oranlar karlılık, likidite, mali yapı, faaliyet ve borsa performansı oranlarıdır. Spekülasyon, özellikle piyasa derinliğinin küçük olduğu çalkantılı piyasalarda hisse senedi getirilerini büyük ölçüde etkileyebilir. Yatırımcılar yatırım yoluyla 2 tür gelir elde edebilirler. Bu gelirlerin birincisi, sermaye kazancı diğeri ise kâr payı getirisidir. Bu getiriler, yatırımcıların şirkete yatırım yaptıklarında kazanacakları getirilerdir. Sonuç olarak şirketler ve şirketlere yatırım yapan yatırımcılar için yukarıda adı geçen oranlar çok önemlidir. Bu

oranları analiz ederek yatırımcılar şirketler hakkında daha fazla ek bilgiler alır ve oranlar güvenli bir şekilde yatırım yapmalarına yardımcı olur (Korkmaz, 2013: 169).

Günümüz dinamik ekonomik ortamında firmaları sadece mali tablolardan elde edilen oranlarla değerlendirmek yeterli değildir. Bu bağlamda, son yıllarda çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanılmasıyla, birbiriyle çelişebilen kriterler basit düzeyde karar vermelerine yardımcı olarak yaygın olarak kullanılmaktadır. Çok sayıda analizin sonuçlarını tek bir göstergeye indirmek için araştırmalar yapılmıştır. Örneğin Veri Zarflama Analizi, Altman Z-Score, Du-Pont analizi, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, vb. geliştirilen bazı yöntemlerdir (Saldanlı, 2014: 185).

1.3.2. Bireysel ve Takım Performansı

Performans değerlendirmesi ve performans yönetimi günümüzde halka açık işletmeler için çok önemli bir kavram haline gelmiştir. Bu nedenle, tüm organizasyonun (kurumsal) performansını ve işletme çalışanlarının bireysel performansını ölçmek, yönetim uygulamaları ve teorisi açısından çok önemli bir yere sahiptir. 2 tür performans değerlendirmesi ve ölçümü vardır.

- Kurumsal performansın ölçümü
- Bireysel performansın ölçülmesi

1.3.2.1. Kurumsal performansın ölçümü

İşletmenin tamamının performansını ölçmek için bir performans değerlendirmesi yapılıyorsa, bu kurumsal performans değerlendirmesi olarak kayda alınır.

1.3.2.2. Bireysel performansın ölçülmesi

Çalışanların değerlendirilmesi anlamına gelir ve bu değerlendirme sayesinde çalışanların işletmeye sağladığı katkı, kendini geliştirme seviyesi, işe bağlılığı, işinde yükselme isteği, eğitim sonuçları ve işine kayıtsız olup olmadığı anlaşılabilir. Değerlendirme sonucu olarak çalışanları doğru orantıda ödüllendirmek, işinde terfi

ettirmek, uyarılması ve eğitim süreçleri ele alınabilir. Bu durum bireysel performans değerlendirmesi olarak kayda alınır (Coşkun ve Şekeroğlu, 2011: 45).

1.4. BANKA PERFORMANS GÖSTERGELERİ

Bankacılık faaliyeti fon arz edenlerden fonları toplayarak fona ihtiyacı olanlara tahsis ederek para kazanma faaliyetidir. Bankalar talep ve sermaye arzının eşleştiği bir sistemdir. Bu sebepten bankalar ekonomide çok önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkilediğinden bankalar her türlü olumsuz koşullara karşı kendilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bankacılık sektöründe meydana gelen olumsuz olaylar doğrudan ülkedeki özel ve kamu işletmelerini ve ülke bireylerinin ekonomik durumlarını olumsuz yönde etkiliyor. Bu nedenle bankaların etkin performans göstermesi ülke ekonomisi için çok önemlidir. Bankaların performans göstergeleri şunlardır:

- Sermaye Yeterliliği
- Likidite ve Karlılık
- Risk Yönetimi

1.4.1. Sermaye yeterliliği

Sermaye yeterlilik oranı açısından bankaların sermayesinin en önemli görevi, bankalar tarafından üstlenilen risklerden kaynaklanması mümkün olan orta veya çok büyük miktarda beklenmedik zararları karşılayabilmektir. Sermaye likidite yeterliliği ve borçları zamanında ödeme gücünü göstermesi açısından da önemlidir. Bankaların sermaye gücü ve kredibilitesi doğru orantılıdır. Kredi derecelendirme kuruluşları (KDK) sermayesi güçlü olan bankalara yüksek derecelendirme puanı verirler, bu sebepten bankalar uluslararası ve ulusal pazarlardan daha ucuza borç alabilirler. Sadece bir bankanın değil ülkedeki tüm bankaların yeterli sermaye ile çalışması sistematik riski azaltabilir.

Bankaların sermaye yeterlilik oranı tamamen bankaların mali tablolarındaki verilere dayanmaktadır. Bankaların faaliyeti zamanı maruz kaldığı risklerin tümü sermaye yeterliliği konusuyla alakalıdır. Bu anlamda sermaye yeterliliği oranı yetki

dahilinde olan ancak gelir tablosu ve bilanço ile bağlantısı olmayan bazı riskler de (uyum riski, itibar riski) vardır ki bu riskler sermaye yeterliliği oranı kapsamında (Basel 2 ci yapısal bloğunda) ele alınmaktadır. Bu nedenle sermaye yeterlilik oranı konusu mali tabloların düzenlenmesi ile ilgili mevzuata değil diğer düzenlemelere tabi olmuştur. Çünkü riskler sermaye yeterliliğinin odak noktasıdır. Öte yandan, sermaye yeterlilik oranı çerçevesindeki riskler sayısallaştırılarak önemli risk kaynaklarına göre gelir tablosu ve bilanço gibi tablolara dahil edilmektedir (www.tbb.gov.tr).

Dünyadaki ekonomik krizler finans sektörüne etkileri etmektedir. Reel sektördeki krizler finans sektörü, finans sektöründeki krizler ise reel sektörü etkileyebilir. Dünyadaki ekonomik krizler bankaları etkisi altına alarak iflas dumana sürülüyor ve bankaların kendilerini ekonomik krizlerden koruması için sağlam temellere dayanan düzenlemelerin olması gerekmektedir. Basel kriterleri bu eksiklikleri telafi etmek için çıkarılmıştır (Cicoğlu ve Çil, 2019: 85).

1930 yılında İsviçre'nin Basel kentinde Basel Bankacılık Gözetim Komitesi kuruldu. Uluslararası Ödemeler Bankası bünyesinde 1974 yılının aralık ayında G-10 ülkeleri merkez bankaları guvernörleri vasıtasıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulamaları Komitesi kuruldu. Bankacılık Düzenleme ve Denetim Uygulamaları Komitesinin kurulma amaçları aşağıdakilerdir.

- Bankaların gözetimi ve denetiminde uluslararası iş birliğinin sağlanması
- Uluslararası bankacılık sisteminde güvenliği sağlamak için ortak düzenlemelere gitmek
- Bankaların bir bütün olarak denetime tabi tutabilecek teknolojiyi geliştirmek
- Yerel denetim otoritelerine yol göstermek.

Komitenin kurulmasına dayanak, 1970'lerde petrol krizinin dünya genelinde ekonomik sorulara yol açması ve bankacılık sektöründe ve döviz piyasalarında problemlere neden olmasıdır. Basel Bankacılık Denetim Komitesi Kanada, Fransa, İtalya, Almanya, Lüksemburg, Japonya, Belçika, İsveç, İspanya, Hollanda, İsviçre ABD ve İngiltere gibi finansal sistemde belirleyici olduğu üyelerin bankacılık denetim otoritelerini ve merkez bankalarının yetkililerinden oluşturmaktadır (Yıldırım, 2015: 12).

Petrol krizinin ardından dünya genelinde ekonomik sorular devam ediyor. Özellikle 1980'lerde dünya ekonomisinde ciddi bir durgunluk yaşanmaktaydı.

Bankalar tarafında ise sermaye yeterlilik oranlarının düşüyor, sermaye yeterliliği konusunda ciddi problemler yaşanmaktaydı. Sermaye yeterlilik oranındaki düşüş, bankaları kredi riski açısından zor durumda bırakmaktadır. Bu sorular bankaları uluslararası düzenlemeler oluşturmaya sevk etti. Uluslararası düzenlemeleri yapacak bir komite oluşturuldu, bu nedenle komite belli standartlar belirleyerek olası krizlerle başa çıkmak için önlemler almak ve sorunları çözmek için tasarlandı. Bu düzenlemeleri yapmak için kurulan komiteye Basel Komitesi ismi verildi. Basel Komitesi kuruluşundan sonra sermaye yeterlilik oranı konusunda bazı standart çalışmalar ortaya çıkarmıştır. Bu sermaye yeterliliği ile alakalı olan çalışmalar Basel I Kriterleri olarak tanımlanmıştır.

Avrupa Merkez Bankası ve 59 ülkenin merkez bankasının üye olduğu (Bank for International Settlements) 1974 yılında Basel Bankacılık Denetim Komitesini kurmuştur. Basel Bankacılık Denetim Komitesi'nin ana hedefleri aşağıda görüldüğü gibidir:

- Bankaların faaliyeti zamanı karşılaştıkları risklerle başa çıkmak için yeterli sermaye bulundurmak
- Etkin iç yönetim sistem yapılarının banka dahilinde oluşturmak

Basel Komitesi 1988'de dünya çapında faaliyet gösteren büyük bankalar için International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards adında bir belge yayımlamıştır. Bu belge kısaca Basel I olarak bilinmemektedir.

Basel I Kriterlerinin başlıca amacı; Bankların olası krizlere dayanma yeteneğini güçlendirmek, Sermaye yeterliliği ile alakalı düzenlemeler yapmak ve askeri sermaye miktarının miktarda olmasını belirlemektir. Kısaca bankaların müşterilerine verecekleri kredileri risk analizi yaparak vermeleri gerekmektedir. Verilen kredilerin ise belirli bir karşılığı sermaye olarak bankaların ellerinde bulundurmaları gerekmektedir (Turgut, 2007: 33).

Askeri sermaye yeterlilik oranına ilişkin düzenlemeler bankaların potansiyel risklere yanıt olarak tutmaları gereken sermaye oranını içeren Basel 1 kriterleri ile sermaye oranının % 8 veya daha fazla olması tespit edilmiştir. Sermaye yeterliliğinin %8 in altında olması olası bir krizde dönemlerinde banklara sorun yaratabilir. Basel I Kriterlerinin tek bir risk yöntemi ölçümünden faydalandığı ve risk duyarlılığının

yüksek olmaması gibi nedenlerden dolayı Basel I Kriterleri yeterli bulunmadığı için yeni düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmuştur (Cicoğlu ve Çil, 2019: 87).

Yeni düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç olduğu için Basel II Kriterleri düzenlenmiştir. 5 yıllık müzakere sürecinin bir sonucu olarak Basel II Kriterleri 2004 yılında yayımlanmış çifte temerrüt ve ticaret temerrütlerin etkisine ilişkin standartlar 2005 yılında yenilenmesi ve tam bir şekilde kapsamlı sürücü ise 2006 yılda yayınlandı. Basel II Kriterleri her kese aynı yaklaşımı benimsemiyor ve ülkelerin inisiyatifine bırakarak yerel uygulama tercihlerini öngörüyor. Bu bağlamda Basel II Kriterlerinin etkinliği yerel koşullara göre tercihler belirlenerek sağlanabilir (Yıldırım, 2015: 13).

Basel I Kriterlerine oranda Basel II Kriterleri daha çok kapsamlı bir yapıya sahiptir. Basel II Kriterleri finansal istikrarı sağlamayı, etkin ve sağlam bir bankacılık sistemi kurmayı hedeflediği için bankalarda piyasa disiplini ve etkin risk yönetimi geliştirmek ve sermaye yeterliliği etkinliğini arttırmayı amaçlamaktadır. Komite Basel II Kriterlerini oluşturan zaman piyasanın ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmıştır. Özellikle Komite, finansal sistemin sağlamlığını ve güvenliğini geliştirmeyi, rekabet eşitliğini arttırmayı ve risklere daha kapsamlı bir yaklaşım getirmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaçlara ilave olarak bankaların çalışma kriterlerini belirlemek Basel II Kriterlerinin hedeflerindendir. Bu sayede bankaların gerçekleştirdiğini işlemleri hangi şekilde ve nasıl yapacağını, hazırlanmış standartlarla uygulamakta ve çalışma standartlarının bankadan bankaya farklı olmasını engellemeye çalışmaktadır. Bu kriterler şunlardır:

- Bankaların kırılganlığı önlenecek
- Bankacılık sisteminde risk yönetiminin önem kazanmasını sağlanacak
- Bankacılıkta faiz oranları düşürülmesi ve sermaye girişi hızlandırılacak
- Bankaların sermayelerini daha verimli ve dikkatli kullanması sağlanacak
- Reel sektör ve piyasa bankalardan aldıkları kredileri daha verimli ve etkili kullanılacak.
- Bankaların kırılganlığı önlenecek (Eken, 2008: 56).

Bankalar yapısı itibariyle birimlerinin toplanması ve ihtiyaç sahiplerine sunulması üzerine kuruludur. Bankalarda sermaye birikimi 2 ci plandadır. Bu da bankaların şüpheli alacak hesabı konumuna düşmesine yol açarak sıkıntıya girmesine neden olur ve sonuç olarak bankaların iflas etmelerine bile sebep olabilir. Bu nedenle

Basel II kapsamında verilen kredilerde banklar risk oranını belirlemeli ve o orana göre bankaların öz sermaye koyması gerekmektedir. Bu sayede geri dönüşü olmayan kredilerin neden olabileceği olası sorunların azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmakta ve sağlam bir sermaye yapısının kurulması hedeflenmektedir.

- Bankacılık sisteminde risk yönetiminin önem kazanması sağlanacak

Basel II Kriterlerinden sonra yeni bir risk yönetim sistemi ortaya çıktı, bu risk yönetimi sistemi sayesinde derecelendirme sistemi kuruldu ve müşterilere derece durumuna (risk oranına) göre kredilerin fiyatı ve oranı oluşturmaktadır.

İç ve dış derecelendirme sistemi ve risk yönetimi sistemi kurularak daha makul ve adil bir kredi sistemi oluşturulacaktır. Risk çalışma yöntemi bankaların en çok şikayet ettiği konudur. Bir banka tarafından risk oranını yüksek değerlendirdiği bir müşteriyi diğer bir başka bir şekilde değerlendirerek risk oranını düşük bulabilir çünkü her banka için farklı bir risk değerlendirme yöntemleri vardır. Bu durum bankalar için sorun arz etmekte ve bir standart oluşturmak mümkün olmamaktadır. Basel II tarafından getirilen standartlar risk değerlendirme sistemi sayesinde bankaların iç derecelendirme sistemi aynı olacak ve müşterinin hangi bankaya gittiğinin fark etmeksizin aynı risk oranı ve aynı fiyatlandırma ile karşı karşıya gelecektir. Zamanla yapılacak bankalar arası müşteri derecelendirme portföyü vasıtasıyla müşterileri tek bir kaynaktan izlemek mümkün olacaktır. Basel II Kriterleri Basel I Kriterlerindeki önemli eksiklerin giderilmesini sağlasa da birçok yeni eleştirilere de yol açmıştır (Yıldırım, 2015: 14).

- Bankacılıkta faiz oranları düşürülecek ve sermaye girişi hızlandırılacak

1990 yılında başlayan küreselleşme olgusu, sermaye akımlarını da hızlandırmış ve ülkeler bu sermaye akımlarından etkilenmiştir. Sermayenin küreselleşmesi tüm bölgeyi ve hatta bazen dünyayı etkilese ve krizlerin ortaya çıkmasına sebep olsa da birçok ülkede sermaye birikiminin düşük olması başta ihracata yönelik şirketler olmak üzere şirketlerin kredi bulmasını kolaylaştırıyor. Küreselleşmeyle genişleyen ekonomik kriz nedeniyle küresel sermaye hızla bir ülkeye giriyor ve hızlı bir şekilde ülkeden çıkıyor. Bu da ekonomisinde sorun yaşayan bir ülkenin ekonomisinin daha da sorunlu bir hale gelmesine sebep olabilir. Bu hızlı çıkış ve girişler ülke ekonomisinin en büyük oyuncularını olan bankaları doğrudan etkiliyor ve özellikle bankaların dış kaynaklar bulmasında sorular yaşamasına sebep oluyor. Basel II

Kriterleri ile bankacılık sektörü düzene girecek ve daha istikrarlı ve standart iş akımı içerisinde kaynakları dışarıdan ve içeriden daha kolay bulabilecek. Bulunan kaynakların fiyatı risk oranının düşmesiyle daha az olacak ve reel sektörün ve bankaların maliyetleri düşecek (Yıldırım, 2015: 15).

- Bankaların sermayelerini daha verimli ve dikkatli kullanması sağlanacak

Bankalar talep ve sermaye arzının eşleştiği bir sistemdir. Bu sebepten bankalar ekonomide çok önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkiliyor. Eğer Bankacılık sektöründe herhangi bir olumsuz durum söz konusuyla bu işletme verimliliğini ve ülke ekonomisini negatif yönde etkiliyor. Bu nedenle bankaların sermaye yeterliliğinin sağlanması, kullanılan sermayenin risk oranı az olan alanlarda ve verimli bir şekilde kullanılması Basel II Kriterlerinin hedeflerindendir. Yüksek risk oranının olduğu alanlarda ise bankalar sermaye oranlarının yükseltmeli ve bankanın daha dikkatli hareket etmesini ve bu riskten etkilenmemesi sağlanmalıdır. Kredi geri ödemelerinde bir düzen kurulmalı ve zamanında geri dönen kredileri bankalar yeni yatırımların için kullanılmalıdır. Bu durumda kredi fiyatları azalacak ve maliyetler düşecektir.

- Reel sektör ve piyasa bankalardan aldıkları kredileri daha verimli ve etkili kullanılacak.

Basel II Kriterleri kredi kullanımına derecelendirme ve teminat şekilleri getirdiği için bu kredilerin tüketim odaklı harcamalarda kullanılma imkanları azalacak ve şirketlerin ihtiyaçları karşılanabilecektir. Yeni sistemle belirli standartlara tabi kredi alımları, sadece satın alma aşamasında gözden geçirilmekle kalmayacak, aynı zamanda kredi ödemesi tamamlanana kadar her aşamada gözden geçirilecektir (Yıldırım, 2015:15).

Yeni düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç olduğu için Basel II Kriterleri düzenlenmiştir. Basel II Kriterleri 2004'te yayımlanmıştır. Ancak sonraki dönemlerde de iyileştirilme ve yenilemeler yapılmıştır. Basel II Kriterleri 3 yapısal bloğa dayanmaktadır. Basel II yapısal bloklar.

- Asgari Sermaye Gereği
- Denetim Otoritesinin İncelemesi
- Piyasa Disiplini

1.4.1.1. Asgari Sermaye Gereği

Bankaların ölçülebilen risklerden korunması için elinde tutması gereken minimum sermaye tutarıdır. Ölçülebilen riskler; piyasa riski, operasyonel riskler ve kredi riski gibi çeşitli risklerden oluşmaktadır. Asgari sermaye yeterlilik oranı Basel I'deki gibi Basel II'de %8 belirlenmiştir (Erdoğan, 2014: 143).

1.4.1.2. Denetim Otoritesinin İncelemesi

Bankaların sermaye yeterlilik oranı ve iç sistemleri ilk olarak bankaların kendilerini tarafından daha sonra ise denetim otoriteleri vasıtasıyla değerlendirilir ve sermaye ihtiyacının ne kadar olduğu bulunulur. Bu blokta banka hesaplarındaki faiz oranı riski, yoğunlaşma riski vb. gibi ölçülemeyen riskler karşılığında ne kadar sermaye tutarının ayrılması gerektiği belirlenmektedir.

1.4.1.3. Piyasa Disiplini

Bu yapısal blok piyasa disiplinin sağlanması için geliştirilmiştir. Bankaların bilanço yapısı ve maruz kaldıkları riskleri finansal raporlar vasıtasıyla halka açıklayarak şeffaflığın artırılması hedeflenmiştir.

Basel kriterleri genellikle bankaları, derecelendirme kuruluşlarını, banka müşterilerini, düzenleme ve denetim otoritelerini ve konsolidasyon kapsamındaki kuruluşları etkilemektedir. Basel II ana hedefleri aşağıdakilerdir.

- Finansal sistemde istikrarı, sağlamlığı ve güveni sağlamak.
- Sermaye yeterlilik oranı konusunda dünya çapında faaliyet gösteren bankaların eşit bir şekilde rekabette olmasını sağlamak.
- Risk yönetimi uygulamalarını güçlendirmesini sağlamak (www.tbb.goa.tr).

2008 yılında Basel II Kriterleri yayımlanmasından sonraki dönemde piyasalardaki finansal krizin çok sıkıntılı ve maliyetli olması nedeniyle finans ve bankacılık sisteminin gelecekteki olası krizlere karşı daha dirençli olmasını için sermaye, likidite kalitesinin artırılması, sermaye yükümlülüğünün artırılması, ekonomik döngünün dikkate alınması gibi reformlara ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

Bu nedenle Basel Komitesi Basel II Kriterlerine ilaveler yaparak Basel III Kriterlerini yayınladı.

Basel I uygulama sürecinde birçok bankacılık krizinin olması, Basel II uygulama sürecinde de Tüm dünyaya etkileyen bankacılık krizinin olması ekonomistleri yeni çözümler aramaya itmiştir. Avrupa Birliği ülkelerinin bazıları (Macaristan, Yunanistan ve İspanya) gibi ülkelerin yaşadıkları finansal krizler nedeniyle borçlarını ödeyememesi ve bununda diğer gelişmiş ekonomilere büyük ölçüde etki etmesi, yeni önlemler almayı gerektirmiştir. Her ekonomik krizden sonra bir daha olmasını engellemenin yeni yollarını arıyor ve önceki kusurların bulunup giderilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Son yaşanan küresel krizden daha önce geliştirilmiş Basel II Kriterlerinin yetersiz yanlarını gidermek ve yeni tedbirler ortaya çıkarmak Olası krizleri önlemek veya kayıpları en aza indirmek için Basel III Kriterleri yayınlandı (BDDK, 2010: 8).

Basel III Kriterlerinin ortaya çıkma sebepleri aşağıdakilerdir.

- Bankaların sermayesinin kalitesinin artırmak
- Basel II Kriterlerine destek için kaldıraç oranı uygulamasını getirmek
- Elverişsiz piyasa koşullarında aniden azaltabilir sermaye tamponlarının güçlendirilmek
- Asgari sermaye gereksinimindeki döngüsellliği azaltma veya karşılık ayırmak.
- Bankacılık sektörünün güçlendirilmek için önerilen sermaye ve likidite düzenleyici tavsiyelerde bulunmak
- Risk yönetiminin iyileştirmesinin yanı sıra bankaların stres ortamına karşı dayanıklılığını artırmak (BDDK, 2010: 2).
- Basel III ana hedefleri aşağıdakilerdir.
- Sermaye Tamponu Oluşturulması
- Daha Nitelikli Sermaye
- Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı
- Niceliği Artırılmış Sermaye
- Likidite Düzenlemeleri

Basel III kriterleriyle beraber yeni düzenlemeler de geldi. Kaldıraç oranının oluşturulması, likidite ile ilgili düzenlemeler, sermaye miktarının ve kalitesinin

yükseltilmesi ve döngüsel sermaye tamponları gibi düzenlemeler gelmiştir (Gürel ve diğerleri, 2012: 19).

- Sermaye Tamponu Oluşturulması

Sistematik riskleri etkili bir biçimde sınırlandırmak için BIS 2 temel görevin izlenmesinin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu görevler aşağıdakilerdir.

1. Finansal sistemlerin ekonomik büyüme dönemindeki gelişim ve artış, ekonomik daralma dönemindeki azalış ve gerilemedeki aşırı dalgalanmaları düzenleyerek reel ekonomideki iniş ve çıkışları dengede tutmak.
2. Finansal işletmeler arasında birbirleriyle ortak ve bağlı olan riskleri sistematik riskler için göz önünde bulundurmak önemlidir.

Konjonktür karşıtı sermaye tamponu Basel III Kriterlerinin getirdiği yeniliklerle birlikte %0 ve %2,5 aralığında olmuştur. Finansal döngüdeki iniş ve kalkışların etkisini düşürmek bu tamponun amacıdır.

- Daha Nitelikli Sermaye

Bankalar ekonomide çok önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkilediğinden bankalar her türlü olumsuz koşullara karşı kendilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bu sebepten faaliyetleri zamanı risk faktörünü doğru hesaplamaları çok önemlidir. Bankaların sermayesi zor zamanlarda kalkan görevi yapıyor ve bankaların sahip olduğu en önemli varlıklarıdır. Bankaların sermayesi bankaların her zaman kullandığı fonların temelini veya özünü ifade eden, organizasyona finansal açıdan güçlü olduğu hissini aşıl原因 ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelişmesinde yardımcı olan araçtır. Genel olarak sahip olunan sermaye oranının büyüklüğü finansal gücün ölçüsünü ifade etmektedir (Çelikdemir, 2011: 6).

Basel III Kriterleriyle yeni düzenlemeler yapıldı ve bankaların sermaye kalitesini artırması hedeflemektedir. Basel Bankacılık Denetim Komitesi tarafından bankaların faaliyetlerini sürdürebilmesi şüpheli hal aldığı zaman bankalar tüm yasal sermaye unsurlarının zararın ödeyebilecek durumda olmasını sağlamak için bir istişare metni yayınlandı. Taslak, bankacılık sistemini güçlendirmek için Aralık 2009'da Basel Komitesi tarafından yayınlanan bir paket planın parçasıdır oluşturmaktadır (BDDK, 2010: 10).

- Risk Bazlı Olmayan Kaldıraç Oranı

Belirli bir dönüşüm oranı göz önünde bulundurarak aktifler ve bilanço dışı kalemlerin toplamı ile ana sermaye arasında risk dayalı olmayan asgari bir oran oluşturulması planlanmaktadır. Kademeli geçiş hedeflenerek öngörülen kaldıraç oranı ise %36 dır (Gürel ve diğerleri, 2012: 2-3).

- Niceliği Artırılmış Sermaye

Daha iyi sermaye her zaman için yeterli değildir. Bankacılık sektöründe finansal krizlerin yeniden yaşanmaması için çok daha fazla sermayeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu durumda riskler azaltılabilecektir. (Common equity requirement) asgari çekirdek sermaye gereksinimi komitenin reform paketinde 2% den 4,5% yükseltilmiştir. Ek olarak gelecekte olabilecek riskli ekonomik durumları göz önünde bulundurarak bankaların 2,5% lik bir sermaye tamponu bulundurması gerekmektedir. Toplam çekirdek sermaye gereksinimi böylelikle 7% gibi bir orana ulaşabilecektir. Bankaların iş modeline, hakim ekonomik koşullarına ve risk profiline vb. Bağlı olarak her zaman sermaye yeterliliğinin asgari seviyelerin üstünde olmasını sağlamak çok gereklidir (BDDK, 2010: 8).

- Likidite Düzenlemeleri

Net istikrarlı fonlama ve likidite karşılama oranları asgari seviyeleri 100% olacak bir biçimde düzenlemelere ilave edilmesi planlanmaktadır. Bunların yanı sıra alım satım ve karşı taraf kredi riski hesaplarına yönelik sermaye yeterliliğinin hesaplanması konusunda değişiklik çalışmaları yapılmaktadır. Yasal sermaye ile alakalı çalışanlar Basel III Kriterlerinin odak noktasını oluşturmaktadır (Gürel ve diğerleri, 2012: 3).

Dünyadaki ekonomik krizler finans sektörüne etkileri etmektedir. Reel sektördeki krizler finans sektörü, finans sektöründeki krizler ise reel sektörü etkileyebilir. Dünyadaki ekonomik krizler bankaları etkisi altına alarak iflas dumana sürülüyor ve bankaların kendilerini ekonomik krizlerden koruması için sağlam temellere dayanan düzenlemelerin olması gerekmektedir. Basel kriterleri bu eksiklikleri telafi etmek için çıkarılmıştır.

1.4.2. Likidite ve Karlılık

Bankalar ekonomide çok önemli bir yere sahiptirler. Ülkelerin ekonomik kalkınması ile bankacılık sektörü arasında çok önemli bir ilişki vardır. Bankacılık Sektörünün istikrarlı olması güvenli bir ekonomi için çok önemlidir. Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkilediğinden bankalar her türlü olumsuz koşullara karşı kendilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bankacılık sektöründe meydana gelen olumsuz olaylar doğrudan ülkedeki özel ve kamu işletmelerini ve ülke bireylerinin ekonomik durumlarını olumsuz yönde etkiliyor. Bankalar yapısı itibariyle fonların toplanması ve ihtiyaç sahiplerine sunulması üzerine kuruludur. Bankalar ülkede fon transferleriyle istihdama, gösterdiği hizmetlerle maliye ve ekonomik politikalara doğrudan etki etmektedirler. Bankalar yapısı itibariyle bir işletme olduğundan en önemli görevleri kar elde etmektir.

Bankalar likidite kaynaklarını mevcut ve gelecek zaman için doğru bir biçimde planladığında, kriz zamanında operasyonlar üzerindeki riski ve aktif pasif kalemlerinin uyumsuzluğunu azaltabilir. Özellikle bankaların sağladığı fon kaynakları ve bu fon kaynakların kullanımının çeşitlendirilmesi likidite pozisyonunu etkiliyor ve bu durum faiz dışı ve faiz gelirlerinin çeşitlendirilmesini etkiliyor. Benzer bir şekilde bankaların hedeflediği en iyi karlılık seviyesi de faiz dışı ve faiz gelirlerinin çeşitlendirilmesinde etkili olabilir. Bankalar kar elde etmezse zamanla borçlarını ödeyemez hale gelir ve sonuç olarak likiditesi azalır ve krizle karşı karşıya kaldığı zaman iflas etme riski taşırlar (Avcı, 2019: 2-3).

Karlılık önemli bir kavram olmakla bankaların rakiplerine göre sektöründeki yönetim kalitesini ve konumunu belirler. Bankaların karlılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi, bankanın gelecekteki kalkınma stratejileri ve politikalarının belirlenmesi açısından çok önemli bir konudur. Bankanın aktif gelirlerinden yasal yükümlülük ve maliyetler çıkarıldığı zaman net kar bulunmaktadır. Bankaların faaliyetlerini sürdürebilmesi ve arzuladığı seviyeye ulaşabilmesi için net kar çok önemli faktördür.

Bankaların karlılığını etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörleri mikro ve makro faktörler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Mikro faktörler bankalar tarafından

kontrol edilebilirken makro faktörler bankalar tarafından kontrol edilememektedir (Dizgil, 2017: 3).

Mikro faktörler bankalar tarafından kontrol edilebilen olduğundan işlem maliyetleri, mevduat ve kredi kalitesi, net kar marjı, bankanın faaliyet alanı, personel maliyetleri, şube maliyetleri gibi maliyetler bankalar tarafında kontrol edebilirler. Makro faktörler bankalar tarafından kontrol edilemeyen faktörler olduğundan faiz oranları, sektöründeki rekabet durumu ekonomik koşullar gibi faktörler bankalar tarafından kontrol edilememektedir (Dizgil, 2017: 3).

Basel III Kriterlerinde likidite ile ilgili Net İstikrarlı Fonlama Oranı (Net Stable Funding Ratio) ve Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Covarage Ratio) isminde 2 orandan söz edilmektedir (Gürel ve diğerleri, 2012: 7).

- Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Covarage Ratio)

Bankaların likit varlıklarının otuz günde hayata geçecek net nakit çıkışlarına bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Likidite karşılama oranının birin altında olması bankaların likit varlıklarıyla net nakit çıkışlarının karşılanmasında sıkıntı çektiğini gösterdiğinden bu oranın birin üzerinde olması gerekmektedir. Bu oranda hesaplanan net nakit çıkışı otuz gün içinde bankaların nakit çıkışı ve otuz gün içindeki nakit girişi arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır.

- Net İstikrarlı Fonlama Oranı (Net Stable Funding Ratio)

Çekirdek fonlamayı belli bir oranın üzerinde tutmak, Yapısal likidite uyumsuzluğunu sınırlandırmak, likidite karşılama oranını desteklemek için ikinci bir oran (Net Stable Funding Ratio) Net istikrarlı fonlama oranının oluşturulması için çalışılmaktadır. Bankaların Mevcut fonlama tutarının ihtiyaç duyulan fonlama tutarına oranı 100% in üzerinde olmalıdır.

Her iki oran için uygulama takvimi belirlenmiş ve 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren bu iki oran için bilgi amaçlı raporlamalar başlatmıştır. 1 Ocak 2015 Likidite Karşılama Oranı (Liquidity Covarage Ratio) ve Net İstikrarlı Fonlama Oranı (Net Stable Funding Ratio) içinde 1 Ocak 2018 yılı oranlara uyum zorunlu bir hale getirilmesine karar verilmiştir. 2011-2015 yıllarında likidite karşılama oranı, 2012-2018 yıllarında ise net istikrarlı fonlama oranı için gözlem periyodu olarak belirlenmiştir. Gözlem periyodundan sonra bu oranlar için asgari standartlar belirlenecektir.

Toplam aktiflerin içerisindeki aktiflerin payı likidite olarak tanımlanmaktadır. Bankaların likidite oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı ile göstermektedir. Ek olarak bu oran risk göstergesi olarak bilinmektedir. Finansal piyasalarda belirsizlik ortamı büyüdüğü zaman bankaların portföylerinde olan likit aktif oranını büyütme için portföy çeşitlendirmesine gitmesi son derece gereklidir. Çünkü likit varlıklarının fazlalığı herhangi beklenmedik risklerle karşılaşıldığı zaman bankalar için önemli bir koruma sağlayacaktır. Likit varlıklarının fazlalığı risklere karşı koruma sağlamasına bakmayarak likit varlıkların aşırı derecede fazla olması bankaların karlılığını olumsuz yönde etkiliyor. Likit varlıklar bankalar için çok önemlidir çünkü bankaların istenildiği zaman karşılaması gereken yükümlülükleri ve takas borçları vardır (Ünal ve Uzunlar,2011: 343).

1.4.3. Risk Yönetimi

Risk taraflarca talep edilen ve kabul edilen yükümlülüklerinin tamamlanmaması beklenen olayların ortaya çıkması veya beklenmeyen durumlardan kaynaklanan kayıp olasılığını ifade eder (Erol, 2007: 4).

İstenmeyen bir durumun ortaya çıkması risk olarak kabul edilir. Belirsizlik koşullarında oluşan durum risk olarak bilinmektedir (Tuncer, 2007: 73).

Risklerin özellikleri aşağıdakilerdir (Yüzbaşıoğlu, 2003: 3).

- Zamanla değişir
- Genellikle net ve tam olarak öngörülmez ve bilinemez
- Sonuç üzerinde negatif etkileri vardır
- Yönetilebilir bir olgudur.

İşletme açısından baktığımız zaman riskler kazanç elde etme fırsatı olarak bilinmektedir. Risklere finansal açıdan baktığımız zaman ise bir giderin, zararın veya parasal bir kaybın ortaya çıkması ile sonuçlanarak ekonomik faydanın azalmasına yol açabilir.

İşletmeler açısından baktığımız zaman risk yönetimi işletmenin varlıklarını ve işletmenin değerini en çok artıracak bir şekilde yönetmek anlamına gelmektedir.

Etkin bir risk yönetimi için gerekli unsurlar aşağıdakilerdir (Yüzbaşıoğlu, 2003: 10).

- Uluslararası finansal mimarinin yeniden kurulması

- a. Finansal faaliyet alanının standardizasyonu
- b. Finansal rollerin standardizasyonu
- Finansal serbestleşme, globalleşme ve fon akımlarının hızlanması karmaşık finansal teknolojilerin ve ürünlerin kullanımı ve değişen rekabet yapısı.
 - a. Fiyatlama
 - b. Risk Primi
 - c. Volatilite
- Etkin portföy yönetimi ihtiyacı ve risk alma konusunda hesap verilebilirliğin sağlanması
- İç kontrol gözetiminin ve disiplinini etkinleştirme, saydamlık, krizlere karşı dayanıklılığının ve piyasa disiplinini artırılması
- Risklerin optimizasyonu gereği ve geleceğe odaklanma

Risk yönetimi teknikleri genel olarak gelecekle alakalı olduğu için risklerden kaçınma amacı taşımaktadırlar. Risk yönetimi zamanı yanlış değerlendirme ve tahmin uygulamaya ilave edildiyse bu riskleri artırabilecek bir sonuç doğurabilir. Gelecekle ilgili risk yönetimi anlaşmaları makul beklentilere dayanmalıdır. Çünkü sözleşmede belirtilen fiyatlar gelecekteki fiyat beklentileri arasında bir etkileşim vardır. Bu tür bir etkileşim futures piyasalarında (International Structure of Futures Prices) Fiyatların Zaman Arası Yapısı olarak isimlendirilmektedir. Bu sebepten standart dışı sözleşme metinleri dikkatlice değerlendirilmeli ve daha sonra konuyu anlayan kişiler tarafından uygulanmalıdır. Anlaşmanın mümkün olan en yüksek kar ve zararı dikkate alınmalı ve Üstlenilebilir risk düzeyi değerlendirme sonuçlarına göre dikkatlice belirlenmelidir. Üstlenilebilir risk düzeyini aşan anlaşmanın üstlenilmesi gibi bir durumda büyük ölçüde zararlar yaşanabilir. Örneğin 1995 yılında Baring's Brothers adıyla bilinen bir İngiliz Bankasının dealeri Üstlenilebilir risk düzeyini aşan bir anlaşmayı üstlenmesi sonucu olarak 233 yıllık banka 1,4 milyar dolar zarar ederek batma sürecini başlatmıştır (Sayılğan, 1995: 3).

Bankacılık sektörü bir ekonomi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar yalnızca ulusal hükümetin para kontrol aracı değil, aynı zamanda ekonomik yapıyı etkin bir şekilde ayarlayan ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrar sağlayan bir kurumdur. Finansal sistemde önemli bir rol oynayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma

sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır (Erol, 2007 5-6).

Bankacılık sektörünün bilançosundaki pasiflerin ve aktiflerin payı yüksek olması nedeniyle maruz kalınan risk de yüksektir. Finansal kuruluşlar içerisinde en önemli ve gerekli yere sahiptir. Bankacılık sektöründe risk yönetimi çok büyük öneme sahiptir ve risk yönetiminin gerekliliğini sağlayan unsurlar aşağıdakilerdir.

- Sermaye talebini artırma baskısı
 - Gittikçe artan finansal enstrümanlar
 - Artan zorunluluklar
 - Müşteri servisinin kalitesinin artırılması ve hızlandırması
 - Doğru ve uygun fiyatlandırma ile kredi ve Pazar riskinin kontrol edilmesi
- (Yüzbaşıoğlu, 2010: 10-15).

Banka ve şirketlerin daha şeffaf ve daha kurumsal bir yapıya sahip olması için operasyonel risk, derecelendirme ve kredi riski gibi risk yönetim modellerinin oluşturulması gerekmektedir. Risk yönetim modellerinin oluşturulması aynı zamanda bankaların daha etkin faaliyet göstermesine yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak bankacılık sektöründe risk yönetimi bir bankanın en gerekli stratejik fonksiyonlarından biri olarak bankaların rekabet üstünlüğü sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bankaların verdiği kredilerde riski ortadan kaldırmak veya aza indirmek için Basel kriterleri önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Basel kriterlerin kullanılması kredi risklerin kontrol edilmesini sağlıyor ve bankaları olumlu yönden etkiliyor.

1.5. BANKALARDA PERFORMANSI ETKİLEYEN TEMEL FAKTÖRLER

Bankalar sadece parasal işlemler yapmazlar ve ülke ekonomisi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar Ülkedeki finansal yapının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının artırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir. Bankalar

uzun vade de makroekonomik istikrarlılığının sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektörü ülke ekonomisinin hızlı gelişimi ve büyümesi açısından önemlidir. Bu nedenle bankacılık sektörünün performansı çok önemlidir. Bankalarda Performansı Etkileyen faktörler aşağıdakilerdir.

- Politik İstikrarsızlık
- GSYİH Büyüme Oranı
- Kur Oynaklığı
- Merkez Bankalarının Borç Verme Faiz Oranı
- Aktif Karlılık
- Net Faiz Marjı

1.5.1. Politik İstikrarsızlık

Politik istikrarsızlık kavramı ile ilgili fikir birliğine varılmış bir tanımlama bulunmamaktadır. Belki de politik istikrarsızlık kavramının tanınmamasının önemli nedeni bu kavramın farklı ülkelerde farklı membalardan kaynaklanmasından dolayı olabilir. Politik istikrarsızlık kavramında önemli 2 nokta dikkati çekmektedir.

- Mevcut anayasal sistemini değiştirmeye ısrar etme
- Anayasal düzen içinde olmakla beraber, hükümetlerin değişim hızının yüksekliği, koalisyon hükümetleri, politik kutuplaşma gibi noktalar öne çıkmaktadır.

Bir çok çalışmada sosyal huzursuzluğun ve politik şiddetin dolayısıyla gelir eşitsizliği politik istikrarsızlığın nedeni olarak görülmektedir. Politik istikrarsızlık göstergeleri demokratik rejim tiplerinde ise bu başlıklar altında toplanmaktadır (Yalçınkaya ve diğerleri, 2016: 164).

- Koalisyon hükümetleri
- Seçmenlerin kararsızlığı
- Parlamentonun kutuplaşması
- Hükümet değişikliklerinin sıklığı
- Seçimlerin idaresi ve zamanlaması

Ülkelerdeki politik istikrarsızlık politik belirsizlikleri yükseldiğinden bu da dolayısıyla politik riskin yükselmesine sebep olmaktadır. Bu durum reel ve finansal

ekonomik değişkenlerini etkileyerek ülke ekonomisi üzerinde etkili olmaktadır. Bu şartlarda bankacılık sektörü de arz ve talep arasındaki ilişkiden etkileniyor. Çünkü risk artışı faiz oranını artıracak, bu da bankların maliyetini artıracak, diğer yandan faiz oranındaki artış kredi maliyetini artıracak ve ekonomik birimlerin kredi talebini azaltacaktır. Öte yandan özellikle özel sektör öz kaynak yapısı güçlü olmayan ülkelerde şirketler genellikle yatırımlarını finanse etmek için kredi kullanırlar, kriz dönemlerinde nakit akış dengelerini korumak veya sağlamak için kredi kullanma eğilimindedirler (Emir ve Kurtaran, 2005: 4-6).

Politik risk endeksi politik istikrarsızlık göstergesi (DPRI) olarak kullanılıyor ve ülkelerin politik istikrarsızlıkları ile ilgili bir değerlendirme aracı temin etmektedir. Politik risk bileşenleri olarak isimlendirilen ve daha önceden düzenlenmiş faktörler grubuna risk puanları sağlanmaktadır. Her bileşen için verilen minimum puan sıfırdır ve maksimum puan ise genel olarak politik risk değerlendirmesi için verilen sabit bir ağırlığa göre değişebilmektedir.

Politik ve sosyal tutumları kapsayan politik risk endeksi 12 ağırlıklı değişken içermektedir. Politik risk endeksi;

1.Sosyo-ekonomik koşullar	2. İç çatışmalar,
3.Yolsuzluk	4.Dinsel gerilimler,
5.Yatırım profili	6.Dış çatışmalar,
7.Hükümet istikrarı	8. Etnik gerilimler
9.Hukuk ve düzen	10. Demokratik hesap verebilirlik
11.Bürokrasi	12. Politikada ordunun etkisi

Bu gibi faktörlerin hepsinin risk puanlarını değerlendirerek ve ülkenin politik istikrarsızlık analizin yapılmasında kullanılır. Politik istikrarsızlık analizi zamanı risk derecesi en fazla riski gösteren 0 puanla az riski gösteren 100 puan arasında değişmektedir. Politik risk endeksi:

- (%0-%49,9) aralığında çok yüksek politik risk
- (%50-%59,9) aralığında yüksek politik risk
- (%60-%69,9) aralığında orta düzey politik risk
- (%70-%79,9) aralığında düşük politik risk

%80 üzerinde çok düşük politik risk olarak kabul edilmektedir (Yalnkaya ve Diğerleri, 2016: 173).

Ekonomik birimler sadece mevcut koşullara göre kararlar vermekle kalmaz, aynı zamanda gelecekteki koşulları ve beklentilerini de dikkate alarak karar verirler. Bu nedenle ekonomik gelişme sürecinin devamlılığı olması girişimcinin uzun vadeli vizyonuna ve tahminini gerçekleştirme olasılığının yüksek olmasına bağlıdır. Bunu tanımlayan en önemli faktörlerden biri, kurumsal çerçeveyi oluşturan ve ekonomik faaliyeti belirleyen politik değişkenlerdeki istikrardır. Ekonomide politik istikrarın var olması girişimcilerin geleceği tahmin etme yeteneklerinin gelişmesine yardımcı olur ve böylelikle girişimciler uzun vadeli ve devamlı ekonomik faaliyetlere yönelirler. Bu durumda ekonomik istikrarın devamlılığını sürdürebilmesi politik istikrara bağlıdır. Genel olarak politik istikrarsızlığın bankacılık sektörü de dahil olmakla tüm ekonomiyi yakından ilgilendirmektedir (Gür ve Akbulut, 2012:294-297).

Ekonomik gelişmenin en önemli kuruluşların biri olduğu için bankacılık sektörünün finansal istikrarı ve performansı ekonomide faaliyet gösteren her bir işletme için çok önemlidir. Bankacılık sektörünün finansal istikrarı ve performansı bankaların kontrol edemediği makro, bankalara özgü olan mikro faktörlerden etkilenmektedir. Makro faktörlerin başında politik istikrarsızlık gelmektedir

Politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilenmesinin sebebi temelde geleceğe dair olan belirsizliklerin artmasından ve farklı kanallardan kaynaklanmaktadır. Politik istikrarsızlığın ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilenmesinin ilk kanalı üretim ve yatırım ikinci kanalı ise kamu bütçesi ve borçlarıdır. Ekonomik büyüme üzerinde olumsuz etkisi olan bu iki kanalın olumsuz etkileri aşağıdakilerdir. Politik istikrarsızlık ekonomide risk primlerinin yükselmesiyle borçlanmanın ortalama vadesini azaltmakta ve faiz oranlarını yükseltmektedir. Bu durum bir yandan kamu bütçesindeki üretken yatırımın artmasından çok, borç ödemelerine ayrılan payın çoğalmasına neden olurken, diğer yandan faiz maliyetini artırarak özel sektör yatırımları üzerinde itici bir etkiye sahip olacaktır. Böylelikle ekonomik büyüme potansiyelinin altında kalacak, kamu ve özel sektör yatırımlarında beklenen getiri ve yatırımlar azalacaktır. Ekonomik büyümenin potansiyelinin altında kalması durumunda kamu ve özel sektördeki vergi gelirlerinin düşmesi bütçe açıklarının büyümesine yola açacaktır. Sonuç olarak bu durum kamu borçlarının artmasına yola açacak ve ekonomik büyümenin yavaşlanmasına yol açacaktır (Yalçınkaya ve diğerleri, 2016: 178-179).

1.5.2. GSYİH Büyüme Oranı

Tüm ülkeler için ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük ölçüde önem taşımaktadır. Burada önemli olan büyümenin nedenlerinin anlamak ve bu yönde hareket etmektir. Ekonomik büyümeyi etkileyen birçok ekonomik faktörler olsa da finansal sistemde büyük bir yere sahip olan bankacılık sektöründe de bu faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

Finansal piyasa günümüz ülkelerinin ekonomisi için o kadar öneme sahiptir ki gelişmemiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki esas farkı finansal piyasanın oluşturduğu söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin finansal sisteminde bankacılık sektörü büyük ölçüde öneme sahiptir. Çünkü bankacılık sektörünün sürdürülebilir bir gelişim içinde olması modern dünyada teknolojinin hızlı gelişimi ve iletişim ağlarının piyasalara erişilebilirliğini neredeyse sınırsız hale gelmesine yol açmıştır (Turgut ve Ertay, 2016: 115-116).

Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının artırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir.

Bankalar ekonomik büyümeye etki eden birçok fonksiyonu hayata geçirmektedirler. Literatürde bankacılık sektörü ve ekonomik büyüme ilişkisini test etmek için pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucu olarak bankacılık sektörünün ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna varmıştır. Bu duruma ek olarak birçok çalışmanın sonucunda bankacılık sektörünü gelişimine ekonomik büyümenin yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ek olarak bankacılık sektörü sosyal projeleri ve çevre dostu yatırımları destekleyerek sürdürülebilir kalkınmaya etki etmektedir (Tandoğan ve Özyurt, 2013: 54-55).

Bankacılık Sektörünün ekonomik performans üzerindeki etkisi ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu farklılıkların nedenleri açıklarken araştırmacıların arasında çeşitli fikir ayrılıkları olmuştur. Bazı araştırmacılar bankacılık sektörünün gelişmesinin ekonomik büyüme yol açtığını bazı araştırmacılar ise ekonomik büyümenin bankacılık sektörünün gelişmesine yol açtığını söylemektedir. Buna ek olarak bankacılık

sektörünün ekonomik büyümeyi etkilemediği, ekonomik büyüme ve bankacılık sektörünün karşılıklı etkileşime olduğu ve bankacılık sektörünün ekonomik büyümeyi sınırladığını gibi görüşlerden mevcuttur. Ekonomik büyüme ve bankacılık sektörü arasındaki ilişkiyle ilgili fikir birliği sağlanamamıştır (Turgut ve Ertay, 2016: 115-116).

Gelişmekte olan ülkelerin için ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük ölçüde önem taşımaktadır. Finansal piyasaların sürdürülebilir gelişim içinde olması modern dünyada teknolojinin hızlı gelişimi, iletişim ağlarının piyasalara erişilebilirliğini neredeyse sınırsız hale gelmesine yol açmıştır. Finansal sistem ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkân sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının artırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir (Vurur ve Özen, 2013: 118-119)..

İktisadi ideoloji sistemi ne olursa olsun her ekonomi için ekonomik büyümenin sürdürülebilirlik ve istikrarlılığının sağlanması büyük ölçüde önem arz etmektedir. Ekonomik büyümenin sağlanması ülkelerin en temel ve önemli hedefidir. Buna ek olarak ekonomik büyümeye nasıl finansman sağlanacağı, finansal sistemin en önemli faktörlerden biri olan bankacılık sektörünün yapısı ve gelişim düzeyi gibi konular da ülkeler için ekonomik büyüme gibi en önemli konulardan biridir. Aslında bankaların ve finansal sistemin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi uzun süredir tartışma konusu olmuş ve ekonomik büyümeyi banka kredilerinin destekleyeceği birçok iktisatçı tarafından ireli sürülmüştür. Bankacılık sektörü ekonomik büyüme ile birlikte tasarrufları harekete geçmekte, risklerin çeşitlendirilmesinde, yatırım projelerinin değerlendirilmesinde ve risklerin dağıtılmasını sağlamakta kritik bir role sahiptir (Apaydın, 2018: 16).

Bankacılık sektörü ve ekonomik performans arasındaki ilişki her zaman pozitif bir ilişki sürdürmez. Özellikle ülkelerin son yıllarda sık sık yaşadığı finansal krizler adeta bir kabusla dönüşmüş ve uluslararası ekonomik ilişkilerin gelişmesi nedeniyle krizler bir ekonomiden diğer ekonomiye hızla yayılmaya başlamıştır. En iyi örnek olarak 2008 yılındaki mali krizi gösterebiliriz. Bu kriz finansal piyasaların ister uluslararası isterse ulusal piyasalar için ne derecede önemli olduğunu ispatlamıştır.

Yaşanan kriz nedeniyle neredeyse tüm ülkeler bankacılık sektöründe yeni tedbirler almış ve denetimleri artırmak kararı almıştır. Çünkü ekonomik büyüme ve bankacılık sektörü arasındaki ilişki çok büyük öneme sahiptir ve ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin ve istikrarlılığının sağlanması için büyük ölçüde önem taşımaktadır.

Ekonomik büyüme ülkelerin iktisadi anlamda kalkınmasında çok önemli bir faktördür. Bunun sebebi ekonomik kalkınma için ekonomik büyümenin gerekli olmasıdır. Her bir ülkenin orta ve uzun vadede hedefi ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkelere bu durum çok büyük öneme sahiptir.

Ekonomik büyüme ulusal ekonomik kalkınmada çok önemli bir faktördür. Bunun sebebi ekonomik kalkınma için ekonomik büyümenin gerekli olmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için gerekli bir durum olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla ekonomik büyümenin istikrarlılığının sağlanması her ülkenin orta ve uzun vadeli hedeflerinden biridir. Ekonomik büyümenin istikrarlı olması için sermaye yeterliliği çok önemlidir. Bu sebepten sermaye yetersizliği ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilemektedir. Bu zamanda bankacılık sektörü yürüttüğü faaliyetler ile gerekli olan sermayeyi sağlayarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemektedir.

1.5.3. Kur Oynaklığı

Döviz kuru oynaklığı ekonomik büyümeyi hızlandırmayı hedefleyen gelişmiş ülkeler ve ekonomik kalkınması ihracat dayalı olan gelişmekte olan ülkeler için çok önemli bir role sahiptir. Özellikle Bretton Woods sisteminin 1973 yılında kaldırılmasıyla esnek döviz kuru sistemine geçilmesi sonucunda meydana gelecek oynaklıklar hemen hemen tüm iktisatçıları endişelendirmiştir. Çünkü oynaklıktan kaynaklanacak belirsizlikler uluslararası ekonomik krizlere neden olabilir.

İktisatçıların döviz kuru yapısındaki dalgalanmalardan endişe duymalarının en önemli sebeplerinden biri uluslararası döviz piyasasının hiçbir zaman kapanmayacağı ve işlemlerin dünya çapında yedi gün yirmi dört saat gerçekleştirilebildiği bir piyasa kuruluşuna sahip olmasıdır. Çünkü talebin ve arzın daima değiştiği bir pazarda gelecekle ilgili tahmin yapmak ve öngöründe bulunmak çok zordur. Tahmin yapmakta

zorlanan karar vericiler risklerle karşı karşıya kalarak riski göze alacaklardır veya riskten kaçınacaklar (Sevim ve Doğan, 2016: 284).

Döviz kurlarının döviz talebin ve arzın daima değiştiği bir pazarda değerlendirilmesinin yanı sıra ülkeler arasındaki enflasyon, faiz oranı ve sermaye hareketleri gibi faktörler de döviz kuru etkiye sahip olmaktadır. Özellikle döviz kurunun öngörülebilir olmaması sebebiyle çok uluslu şirketler döviz kuru riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ek olarak döviz kuru oynaklığının tahmin edilebilir olması şirketlerin risklerle başa çıkmak için nasıl ve hangi önlemlerin alınması gerektiği konusunda yardımcı olmaktadır (Sağlam ve Başar, 2016: 23-24).

Bankaların performansını etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörleri mikro ve makro faktörler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Mikro faktörler; verimlilik, büyüklük, mülkiyet yapısı, risk yönetimi ve kapitalizasyon olarak sınıflandırılabilir. Makro faktörler; faiz, istihdam, döngüsel hareketler ve döviz kuru gibi makroekonomik faktörler sınıflandırılabilir. Her bankanın performansını ve karlılığını etkileyen faktörler farklıdır. Bankaların özel sektör mülkiyetinde olması ve kamu mülkiyetinde olması elde edilen kar açısından farklılık yaratmaktadır. Bankaların karlılığını etkileyen diğer faktör kaldıraç oranıdır. Kaldıraç oranının yükselmesi bankaların karlılığını pozitif yönde etkiliyor.

Bankaların performansını ve karlılığını etkileyen çok sayıda faktörler mevcuttur. Bankaların performansını genel ekonomi, bankaların yaptığı operasyonlar ve finansal sistem gibi faktörler etkilemektedir. Globalleşme bu gibi faktörlerin çoğalmasına ve bazılarının çok fazla öneme sahip olmasına yol açmıştır (Yelghi, 2020: 74).

Çok sayıda ülkede finansal piyasalara devlet müdahalesinin olmaması yani finansal piyasaların serbestleşmesi bankaların yabancı döviz fonları bulmasını kolaylaştırıyor ve bankaların müşterilerine sağladığı kredi hacimlerinin genişlenmesine yardımcı olmaktadır. Bunun sonucu olarak çok sayıda gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörünün yükümlülüklerini ve varlıklarını yabancı dövizde tutmak yaygın hale gelmiştir. 37 gelişmekte olan ülkede 1970-2001 yılları arasında araştırma yapılmış ve araştırmanın sonuçlarına göre Amerika Birleşik Devletleri doları cinsinden ortalama kredi toplam kredinin %27,23'ünü ve Amerika Birleşik Devletleri

doları cinsinden mevduat ise toplam mevduatın %21,64n  kapsamaktadır (Gökçe ve Sarıta ,2017: 3).

Özellikle gelişmekte olan ülkelerin bankaları yükümlülüklerini ve varlıklarını yabancı dövizde tutmaktadırlar. Yabancı döviz cinsinde varlık ve yükümlülükler taşıdığı için bankalar her zaman kur riskiyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bankalar genellikle işlem maliyetleri nedeniyle döviz riskinden korunma yöntemlerinden faydalanmamaktadır. Bankaların bilançolarındaki pasif ve aktiflerdeki yabancı döviz yükümlülük ve varlıklar aynı seviyede ise döviz kurundaki y kseli ten banka etkilenmeyecektir. Döviz kurundaki artış nedeniyle bankalar kar ve zararlar karşı karşıya kalmaktadırlar. Döviz Kuru y kseli i zamanı bankaların yabancı para y k ml l kleri döviz varlıklarından fazla ise bankalar zarar ederler veya döviz varlıkları yabancı para yükümlülüklerinden fazlaysa bankalar kar elde ederler (Gökçe ve Sarıta ,2017:4).

Bankaların karlılığı üzerinde döviz kuru oynaklığı ve döviz kuru dolayı ve doğrudan etki etmektedir. Bu etki varlık bazlı olmayan hizmetler, bilanço dışı pozlama, yabancı döviz cinsinden yükümlülük ve varlıkları etkileyerek meydana gelmektedir. Bankaların yabancı döviz cinsinden yükümlülüklerini karşılamak için aynı miktarda yabancı döviz bulundurması gerekmektedir. Eğer bankalar y k ml l kleri kadar yabancı döviz bulundurmazlarsa o zaman döviz kuru oynaklığı ve döviz kuru bankaların karlılığını ve performansını doğrudan etkilemektedir (Alev ve  z  ek,2019: 180-181).

1.5.4. Merkez Bankalarının Borç Verme Faiz Oranı

Genel olarak para politikası ve maliye politikası olmak üzere iki politika ekonomik istikrarın sağlanması da çok önemli role sahiptir. Bunlar arasında para politikası merkez bankası tarafından ve maliye politikası ise hükümet tarafından uygulanmaktadır. Fiyat istikrarının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması para politikasının en önemli amacıdır. Para politikası araçları aşağıdaki değişkenler üzerinde önemli etkiye sahiptir.

- Politika uygulamaları
- Merkez bankasının davranışları

- Krediler
- Döviz kurları
- Para arzı

Para politikası uygulayarak merkez bankası dolaşımdaki para arzını dolaylı ve doğrudan para politikası araçlarını kullanarak artırma veya azaltabilir. Merkez bankasının bağımsız olması para politikasını etkin bir şekilde uygulaması için önemlidir. Son dönemlerde uygulanan düzenlemelerle birlikte bankacılık sektörü ülkelerin ekonomilerinde önemli bir sektör haline gelmiştir. Bu durumda merkez bankalarının uyguladığı para politikasının sektör üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılması karar alıcılar ve bankacılık sektörü açısından çok büyük ölçüde öneme sahiptir (Günsoy, 2001: 171-184).

Para politikasının uzun vadeli ve temel amacı ekonomik büyümeyi, istihdamı sağlamak ve ekonomik birimlerin gelecekle ilgili kararlar alırken karar alma sürecinde etkisiz olacak düşük ve istikrarlı enflasyon oranının olmasıdır. Uzun vadeli ekonomik hedeflere ulaşmak için gerekli koşulların başında düşük enflasyon gelmektedir. Bu nedenle Merkez Bankasının ekonomik büyüme ve istihdam politikasına yapacağı en büyük katkısı fiyat istikrarını sağlamaktır (www.tcmb.gov.tr).

Fiyat istikrarının sağlanması Merkez Bankasının temel amacıdır. Fiyat istikrarının sağlanması fiyatların hiç değişmemesi anlamına gelmez, uzun vadeli azalış (deflasyon) ve artış (enflasyon) eğiliminin önlenmesi anlamına gelmektedir (www.tcmb.gov.tr).

Fiyat istikrarını ekonomik birimlerin daha güvenilir bilgilere dayalı kararlar alınmasını ve böylece kaynaklarını daha etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır. Ek olarak düşük enflasyon nedeniyle enflasyon risk priminin düşürülmesi nedeniyle reel faiz oranlarındaki düşüş yatırım kararlarında destekleyici rol oynamaktadır (Takım, 2013: 15).

Ekonomideki son likidite kaynağı olarak Merkez Bankası piyasadaki bankalardan borç alabilmekte ve bankalara borç para verebilmektedir. Faiz oranları piyasayı etkilemek için Merkez Bankası tarafından belirlenmektedir.

Merkez bankası ülkedeki bankalara para arzı sağlamaktır. Basitçe ifade etmek gerekirse Merkez Bankası bankalara ve diğer finansal kurumlara kredi sağlamaktır. Bankalar bu krediler vasıtasıyla sıradan vatandaşlara (bireylere) ve çeşitli şirket ve

kuruluşlara kredi temin etmektedir. Bankalar Merkez Bankasından aldıkları kredileri vade sonunda Anapara ve borç alma faiz oranı ile birlikte geri ödemek zorundadır.

Bu sebepten bankalar Merkez Bankasından aldıkları kredilerin maliyetini yani kredilerin faiz oranını analiz ederek kar elde edebilecek şekilde sıradan vatandaşlara (bireylere) ve çeşitli şirket ve kuruluşlara kredi temin etmektedir. Bankalar kuruluşları gereği her zaman maksimum kar elde etmeyi hedeflemektedir. Örneğin bankalar Merkez Bankasından %15 faizle kredi aldıkları zaman kar elde etmek için %15'in üzerinde faizle bu elde ettiği kaynağı müşterilerine teklif etmektedir. Bankaların aradaki farktan kar elde etmektedir.

Merkez Bankasının borç verme faiz oranı düşük olursa bankaların elde ettikleri fonların maliyetini de azaldığı için müşterilerine daha ucuza kredi imkanları sağlayabilir. Faiz oranlarını düştükçe insanlar kredi almaya daha istekli olurlar. Sonuç olarak para arzı artar ve satın alma hacmi de artar. İnsanların daha çok kredi kullanması ise bankaların performansını ve karlılığını pozitif yönde etkilemektedir.

Merkez Bankasının borç verme faiz oranı yükselirse bankaların elde ettikleri fonların maliyetini de yükseldiği için müşterilerine daha yüksek faizlerle kredi imkanları sağlayabilir. Sonuç olarak bankaların sunduğu krediler daha pahalı hale geliyor ve borçlanma insanlar için karlı olmadığından daha az kredi kullanıyorlar. Para arzı ve satın alma hacmi azalıyor. İnsanların daha az kredi kullanması ise bankaların performansını ve karlılığını negatif yönde etkilemektedir.

Merkez Bankası tarafından uygulanan daraltıcı para politikası incelenmiş ve bu para politikasının bankaların borç verme oranının (kredi oranının) azaldığını göstermektedir. Daraltıcı para politikası krediye talebin azalmasına sebep olmaktadır. Bu tür politikalar kurun güçlendirilmesine ve yabancı sermayenin çekilmesine sebep olmaktadır (Çoban ve Şahin, 2011:337-338).

Merkez Bankasının bankalara verdiği borç verme faiz oranı ülkedeki mevcut ekonomik durum ve enflasyon seviyesi dikkate alınarak belirlenir. Enflasyon oranı yükselirse, Merkez Bankası borç verme faiz oranını yükseltir, çünkü bu şekilde para arzını düzenleme, yani azaltma politikası izler. Bu zaman bankaların müşterilerine teklif ettiği kredilerin faizleri de artar ve insanlar yüksek faizlerle kredi kullanmaktan kaçınır ve daha az yatırımlar yaparlar. Tersine, enflasyon düştükçe borç verme faiz oranı da düşer. Bu durumda, nüfusun bankalardan kredi alması daha kolay hale gelir

ve insanlar banka kredilerinin daha ucuz olduğu için yeni yatırımlar yapabilir ve ekonomik canlanma yararır.

1.5.5. Aktif Karlılık

Ekonominin gelişmesi açısından bankacılık sektörü en önemli role sahiptir. Bankalar firmaların büyümesi, sermaye birikimi ve ekonomik büyümeyi sağlamak açısından ülke ekonomisinde en önemli aktörlerden biridir. Bankacılık sektörü karlı ve güçlü ise finansal istikrarın sağlanmasına yardımcı olur ve ülke ekonomisinin makroekonomik şoklara karşı daha dayanıklı bir hale gelmesine katkıda bulunur. Finansal aracılık ekonomik büyümeyi etkilemektedir. Diğer taraftan da ülke ekonomisindeki makroekonomik değişimler bankacılık sektörü etkilemektedir (Taşkın,2011: 289).

Karlılık önemli bir kavram olmakla bankaların rakiplerine göre sektöründeki yönetim kalitesini ve konumunu belirler. Bankaların faaliyeti zamanı yaptıkları harcamalar (giderler) kar oranını üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bankaların karlılığını etkileyen faktörlerin belirlenmesi, bankanın gelecekteki kalkınma stratejileri ve politikalarının belirlenmesi açısından çok önemli bir konudur. Bankaların faaliyetlerini sürdürebilmesi ve arzuladığı seviyeye ulaşabilmesi için karlılık çok önemli faktördür.

Bankaların karlılığını etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Bu faktörler örnek olarak; Teknolojik yenilikler, artan kredi, bankaların alternatif dağıtım kanallarından kazandığı gelirler, mevduat hacmi ve bankaların sağladığı hizmetlerinden kaynaklanan gelirler vb söylenebilir. Buna ek olarak bankaların ekonomik sistemdeki yerine baktığımız zaman bankaların karlılığını faiz oranı, ekonomik büyüme ve enflasyon gibi makroekonomik faktörlerin etkilemesi de normal durumdur (Samırkaş, 2014: 119). Bankaların karlılığını etkileyen çok sayıda faktörler

- Teknolojik yenilikler
- Artan kredi
- Alternatif dağıtım kanallarından kazanılan gelirler
- Mevduat hacmi
- Sağlanan hizmetlerden kazanılan gelirler
- Faiz oranı

- Ekonomik büyüme
- Enflasyon vb.

Aktif karlılık bir işletmenin varlıklarını toplamına göre ne kadar karlı olduğunu göstermektedir. İşletmelerin varlıklarını gelir elde etmek için verimli kullanıp kullanmadığı belirlenmesinde yardımcı olmaktadır. Aktif karlılık oranı bir işletmenin yıllık kazancının varlıklarının toplamına bölünmesiyle bulunmaktadır.

$$\text{Aktif Karlılık Oranı} = \text{Net Dönem Karı} / \text{Aktif Toplamı}$$

Aktif Karlılık Oranı ne kadar büyük olursa işletmelerin toplam varlıklarını gelir elde etmek için daha verimli kullanması anlamına gelmektedir.

Bankaların karlılığını etkileyen çok sayıda faktör bulunmaktadır. Sermaye oranı karlılığını etkileyen en önemli faktörlerden biridir. İşletmelerin faaliyetlerini ne oranda öz kaynaklarıyla finanse ettiklerini bulmak için işletmenin öz sermayesinin toplam aktiflerine oranı bulunmaktadır. Son dönemlerde bankacılık sektörünün uluslararası alanlara yayılması ve en önemli sektörlerden biri olması sermaye yeterliliği oranının önemini arttırmıştır. Bankalar daha önceden aktif büyüklüklerine göre sıralanırken şimdi sermaye yeterlilik oranı daha önemli hale geldiği için sermaye yeterlilik oranlarına göre sıralanmaktadırlar (Ünal ve Uzunlar, 2011: 343).

Bankaların likidite durumları karlılık üzerinde çok önemli etkiye sahiptir. Bankaların likidite oranı, likit aktiflerin toplam aktiflere oranı ile göstermektedir. Ek olarak bu oran risk göstergesi olarak bilinmektedir. Finansal piyasalarda belirsizlik ortamı büyüdüğü zaman bankaların portföylerinde olan likit aktif oranını büyütmek için portföy çeşitlendirmesine gitmesi son derece gereklidir. Çünkü likit varlıklarının fazlalığı herhangi beklenmedik risklerle karşılaşıldığı zaman bankalar için önemli bir koruma sağlayacaktır. Likit varlıklarının fazlalığı risklere karşı koruma sağlamasına bakmayarak likit varlıkların aşırı derecede fazla olması bankaların karlılığını olumsuz yönde etkiliyor. Likit varlıklar bankalar için çok önemlidir çünkü bankaların istenildiği zaman karşılama gereken yükümlülükleri ve takas borçları vardır. Bankaların karlılığına ilişkin uluslararası çalışmalara bakıldığında zaman bankaların sermaye yapısının, bankaların pasif yapısının, operasyonel verimliliğinin, banka büyüklüğünün ve likidite durumlarının kârlılık üzerinde çok önemli etkiye sahip olduğu görülmektedir (Ünal ve Uzunlar: 2011: 344).

1.5.6. Net Faiz Marjı

Bankalar ekonomideki tasarrufların toplanmasını ve bu toplanan fonların tüketim harcamalar ve büyük yatırımlar için kaynak yaratan aracı kuruluşlardı. Tasarruf sahiplerinden toplanan fonların yatırım yapmak için kaynağa ihtiyacı olan kişilere veya kuruluşlara aktarmayı yaparken coğrafi kısıtları yok etmekte, miktar ve vade uyumlaştırması yapmakta ve karşılaşılan riskleri de büyük ölçüde kendisi üstlenmektedir. Bankalar bu fonksiyonları yaptığı zaman üstlendikleri riski, paranın zaman değerini ve kar marjını dikkate alarak fiyatlandırma yapmaktadırlar. Net Fiyat Marjı bankaların fiyatlandırma davranışının yansımasıdır (Göçmen-Yağcılar ve Kalaycı, 2020:8).

Net Fiyat Marjı bankaların yükümlülük ve varlıklarının kombinasyonunu ve hacmini gösterir ve bankalar tarafından sağlanan aracılık hizmetlerinin maliyet karşılığı olarak uygulanmaktadır. Yaygın olarak kullanılan hesaplama yöntemi aşağıdaki gibidir.

$$\frac{((\text{Bankalar tarafından kullanılan fonlardan sağlanan faiz gelirleri}) - (\text{Kaynakları toplamak için göze alınan faiz giderleri}))}{(\text{bankaların toplam faiz getiren varlıkları})}$$

Net Fiyat Marjının daima pozitif olması beklenmektedir. Çünkü faiz giderlerinin faiz gelirlerinden küçük olması bankaların karşılaştıkları işlem belirsizliğini telafi etmek açısından gereklidir. Net Fiyat Marjının yüksek olması bankalar için performans göstergesi olmakla yanı sıra bir etkinlik ölçüsüdür. Net Fiyat Marjı varlıkların etkinliğini kısaca özetleyen bir göstergedir ve Net Fiyat Marjının yüksek olması bankaların varlıklarını başarılı bir şekilde yönettiğini göstermektedir.

Faiz marjlarının yüksek olması bankalara fayda sağladığı düşünülse de daha düşük faiz marjları sosyal refah için kazanım sağlamaktadır. Faiz marjları düştükçe finansal aracılık yapan işletmelerin (Bankaların) sosyal maliyetleri de azalmaktadır. Piyasalarda yüksek faiz marjlarının olması piyasa gücünün sonucudur. Yüksek faiz marjlarının olması yatırımlar ve tasarruflar için caydırıcı olabilecek bir sonuç oluşturmaktadır (Göçmen-Yağcılar ve Kalaycı, 2020:8).

Net faiz marjı bankaların fiyatlandırma davranışının sonucu olarak bilinmektedir. Bankaların iş modelinden ortaya çıkan faktörler Net Fiyat Marjı üzerindeki en çok etkiye sahip olan faktörler olduğunu belirtmekte fayda var. Ek

olarak bankaların yatırım ve finansman politikaları, büyümeye dönük stratejilerinin ve yönetim risk iştahının fiyatlandırma politikasına doğrudan etki etmektedir ve bankaların dönemde elde ettikleri yüksek marjları daha sonraki dönemlere de yansıtarak sürdürülebilir marjların sağlanması hedeflenmektedir (Göçmen-Yağcılar ve Kalaycı, 2020: 29).

Bankacılık sektörü borç alanlar ve borç vermek isteyenler arasında köprü rolünü üstlenmektedir. Özellikle piyasa tabanlı ve bankacılık tabanlı finansal sistemler içinde çok önemli bir role sahip olan sektördür. Gelişmiş ekonomilere sahip olan ülkelerin bankacılık sektöründe gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörüne nazaran faiz marjının daha düşük olduğu görülmektedir. Faiz marjının düşük olması aracılık maliyetinin düşük olması anlamına gelir ve bu sistemin etkin çalıştığı göstergesidir. Sitemin etkin çalışması esasen bir çeşit etkinlik göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle faiz marjlarındaki artış bankacılık sektörünün etkin çalışmadığı anlamına gelmektedir. Faiz marjlarının yüksek olması bankaların topladıkları mevduat ve verdikleri kredi başına karlılıklarını pozitif yönde etkilerken sosyal refah ve ekonomi açısından ülkeyi negatif yönde etkilemektedir. Kredi ve mevduat faiz oranları arasındaki farkın büyümesi işletmelerin ve tüketicilerin kredi talepleri azaltacak ve bu durum ekonomik büyümeyi negatif yönde etkileyecektir. Böylelikle bu durum bankaların aracılık faaliyetlerini etkin bir şekilde yapamadıkları anlamına gelmektedir (Hanedar, 2020: 244).

İKİNCİ BÖLÜM

BANKACILIK SEKTÖRÜ

2.1. BANKACILIK KAVRAMI

Bankacılık sistemi ekonomik sistemin en önemli faktörlerinden biridir. Ekonominin diğer sektörleri gibi bankacılık sektörü yapısal ve işlevsel olarak değişikliklere tabidir. Değişimlerin gelişimi ekonomik reformların ilk yıllarda deneyimin toplaması, yabancı tecrübeli ve bankacılık kurumlarının yapısı ve amacı hakkında modern izlenimler gibi bir sıra faktörler tarafından belirlenmektedir. Bankalar ekonomide finansal aracılık rolünü üstlenmektedir. Bankalar dolaşımdaki serbest fonları (Devletten, insanlardan ve işletmelerden) toplayarak bu fonları ihtiyacı olanlara vadesi, faizi, geri ödeme ve kullanım şartları ile birlikte sunmaktadır. Bununla birlikte bankalar kendi ve ekonomiden topladıkları fonları müşterilerine kredi olarak sağlamaktadır. Bankaların sağladığı krediler ekonomide çok önemli yere sahiptir. Böylelikle bankalar hem nakit hem de nakit olmayan fonların toplanmasını hayata geçirmekte ve ekonomide sermaye dağılımı sağlamaktadır. Böylelikle bankacılık sektörü müşterilerine kredilerin tekliflerini sunulması, danışmanlık hizmetlerinin gösterilmesi, garanti hizmetlerinin verilmesi, yatırım danışmanlıkları vb. gibi hizmetleri göstermektedir (Sadıqov , 2010: 7).

Bankacılık sektörünün faaliyetleri farklılık göstermektedir. Modern toplumdaki bankalar çeşitli işlem türleriyle ilgilenmektedir. Bankalar kendilerini sadece para dolaşımını sağlamak ve ekonomideki bireyler ve işletmeleri krediler vasıtasıyla finanse etmekle kısıtlamamışlar. Böylelikle modern zamanda bankalar aşağıdaki çeşitli işlemleri yapmaktadırlar.

- Aracılık anlaşmaları yaparak mülklerin yönetimi,
- Menkul kıymetlerin alım ve satımı
- Ekonomideki bireylerin finanse edilmesi
- Borsa işletmeleri vb.

gibi ülke ekonomisi için önemli olan işlemleri gerçekleştirmektedir. Bankaların kredi büroları ekonomik ve yasayla ilgili programların tartışmalara katılır, istişareler yürütür, istatistikler toplar. Bu bankaların özellikleriyle ilgili değil sadece işlevselliğini

artırmak için yapılan çalışmalardır. Bankalar bu bilgilerden gelecekle ilgili doğru kararların alması, daha karlı çalışmanın ve istikrarlılığın sağlanması için faydalanmaktadır (Abdullayev ve Əsgərova, 2009: 5).

Bankalar yapısı itibarıyla fonların toplanması ve toplanan fonların ihtiyaç sahiplerine (devlete, gerçek ve tüzelkişilere) vadesi kısa ve uzun kredi olarak sunulması üzerine kuruludur.

Bankalar günümüzde sadece kredi ve mevduat işletmeleriyle yansın çeşitli işlem türleriyle de ilgilenmektedir. Bankaların ilgilendikleri çeşitli işlem türleri aşağıdakilerdir.

- Ülkedeki para ve kredi politikasının uygulamasını desteklemek.
- Finansal sistemde aracılık görevi yapmak.
- Menkul kıymet alım ve satım işlemi yapmak.
- Ödeme kolaylığı sağlamak için kredi ve banka kartlarını sağlamak
- Kıymetli varlıkların korunmasını sağlar için kiralık kasaları sunmak.
- Dış ve iç ticaret işlemlerinde aracılık yapmak (Yetiz,2016:107-117) vb.

Bankalar sadece parasal işlemler yapmazlar ve ülke ekonomisi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar Ülkedeki finansal yapının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının artırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir. Bankalar uzun vade de makroekonomik istikrarlılığının sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektörü ülke ekonomisinin hızlı gelişimi ve büyümesi açısından önemlidir. Bankaların kredi sisteminin temelini oluşturmakta ve müşterilere (Devlete, insanlara ve işletmelere) kredi verme zamanı kredi prensiplerine ciddi bir şekilde uyulmalıdır. Kredi verme zamanı bir sıra prensipler vardır ki bu prensiplerin temel amacı ulusal ve bankacılık çıkarlarının korunmasıdır. Kredi verme zamanı kullanılan prensipler aşağıdakilerdir (Sadıqova,2010:9-10).

- Zaman
- Farklılık
- Güvenlik

- Geri Ödeme

Zaman: Kredi kullanan müşteriler bankalardan aldıkları kredini geri ödemelidir. Daha doğrusu müşteriler kredini sadece geri ödememeli belirlenmiş zaman biriminde geri ödemelidir. Bankalar açısından kredinin belirlenmiş zamanda geri ödenmesi çok önemlidir.

Farklılık: Bankaların sadece kendi müşterilerine kredi vermesi ve diğer müşterilere farklı davranış göstermesi çok yanlış yaklaşımdır. Bu sebepten bankalar kredi göstergeleri esasında kredilerin verilmesini sağlamalıdır. Kredi verilmesi müşterinin belirlenmiş sürede geri ödeme kabiliyetinden ve finansal durumundan asılı olarak belirlenmelidir.

Güvenlik: Bankalar için müşterilerine verdikleri kredilerin zamanında geri ödenmesi çok önemlidir. Bunun için bankaların müşterilerine çeşitli teminatlarla kredi sağlamak imkanı vardır. Birçok ülkelerde kredi teminatı ile müşterilerine kredilerin verilmesi yaygın olarak kullanılmaktadır. Kredi teminatının; teminat, kefillik, kredi riski sigortası vb. Bu gibi birçok çeşitleri vardır.

Geri Ödeme: Geçici olarak ihtiyaçları için kredi kullanan müşteriler daha sonra belirlenmiş zamanda faizle birlikte bankaya belirli bir ödeme yapmalıdır. Bankaların yaptığı çeşitli işlemler vardır ki bunlar aşağıdakilerdir(Sadıqov, 2010: 18-20).

- Gerçek ve tüzelkişilerin fonlarının vadeli ve vadesiz mevduat olarak kabul edilmesi
- Özkaynak ve toplanan fonların vasıtasıyla kredilerin verilmesi
- Gerçek ve tüzelkişilere hesapların açılması ve işlemlerin yapılması
- Gerçek ve tüzelkişilerin istediği zaman hesapları ile ilgili raporların takdim edilmesi
- Müşterilere ödeme, senet, kassa vb. Bu gibi hizmetlerin sunulması
- Aracılık anlaşmaları yaparak mülklerin yönetiminin yapılması
- Gerçek ve tüzelkişilerden nakit ve gayri nakdi olarak döviz alımı ve satımı gibi işlemlerin yapılması
- Mevcut mevzuata uygun olarak değerli metallerle işlemlerin yapılması
- Danışmanlık hizmetlerinin gösterilmesi
- Kıymetli varlıkların korunmasını sağlar için kiralık kasaları sunulması
- Kiralama hizmetlerinin sağlanması

- Garanti hizmetlerinin verilmesi

Bankacılık sektörü bir ekonomi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar yalnızca ulusal hükümetin para kontrol aracı değil, aynı zamanda ekonomik yapıyı etkin bir şekilde ayarlayan ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrar sağlayan bir kurumdur.

Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkilediğinden bankalar her türlü olumsuz koşullara karşı kendilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bankacılık sektöründe meydana gelen olumsuz olaylar doğrudan ülkedeki özel ve kamu işletmelerini ve ülke bireylerinin ekonomik durumlarını olumsuz yönde etkiliyor. Bankalar yapısı itibariyle fonların toplanması ve ihtiyaç sahiplerine sunulması üzerine kuruludur. Bankalar ülkede fon transferleriyle istihdama, gösterdiği hizmetlerle maliye ve ekonomik politikalara doğrudan etki etmektedirler. Bankalar yapısı itibariyle bir işletme olduğundan en önemli görevleri kar elde etmektir.

2.2. BANKACILIK TARİHİ

Bankacılık faaliyetlerinin başlangıcı ekonomide mübadele aracı olarak kullanılan paranın kullanılmadığı ilk çağlara kadar uzanmaktadır. O dönemlerde kıymetli eşyalarını çeşitli tehlikelerden korumak için insanlar kıymetli eşyalarını tapınaklara emanet etmekteydiler. Din adamları da kendilerine emanet olarak verilen bu eşyaları boş bırakmayacak diğer insanlara ödünç vermektedir. Bu sebepten tarihteki en eski bankaların tapınaklar ve en eski bankacıların ise din adamları olduğunu söylenebilir. Hükümdarlar daha sonraki dönemlerde bu görevleri din adamlarının yerine yapmaya başlamıştır. Zamanla insanlar ihtiyaç duydukları ürünleri almak için alışveriş yapmaya ve mal alışverişinde bulunmaya başladı ve bu da ödeme yöntemleri aracına talebin çoğalmasına yol açtı. Ticaret git gide büyümesi, değerli metallerin taşınmasında zorluklar, kıymetli eşyalarının çoğalması, alıcılar ve satıcılar arasında ortak noktaların bulunması gibi konular bankacılığın doğmasına önemli bir etken olmuştur (Yetiz, 2016: 107-117).

Ticaretin uluslararası seviyeye ulaşması ve gelişmesi parayla ilgili kurumların yaranmasını zorunlu hale getirmiş ve bu sebepten sarraflar ortaya çıkarmıştır.

Dolayısıyla sarraflar bankaların öncüsü olarak tanımlanmaktadır. Banka kelimesi İtalyan kökenli banco kelimesinden ve sarrafların işlem yaptığı masa,sıra kelimelerinden kaynaklanmaktadır. Sarraflar vaatlerini yerine getiremediği ve iflas ettikleri zaman insanlar sarrafların bancosunu kırardı. Bu sebepten batı dilinde iflas uğrayan kişilere banco sözcüğünden kaynaklanan bankrupt söylenmektedir. Sarrafların gitgide faaliyet alanlarının genişleyerek mevduat kabul etme, transfer işlemleri gerçekleştirme, insanlara krediler verilmesi gibi işlemleri yapması onların mevduat ve transfer bankaları durumuna gelmesine yol açmıştır. Sermaye ve mal ticaretine katılan sınıflar, tüccarlar ve tefecilerden oluşan burjuvaziyle gerçek anlamda döviz ticareti ortaya çıkarmıştır. Ticaret sermayesinin gelişimi bankaların ekonomi için önemli bir hale gelmesine sebep olmuştur. Sanayi devrimi ise bankaların hızla gelişmesine yol açmıştır (Aydın, 2006:18).

MÖ. VII yüzyılda antik Yunanistan’da krallar kendi isimlerine paralar basmaya başlamıştı. Bu dönemlerde bankacılık Ortadoğu’ya Sicilya, Sinop, Lidya ve Kartacayı gibi yerler işgal eden perslerden yayılmıştı (Aydın, 2006: 21).

MÖ.III yüzyıldan MS. II yüzyıla kadar dünya genelinde hakim güç olan Roma İmparatorluğu’nda bankacılığın çok ilerlediği görülmektedir. Soyluların Romada bankacılığa olan ilgileri oldukça az olduğundan bankacılık işlemlerini aşağı toplumun insanları tacirler ve armatörler yapmıştır (Yetiz, 2016: 107-117).

Orta Çağ’da denizciliğin gelişmesiyle fethedilen yerlerin ve oradan toplanan kıymetli madenlerin sayısının gitgide çoğalması Avrupa’da bankacılık sektörünün gelişmesine sebep olmuştur. Yeni bir bankacı tipi bu dönemde ortaya çıktı. Orta Çağ’da bankacılara sadece vatandaşlık hakkı verilmesine rağmen Rönesans döneminde bankacılar kendisini kermese kabullendirmiş ve sosyal topluluk içinde önemli bir yere sahip olmuştur (Yetiz, 2016: 107-117).

Hollanda’da Amsterdam Bankası adıyla 1609’da ilk modern banka kurulmuştur. Venedik Bankası 1637’de Venedik’te kurulmuştur. 1640 yılında kral İngiliz tüccarlar tarafından Londra Kulesi’ne yatırılan altın külçelerine el koymuş ve tüccarların ve tacirlerin devlete olan güveni sarsılmış bu sebepten tüccarlar altınlarını goldsmith olarak bilinen tüccarlara vermeye başlamış ve karşılığında şehadetname almışlardır. Bir süre sonra kasalarındaki altınların boşa olduğunu gören goldsmithler kasalarındaki altınlara dayalı olarak borç isteyenlere goldsmithnots olarak bilinen

senetleri vermeye başlamışlardır. Bu senetler zamanla piyasalarda ilk banknot sistemini oluşturmuştur (Yetiz, 2016: 107-117).

XIX yüzyılın başlarında dünya ticaretinin önemli ölçüde gelişmesi ve sömürgeleşme hareketlerinin yaygınlaşması bankacılık sektöründe yeni yeni eğilimler meydana gelmesine sebep olmuştur. Bankacılık sektöründe uzmanlaşma, birleşme ve iş bölümü gibi eğilimler ön plana çıkarmıştır. Bu dönem zarfında Almanya ve İngiltere de kurulan bankalar bugün hala aktif olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler (Yetiz, 2016: 107-117).

XX yüzyıla gelindiğinde duyum biraz değişti. Bankacılık faaliyetleri ülke ekonomilerin yapılarına göre İkinci Dünya Savaşından sonra yeniden şekillenmeye başladı. Az gelişmiş ülke ekonomilerinin finansal açıdan gelişmesini sağlamak amacıyla ve genellikle özel yasalar ve devlet eliyle kurulan Kalkınma bankacılığı adında yeni bankalar kurulmaya başladı. Dünya Bankası, Avrupa Merkez Bankası ve Uluslararası Para Fonu, gibi kuruluşlar İkinci Dünya Savaşından sonrası kurulmuştur (Aydın, 2000: 22).

2.3. AZERBAIJAN'DA BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ

Azerbaycan bankacılık sektörünün tarihi XIX yüzyılın 2ci yarısına kadar uzanmaktadır. Aynı yıllarda yabancı bankaların ulusal şubeleri, birçok özel banka ve karşılıklı kredi kuruluşları sektörde faaliyet göstermekteydi. Bu yıllarda tarımın ve petrol endüstrisinin gelişimi için sermaye gereksinimi olduğundan bankacılık sektörüne ihtiyaç duyulmuştur. Yabancı yatırımlardaki artış, tarım ve sanayi sektörünün gelişimi finansal kuruluşların ve bankalara olan ihtiyacının artmasına sebep olmuştur. 1860-1870 yılında Bakü'de kredi faiz oranları 36% e kırsal alanlarda ise 60% gibi oranlarda göstermekteydi (Aziz ve Pashayev, 2020: 35-36).

Azerbaycan Cumhuriyetinin Bankacılık sisteminin kurumsal ve yasal kuruluşu 18 ekim 1991 Devlet bağımsızlığı kazandıktan sonra başladı. 1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Bankası (Merkez Bankası) ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Bankalar ve Banka Faaliyeti hakkında yasalarının kabul edilmesiyle bankacılık sisteminin yasal ve düzenleyici çerçevesinin temeli atılmıştır.

Azerbaycan'da bankacılık sisteminin gelişme aşaması 3 bölüme ayrılabilir.

- İlk aşama,1990-1992 yılları arasında Merkez Bankası sisteminin kurulması.
- 1992-1994 yıllarında bankacılık sektörünün hiper enflasyon ve istikrarsız koşullarında gelişmesi.
- 1994 yıllarında sonra bankacılık sisteminin makroekonomik istikrar koşullarında geliştirilmesi.

2.4. AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

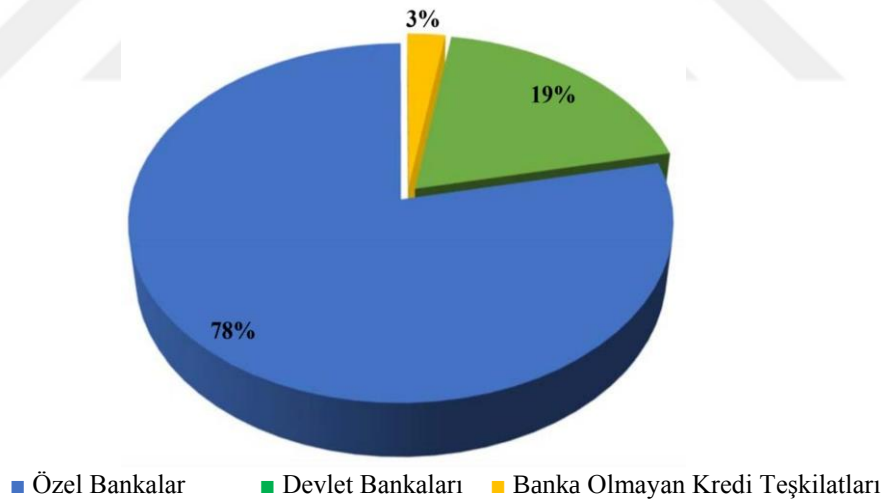
Bankacılık sektörü ekonomide çok önemli bir yere sahiptirler. Ülkelerin ekonomik kalkınması ile bankacılık sektörü arasında çok önemli bir ilişki vardır. Bankacılık Sektörünün istikrarlı olması güvenli bir ekonomi için çok önemlidir. Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkilediğinden bankalar her türlü olumsuz koşullara karşı kendilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bankacılık sektöründe meydana gelen olumsuz olaylar doğrudan ülkedeki özel ve kamu işletmelerini ve ülke bireylerinin ekonomik durumlarını olumsuz yönde etkiliyor. Bankalar yapısı itibariyle fonların toplanması ve ihtiyaç sahiplerine sunulması üzerine kuruludur. Bankalar ülkede fon transferleriyle istihdama, gösterdiği hizmetlerle maliye ve ekonomik politikalara doğrudan etki etmektedirler. Bankalar yapısı itibariyle bir işletme olduğundan en önemli görevleri kar elde etmektir. Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankalarla ilgili genel bilgi aşağıdakilerdir.

Tablo 2: Azerbaycan Bankaları – Genel Bilgi

	2020	2019	2018	2017
Bankaların sayısı	26	30	30	30
Devlet bankaları	2	2	2	2
Özel bankalar	24	28	28	28
Yurtdışı kaynaklı bankalar	12	14	15	15
Sermayenin %50'den az kısmını oluşturan bankalar	5	6	7	7
Sermayenin %50'den fazlasını oluşturan bankalar	7	8	8	8
Yıl Başında lisansları iptal edilmiş bankalar	4	0	0	2
Banka şubelerinin sayısı	455	514	508	509
ATM-lerin sayısı	2715	2588	2502	2431

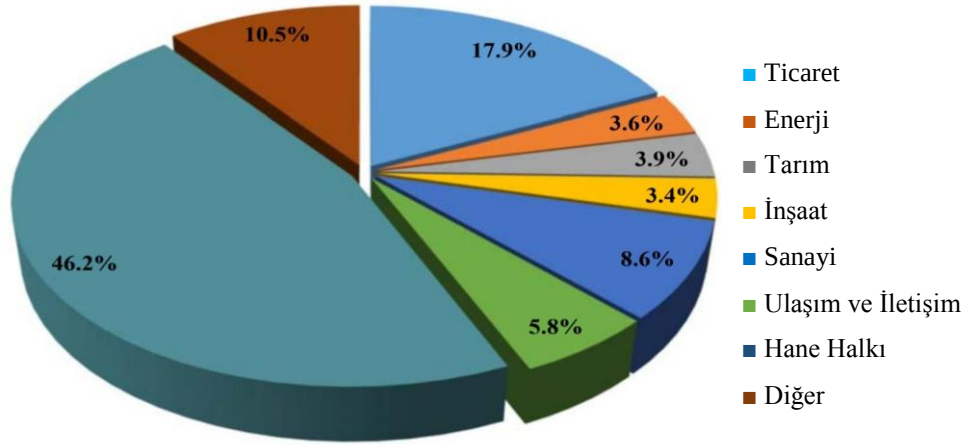
Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020

Şekil 3: Kredi Yatırımlarının Bankalara Göre Payı

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, 2020

Şekil 4: Kredi Yatırımlarının Sektörlere Göre Payı

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, 2020

Herhangi bir ekonomideki en önemli unsurlardan biri olarak bankalar faaliyet göstermektedir. Bankalarının gösterdikleri bu faaliyetlere ekonomideki tüm birimler tarafından ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ülkede Bankacılık sektörü düzgün yönetilirse bu ülke ekonomisinin sürdürülebilirliğinin ve gelişimini pozitif yönde etkilemektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünün yükümlülüklerini operasyonların iyileştirilmesi en önemli konulardan biri olarak görülmektedir ve bu operasyonların geliştirilmesine her zaman dikkate alınmalı ve önem verilmektedir.

2020 tarihi itibarıyla Azerbaycan’da faaliyet gösteren 26 bankanın toplam aktif ve yükümlülüklerine bakarsak bankaların aktiflerinin miktarının 32.055,3 (Milyon AZN) ve yükümlülüklerin ise 27.365,1 (Milyon AZN) olduğunu görebiliriz. Genel olarak faaliyet gösteren bankaların aktiflerinin miktarı yükümlülüklerinin miktarından 4.699,2 (Milyon AZN) fazla olmuştur. 2020 yılda bankaların aktiflerini 2019 yılına oranda 2,08% (667,5 Milyon AZN) ve yükümlülüklerini ise 2,86% (783,7 Milyon AZN) azalmıştır. Bankaların 2020 yılı kredi portföyüne baktığımız zaman ise kredi portföyünün 14.157,1 (Milyon AZN) olduğunu görebiliriz. 2019 yılına oranda 2020 yılında bankalarının kredi portföyü 5,25% (743,9 Milyon AZN) azalmıştır.

Tablo 3: Azərbaycan Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bankalar Kâr Ve Zarar Tablosu.

Yıllar	Toplam Banka sayısı	Karla çalışan bankaların sayısı	Zararla çalışan bankaların sayısı
2017	30	19	11
2018	30	25	5
2019	30	24	6
2020	26	23	3

Kaynak: Azərbaycan Bankalar Birliğı

2019 yılına kadar Azərbaycan Bankacılık Sektöründe 30 banka faaliyet gösterse de 2020 yılında ise 4 bankanın lisansı alındığı için 26 banka faaliyet göstermiştir. Son 4 yıla baktığımız zaman zarar kar oranını en yüksek olduğu yıl 2017 yılı ve en az kâr zarar oranının olduğu yıl ise 2020 yılıdır.

Tablo 4: 2019 ve 2020 Yıllarında En Çok Kar Elde Eden Ve Zarar Etmiş Bankalar

En Çok Kar Etmiş Bankalar (Milyon AZN) 2019		Zarar Etmiş Bankalar (Milyon AZN) 2019	
Azerbaycan Beynəlxalq Bank	302,316	Access Bank	89,704
Kapital Bank	134,708	Bank Melli İran	16,557
Unibank	78,567	Amrah Bank	11,152
Paşa Bank	65,040	Muğan Bank	8,307
Xalq Bank	41,970	AG Bank	
Bank Respublika	40,700	Pakistan Milli Bankı	
Bank of Baku	24,571		

En Çok Kar Etmiş Bankalar (Milyon AZN) 2020		Zarar Etmiş Bankalar (Milyon AZN) 2020	
Kapital Bank	302,698	Yelo Bank	39,748
Azerbaycan Beynəlxalq Bank	129,391	Bank BTB	9,130
Paşa Bank	84,252	Pakistan Milli Bankı	0,212
Xalq Bank	25,775		
Bank of Baku	12,673		
Bank of Baku	12,673		

Kaynak: Azərbaycan Bankalar Birliğı

Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2019 ve 2020 yıllarına özel kâr zarar tablosuna baktığımız zaman 2019 yılında sektörde faaliyet gösteren 30 bankadan 6sının zarar ettiğini ve 24 bankanın yılı karla kapattığını görebiliriz. 2020 yılında ise sektörde faaliyet gösteren 26 bankadan 23ünün yılı karla e geride kalan 3 bankanın ise yılı zararla kapattığını görebiliriz.

Bankalar müşterilerine birçok internet bankacılığı, mobil bankacılık, sms bankacılığı vb. bu gibi bir yeni hizmetler sunmaktadır. Bankaların müşterilerine sunduğu bu gibi hizmetler bankalar ve müşteriler arasındaki ilişkiyi güçlendirmek ve geliştirmek için çok büyük öneme sahiptir. Bankalar gelişen pazarda müşterilerine sundukları bilgi teknolojileri hizmet ve ürünlerini geliştirmektedir. Geliştirilen bu hizmet ve ürünler bankalar arasındaki rekabete bağlı olduğundan her gün bu hizmet ve ürünlerin çeşitleri çoğalıyor. Bankalar arasındaki rekabet güçlenmesi ise bankaların müşterilerine teklif ettiği hizmetlerin gelişmesine ve bankaların müşterilerinin o hizmetlerini daha ucuza ve kaliteli bir biçimde sağlanmasına katkı sağlamaktadır.

Günümüzde faaliyet gösteren bankaların çoğu müşteri odaklı bir politikaya sahiptir ve müşterilerinin taleplerine uygun olarak faaliyetlerini genişletmeye çalışmaktadırlar. Bankalar bu politikaların başarılı olması için her zaman müşterileri ile aralarındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesine çalışmaktadır. Bankalar her zaman müşterileriyle ilişkiler kurmakta ve ilişkiler zamanı müşterileri internet bankacılığı, mobil bankacılık, sms bankacılığı vb. bu gibi yöntemleri kullanmaktadır. Bu zaman bankaların müşterileri kendi hesaplarını her zaman kontrol edebilir ve hesabında hangi işlemlerin ne zaman yapılması hakkında bilgi alabilir. Birkaç sene öncesine kadar insanlar çoğu işlemleri sadece bankaya giderek yapabiliyordu. Böylelikle bu durum insanlar için zaman kaybı olarak görülürken, artık insanlar terminalleri, ATM'leri ve internet bankacılığını kullanarak işlemlerini kolayca yapabilmektedirler.

Bankalar operasyonlarını iyileştirirken, öncelikle bankanın ödeme sistemin güvenilir olduğunu ve kesintisiz müşteri hizmeti susmasını sağlamaya çalışıyor. Her yıl ülkedeki internet bankacılığın önceki yıla oranda büyüdüğünü göz önünde bulundurarak söyleyebiliriz ki müşteriler sürekli olarak güvenilir ödemeler yapmaya çalışmaktadır. Elektronik ödemelerin çoğalması devletin çıkarınadır. İnsanlar elektronik ödeme yaptığında bu ödemeler devlet tarafından da kolaylıkla kontrol edilebilir ve vergiden kaçınma gibi olayların azalmasına yardım etmektedir.

Tablo 5: Kredi Ve Ödeme Kartlarıyla Yapılan İşlemler

Yıllar	Toplam ödeme kartları (Bin)	Kredi kartı (Bin)	Banka kartı (Bin)	Toplam İşlem sayı (Bin)	Toplam İşlem hacmi Milyon AZN
2016	5334	631	4703	83383	12781
2017	5800	623	5177	96770	14729
2018	6511	860	5651	117644	17773
2019	7266	797	6469	162285	23241
2020	9230	1093	8137	226455	28951

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası CBAR

Azerbaycan'da faaliyet gösteren bankaların ödeme kartlarının sayısına ve bu ödeme kartları vasıtasıyla yapılan İşlem sayıları ve toplam İşlem hacmine baktığımız zaman görebiliriz ki her yıl istikrarlı olarak büyüme görebiliriz. 2020 yılında toplam ödeme kartlarının miktarı 2019 yılına oranda 21,27% artarak 9230 Bin adet olmuştur. Bu ödeme kartlarının 1093 Bin adeti kredi kartı ve geride kalan 8137 Bin adeti ise banka kartı olmuştur. Son beş yılda ödeme kartlarına baktığımız zaman görebiliriz ki müşteriler banka kartlarını kredi kartlarına oranda daha fazla tercih etmektedir. 2020 yılına ödeme kartlarına baktığımız zaman müşterilerin kullandığını banka kartı sayısı kredi kartının neredeyse 7,5 katını kapsamaktadır. 2020 yılında toplam kredi ve banka kartlarıyla 226455 Bin adet işlem yapıldığını ve bu İşlem sayısının 2019 yılına oranda 28,33 % arttığını görebiliriz. 2020 yılında kredi ve banka kartlarıyla yapılan toplam işten hacmi 28951 Bin AZN olmuştur ve 2019 yılına oranda 19,7% artış olduğunu görebiliriz.

Ödeme kartlarıyla yapılan işlemlerin artması olumlu bir durum olarak görülse de özellikle bu durumlarda dolandırıcılık olayları çoğalmaktadır. Bu nedenle bankalar ödeme kartlarıyla yapılan işlemlerin sayısının sürekli arttığını göz önünde bulundurarak artan dolandırıcılık risklerine karşı tedbirler hazırlamalıdır. Her yıl ülkedeki internet bankacılığın önceki yıla oranda büyüdüğünü göz önünde bulundurarak söyleyebiliriz ki müşteriler sürekli olarak güvenilir ödemeler yapmaya çalışmaktadır. Elektron ödemelerin çoğalması devletin çıkarınadır. İnsanlar elektronik

ödeme yaptığında bu ödemeler devlet tarafından da kolaylıkla kontrol edilebilir ve vergiden kaçınma gibi olayların azalmasına yardım etmektedir.

Bankalarının müşterileri ödeme kartları kullanan zaman bir sıra risklerle karşı karşıya kalsalar da ödeme kartlarıyla işlem yaptıkları zaman son zamanlarda bankalar arasında popüler hale gelen Cashback olarak bilinen bonus veya para iadesinden yararlanabiliyorlar. Cashback zamanı müşteriler tarafından ödenen paraların belirli bir kısmının (faiz olarak) geri alınmasıdır. Bu nedenle müşteriler bazen geri ödeme faizlerinden faydalanmak için banka kartlarını nakit ödemeye tercih etmektedirler. Cashback zamanı bankaların gelirlerinin bir kısmını müşterilerine geri vermektedir. Özellikle bankaların uyguladığı Cashback uygulaması müşterilerin daha çok ödeme kartlarını kullanmasını sağlamaktadır. Bu zaman müşteriler ödeme kartlarından nakit ödemelere oranda daha fazla yararlanmakta ve bankalar daha fazla gelir elde etmektedirler.

Bankalar Cashback uygulaması dışında müşterilerine bonus fırsatlarından faydalanmak imkanı sunmaktadır. Bu zaman bankaların asıl amacı müşterilerini kredi kartı kullanmasına teşvik etmek ve müşterileri için ayrılan kredi imkanlarından müşterilerinin faydalanmasını sağlamaktır. Bankaların müşterileri kredi kartını kullandığı zaman bankalar gelir elde etmek de ve bu gelirlerinin bir kısmını müşterilerine bonus uygulaması vasıtasıyla geri iade etmektedirler. Bankalar Bonus ve Cashback uygulamasını sadece kredi kartlarına değil ayrıca bank kartlarına uygulamaktadır. Bankaların kredi kartı dışında banka kartlarına uyguladığı Cashback ve Bonus uygulamasının temel amacı müşterileri paralarını cüzdanlarında değil bankalarda saklamasına teşvik etmek ve bankaların kısa dönemli işlemlerinde o paraların kullanmak gibi açıklanabilir.

Tablo 6: Günümüzde Ödeme Kartlarına En Fazla Cashback ve Bonus Uygulaması Uygulanan Bankalar Arasındakilerdir.

Bankalar	Cashback veya Bonus	Cashback/Bonus miktarı
Bank of Baku	Bonus	45% kadar
Bank Respublika	Bonus	20% kadar
Yapikredi Bank	Bonus	20% kadar
Unibank	Cashback	30% kadar

Express Bank	Cashback	20% kadar
Access Bank	Cashback	12% kadar

Kaynak: Bankaların kendilerini sitelerinden elde edilen veriler

Günümüzde faaliyet gösteren bankalar müşterilerine daha iyi hizmet göstermek ve daha iyi hizmeti karşılığında daha fazla gelir elde etmek için müşterilerine sunduğu hizmetlerinin iyileştirilme çalışmaktadır. Bankalar Operasyonlarını ve müşterilerine sundukları hizmetleri geliştirmek ve son derece rekabetçi bir pazarda rakiplerinden daha iyi performans göstermek için bilgi iletişim teknolojilerini sürekli olarak takip etmeli ve kullandıkları teknolojileri her zaman geliştirmeye çalışmalıdırlar. Son zamanlar Azerbaycan’da faaliyet gösteren bankalara baktığımız zaman görebiliriz ki bankalar daha hızlı işlemler yapmak için otomatik işlemlerin geliştirilmesine önem verilmekte ve müşterilerine hizmet ederken bu işlemleri kullanmayı tercih etmektedir. Bu sebepten bankalar elektron bankacılık hizmetlerini genişletmeye çalışıyor ve Şu anda bankanın müşterileri elektron bankacılık hizmetlerinden rahatlıkla faydalanabilmekte ve işlemlerini hızlı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Bankaların müşterileri elektronik bankacılık hizmetlerinden yararlanmak için aşağıdaki araçları kullanmaktadır.

- Mobil Bankacılık
- SMS Bankacılığı
- İnternet Bankacılığı
- ATM

İnternet bankacılığı hizmetleri ağırlıklı olarak bankaların ödeme kartlarından faydalanan müşteriler tarafından kullanılmaktadır. İnternet Bankacılık hizmetleri vasıtasıyla bankaların müşterileri dünyanın her yerinden hesaplarını kolaylıkla kontrol edilebilir ve işletmeler gerçekleştirebilir. Halihazırda faaliyet gösteren bankaların neredeyse tamamı müşterilerine internet bankacılık hizmetleri sunmaktadır. İnternet bankacılık hizmetlerinden faydalanmanın avantajları şunlardır:

- Hesaplarının her zaman kontrol etmek
- Hesapta yapılan tüm işlemleri görmek
- Bir hesaptan diğer hesaba para göndermek
- Fatura ödemelerinin yapmak
- Her işlem sonrası bildirim almak

- Döviz alım ve satım işlemi yapmak
- Ödeme talimatları vermek
- Birçok ödeme işlemlerini yapmak
- İnternet bankacılığı vasıtasıyla bu gibi birçok işlemleri bankalara gitmeden yapmak mümkündür.

Banklar sürekli olarak piyasayı ve piyasada neye talebin olduğunu araştırmaktadır. Aynı zamanda bu taleplere uygun olarak yeni hizmetleri ve ürünleri rakiplerinden önce pazara sunmayı hedeflemektedir. Yüksek rekabetin olduğu pazarda bankalar yeni hizmet ve ürünler teklif ederek daha fazla müşteri ve kar elde etmeyi hedeflemektedir.

Bankalar daha fazla müşteri kazanmak ve operasyonlarını daha verimli yürütmek için her zaman yeni fikirler artmaktadır. Yeni fikirler ise mevcut piyasa koşullarının ihtiyaçlarına göre belirlenmektedir. Bankalar her zaman müşterilerinden gelen teklif ve eleştirilere bankalar. Çünkü müşterilerine daha iyi hizmet sunmak ve gösterdikleri hizmetlerin kalitesini arttırmak bankaların temel görevlerinden biridir. Bankalara piyasaya yeni hizmet ve ürünler sunmak için her zaman aşağıdaki 2 etkeni analiz etmektedirler

-Mevcut Pazarın imkanlarını

-Mevcut durumda bankanın imkanlarını

Bankalar müşterilerine yeni ürün ne hizmetler geliştirir ve sunarlar. Geliştirilen hizmet ve ürünler öyle olmalıdır ki mevcut pazarda müşteriler bu hizmet ve ürünlerden tam faydalansınlar. Son zamanlarda bankalar tarafından geliştirilmiş ve piyasaya sunulan mobil bankacılık uygulamaları müşteriler tarafından çok sevilmiş hemen hemen banka müşterilerinin tümü tarafından kullanılmaktadır. Mobil Bankacılık uygulamalarının sunduğu kolaylıklar aşağıdakilerdir.

- Şifre değiştirmek
- Hesaplar arası para transferi yapmak
- Uluslararası Para transferi yapmak
- Hesabı ile ilgili bilgi almak
- Bakiye bilgisi almak
- Otomatik ödeme talimatları vermek
- Ödeme kartlarını dondurmak

- Limit Belirlemek
- Birçok ödeme işlemlerini yapmak
- Döviz alım ve satım işlemi
- Birçok ödeme işlemlerini yapmak

Mobil uygulamalar bu gibi yüzlerce işlemi bankaya gitmeden yapmak kolaylığı sunmaktadır.

Tablo 7: Azerbaycan’da En Çok Kullanılan ve Popüler Olan Mobil Bankacılık Uygulamaları

Bankalar	Uygulama Adı
Beynəlxalq Bank	İBA Mobile
AccessBank	MyAccess Mobile
Bank Respublika	Mobil Şöbə
KapitalBank	BirBank
PaşaBank	Pasha Mobil bank
Unibank	Ubank mobile

Son zamanlarda faaliyet gösteren bankalar müşterilerine daha iyi hizmet göstermek ve daha iyi hizmeti karşılığında daha fazla gelir elde etmek için müşterilerine sunduğu hizmetlerinin iyileştirilme çalışmaktadır. Bankalar Operasyonlarını ve müşterilerine sundukları hizmetleri geliştirmek ve son derece rekabetçi bir pazarda rakiplerinden daha iyi performans göstermek için bilgi iletişim teknolojilerini sürekli olarak takip etmeli ve kullandıkları teknolojileri her zaman geliştirmeye çalışmalıdırlar. Son zamanlar Azerbaycan’da faaliyet gösteren bankalara baktığımız zaman görebiliriz ki bankalar otomatik işlemlerin geliştirilmesine önem verilmekte ve müşterilerine hizmet ederken bu işlemleri kullanmayı tercih etmektedir.

2.5. AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KRİZLER VE NEDENLERİ

Bankalar faaliyetleri zamanı çeşitli risklerle karşılaşılıyor ve bu riskler doğru yönetilemez ise krizlere sebep olabilir.

İstenmeyen bir durumun ortaya çıkması risk olarak kabul edilir. Belirsizlik koşullarında oluşan durum risk olarak bilinmektedir.

Risklerin özellikleri aşağıdakilerdir.

- Zamanla değişir
- Genellikle net ve tam olarak öngörülmez ve bilinemez
- Sonuç üzerinde negatif etkileri vardır
- Yönetilebilir bir olgudur.

Bankacılık sektörü bir ekonomi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar yalnızca ulusal hükümetin para kontrol aracı değil, aynı zamanda ekonomik yapıyı etkin bir şekilde ayarlayan ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrar sağlayan bir kurumdur. Finansal sistemde önemli bir rol oynayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır.

Bankalar faaliyetleri zamanı karşılaştıkları riskler sistematik riskler ve sistematik olmayan riskler olarak 2 ye ayrılmaktadır.

Sistematik Riskler, işletme yönetiminin müdahale edemediği ve tüm ekonomiyi ilgilendiren risklerdir. Sistematik olmayan riskler ise işletme yönetiminin müdahale edebildiği ve işletmelerin kendi özelliklerinden kaynaklanan risklerdir (Karadeniz ve diğerleri, 2015: 189-202). Bunlar; faiz riski, piyasa riski, kredi riski, bilanço dışı riskler, döviz kuru riski ve ülke riski

Sistematik Olmayan Riskler: Teknoloji ve Operasyonel Riskler, Likidite Riski ve İflas Riski

2014 yılının sonlarından itibaren dünya piyasalarında petrol fiyatlarının düşmesi, bu kaynağa bağımlı ülkelerde makroekonomik istikrarı büyük risk altına sokmuştur. ABD, İngiltere, Norveç ve Kanada gibi ekonomilerinde önemli bir çeşitlilik elde etmiş ülkelerin aksine, petrole bağımlılığı yüksek olan ülkeler, azalan petrol gelirleri ile ekonomik kriz aşamasına girmiştir. Rusya, Venezuela, Kazakistan, Suudi Arabistan ve Azerbaycan gibi ülkeler büyük zorluklarla karşı karşıya kaldılar: ulusal para birimleri değer kaybetti, enflasyon kontrolden çıktı, finans sektörü istikrarını kaybetti, döviz rezervleri eridi vb. Bu ülkeler önce döviz rezervlerini ulusal para birimlerini ve makroekonomik istikrarı korumak için harcadılar, daha sonra bu rezervleri korumak için ulusal para birimlerini devalüasyon etmek zorunda kaldılar.

21 Şubat 2015 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devalüasyon gerçekleşmiş ve ulusal Para birimiz yabancı para birimleri karşısında değerinin %30'unu kaybetmiştir. 21 Aralık 2015'te ikinci devalüasyon gerçekleşti ve bu kez ulusal Para birimi yabancı para birimlerine karşı değerinin %33'ünü kaybetti.

İki kez devalüasyona zorlanan Azerbaycan'da, 2015 yılında ulusal para biriminin döviz kuru %50 oranında düşerek manat başına 1,28 dolardan 0,65 dolara düştü. Takip eden dönemde dalgalı kura geçişin açıklanmasıyla ulusal para hafifçe değer kaybetmeye devam etse de aslında Nisan 2017'den bu yana 1 manat olan resmi döviz kuru 0,59 dolarda sabitlendi.

Tablo 8: Azerbaycan Manatının Dolara Göre Kuru (Yıllar İtibariyle)

Tarih	Dolar	Manat
2014	1\$	0,78
2015	1\$	1,02
2016	1\$	1,60
2017	1\$	1,72
2018	1\$	1,70
2019	1\$	1,70
2020	1\$	1,70

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020

Devalüasyon öncelikle bankacılık sektörünü etkiledi. Döviz kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan zorluklar bankacılık sektörünün aktiflerinde bozulmaya yol açmıştır.

Tablo 9: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Ulusal Para Birimi (Milyon Manat)

	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam:	13505,7	10994,5	8663,1	6953,6	8073,6
Kısa vadeli	2494,2	1773,8	1362,4	1030,6	1510,2
Uzun vadeli	11011,5	9220,7	7300,3	5923,0	6563,4

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020

Tablo 10: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Yabancı Para Birimi (Milyon Manat)

	2014	2015	2016	2017	2018
Toplam:	5037,0	10735,9	7781,4	4804,2	4946,7
Kısa vadeli	1437,2	3523,5	2115,6	1070,7	1184,9
Uzun vadeli	3599,8	7212,4	5665,9	3733,5	3761,8

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, 2020

2014 yılından sonra devalüasyonla bağlantılı olarak kredi yatırımlarının azalması görebiliriz. 21 Şubat 2015 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devalüasyon gerçekleşmiş ve ulusal para birimi yabancı para birimlerine karşı değerinin %30'unu kaybetti. Bu değer kaybının bir sonucu olarak 2015 yılındaki tabloya baktığımız zaman ulusal parayla alınan kredilerinde %19,6'lık bir düşüş olduğunu görebiliriz. Ülke nüfusu devalüasyon olasılığı ile ağırlıklı olarak yabancı para cinsinden borçlanmaya başlamıştır. 2015 yılında döviz cinsinden tercih edilen tabloya bakacak olursak yabancı para cinsinden kredilerde %113 ile çok yüksek bir artış görebiliriz.

21 Aralık 2015'te ikinci devalüasyon gerçekleşti ve bu kez ulusal para birimi yabancı para birimlerine karşı değerinin %33'ünü kaybetti. Bu devalüasyonlar 2015, 2016 ve 2017 yıllarında ulusal para biriminde kredi alınmasına negatif yönde etkilediğini ve çok keskin bir düşüş olduğunu görebiliriz.

2017 yılından sonra manat yabancı para birimlerine karşı güçlendi ve bu duruma sonuç olarak, 2018'de ulusal para birimindeki kredilerdeki çok büyük artışın olduğu ve bu yılda yılında sadece ulusal para cinsinden kredilerde değil, döviz cinsinden kredilerde de artış görülmektedir.

2015 yılı başında banka sayısı 45'e ulaşsa da daha sonra azalmıştır. 2013-2017 döneminde banka ve şube sayısı yaklaşık %30 oranında azalmıştır. 2017 yılı itibarıyla ülkede 2'si devlete ait, 28'i özel olmak üzere 30 banka faaliyet göstermektedir. 2019 yılına kadar Azerbaycan Bankacılık Sektöründe 30 banka faaliyet gösterse de 2020 yılında ise 4 bankanın lisansı alındığı için 26 banka faaliyet göstermiştir.

2.6. AZERBAIJAN'DA BANKACILIK HİZMETLERİ

Bankalardan kuruluşlara, işletmelere, bireylere ve tüzel kişilere, yani halka hizmet eden bankalardır. Finansal sisteminin en önemli parçasından biri bankalardır. Bankalar ekonomide bağımsız kuruluşlardır ve asıl amaçları her zaman yüksek gelir elde etmektir. Bankalar mevzuatına göre, bankalar işletmelerden, kuruluşlardan, tüzel kişilerden ve bireylerden fon toplamak, topladıkları fonları kendi kaynağı olarak kullanmak ve müşterilerinin talimatlarına uygun olarak işlemler gerçekleştirmektedir. Bankalar bank olmayan kredi teşkilatlarından farklı olarak müşterilerine bütün olarak hizmet vermektedir. Bankaların müşterilerine sunduğu hizmetlerin çok sayıda olmasına bakmayarak kredi teşkilatları müşterilerine sadece bir veya birkaç çeşitli hizmet sunmaktadır.

Bankalar aşağıdaki işlemleri yerine getirir:

- Fonların toplanması (Mevduat olarak)
- Fonların yerleştirilmesi (Yatırım fonksiyonu)
- Müşterilerin ödeme işlemlerinin gösterilmesi

Bankalar işletmelerin, kuruluşların, gerçek ve tüzel kişilerin ilave fonlarını banklara toplayarak bu fonlar karşılığında müşterilerine ilave gelir kaynağı sunmaktadır. Bu zaman banklara toplanan bu fonlar diğer işletmelerin, kuruluşların, gerçek ve tüzel kişilerin ihtiyacını karşılamak için kullanılmaktadır. Bankalar her türlü işletmelere hem küçük hem de büyük işletmelere ve kuruluşlara onların fonlara olan ihtiyaç durumuna göre hizmet vermektedir. Ülkelerde ekonominin geliştirilmesi için en önemli rollerden birini bankacılık sektörü oynamaktadır. Çünkü herhangi bir işletme ve kuruluşlar fona ihtiyacı olduğu zaman bu ihtiyacını karşılamak için bankalardan kredi almaktadırlar. Bankaların asıl görevi fona ihtiyacı olanlarla fon fazlası olanların buluşturulmasında aracılık yapmak ve bu aracılık vasıtasıyla gelir elde etmektedir (Sadıqov, 2010: 32).

Bankaların gösterdikleri hizmetler aşağıdakilerdir (Məmmədov, 2013: 200-203).

- Gerçek ve tüzel kişilerin fonlarının vadeli ve vadesiz mevduat olarak kabul edilmesi
- Özkaynak ve toplanan fonların vasıtasıyla kredilerin verilmesi

- Mevcut mevzuata uygun olarak değerli metallerle işlemlerin yapılması
- Danışmanlık hizmetlerinin gösterilmesi
- Kıymetli varlıkların korunmasını sağlar için kiralık kasaları sunulması
- Kiralama hizmetlerinin sağlanması
- Garanti hizmetlerinin verilmesi
- Gerçek ve tüzelkişilere hesapların açılması ve işlemlerin yapılması
- Gerçek ve tüzelkişilerin istediği zaman hesapları ile ilgili raporların takdim edilmesi
- Müşterilere ödeme, senet, kassa vb. Bu gibi hizmetlerin sunulması
- Aracılık anlaşmaları yaparak mülklerin yönetiminin yapılması
- Gerçek ve tüzelkişilerden nakit ve gayri nakdi olarak döviz alımı ve satımı gibi işlemlerin yapılması
- Ülkedeki para ve kredi politikasının uygulamasını desteklemek.

Bankalar ve bankacılık faaliyetleri mevzuatına göre bankaların sigorta, ticaret vb. diğer işletmeleri yapması yasaktır. Çünkü bu işlemler banka işlemleri olarak kabul edilmektedir. Bankalar bankacılık faaliyetleri ve bankalar mevzuatına uygun olarak belirlenmiş işlemleri yapmalı ve mevzuatta belirtilmiş hizmetleri müşterilerine sunmalıdırlar. Bankaların mevzuata uygun olmayan işlemler yapması ve yasak faaliyetlerde bulunması kanıtlanabilirse bu zaman bankanın lisansı iptal edilir.

Bankalar ve müşterileri arasındaki ilişkiler, kanunla kurulmuş anlaşmalar temelinde yürütülür. Bankalar ve banka müşterileri, kanunla belirlenen kurallardan sapamazlar. Kanunla kurulan sözleşmeler, bankaların ve müşterilerin yükümlülüklerini ve haklarını belirler. Sözleşmede banka, müşteriye, çalışanlarımızın profesyonelliğinden emin olabileceğinizi ve işlerinizin kusursuz ve üst düzeyde yerine getirileceğini resmi olarak bildirir. Bankalar ve müşterileri arasındaki ticari ilişkiler, karşılıklı güven ilkesine dayanmaktadır. Bankalar ve müşterileri arasındaki sözleşmede müşterilerden aşağıdakiler belirlenmektedir (Sadıqov, 2010: 35).

- Toplanan mevduat veya alınan kredilerin faiz oranları
- Bankaların müşterilerine gösterdiği hizmetler zamanı bu hizmetlerin yerine getirilme için gereken hizmet hakkı ve hizmet süresi
- Müşterilerin ve bankaların yükümlülüklerini ve hakları
- Sözleşmenin feshedilme şartlarını ve zamanı

- Diğer önemli şartlar sözleşmenin temelini oluşturmaktadır.

Bankalar ile müşteriler arasındaki hukuki ilişkiler ancak müşterilerin banka hesabı açtıktan sonra kurulmaktadır. İşletme, kuruluş ve tüzel kişiler ile bireyler, bankaların onayı ile diledikleri sayıda mevduat hesabı, takas hesabı ve diğer hesapları açabilirler. Herhangi bir sayıda hesap açmak müşterilerin yararınadır çünkü müşteriler (herhangi bir ürün veya hizmeti satın alırken, herhangi bir ürün veya hizmeti satarken) takas hesaplarını kullanırlar ve mevduatlarını kolayca mevduat hesaplarında biriktirebilirler.

Müşterilerin bankalarda hesaplarını açması ve bu hesapların kapatması kanunla ve Merkez Bankası talimatları ile belirlenen kurallara uygun olarak hayata geçirilir. Bankalarında müşterilerle hesap açarken kanunlara ve Merkez Bankasının öngördüğü talimatlara uymaz ve bu durum ortaya çıkarsa, kuralların ihlalinin banka ve yönetimi kanuna göre sorumlu tutulacaktır.

Bankalar için en çok dikkat ettiği konulardan biri de banka hesaplarının kapatılmasıdır. Bankanın müşterisi banka hesabından uzun süre işlem yapmadığında bu hesaplara sabit hesap denir ve banka tarafından kapatılır. Uzun süre işlem yapmayan aktif olmayan sabit hesaplara el konulur ve devlet hazinesine devredilir. Bankalar, banka hesapları hakkında Merkez Bankası'nı düzenli olarak bilgilendirir.

Bankaların işlevleri sadece müşterilere hizmet vermekle sınırlı değildir. Bankalar, diğer bankalar ve kredi kuruluşları ile sürekli temas halindedir. Bu zaman bankalar paraya ihtiyaç duyulduğunda diğer bankalardan kredi almak, mevduatlarını başka bankalarda tutmak ve bankalarda hesap açmak gibi birtakım işlemleri gerçekleştirmektedir. Bankalar Merkez Bankası'ndan aldıkları lisansa uygun olarak faaliyette bulunabilirler, yani lisansta belirtilmeyen herhangi bir işlem yapamazlar. Banka operasyonları üç ana gruba ayrılabilir:

- Pasif Operasyonlar
- Aktif Operasyonlar
- Vasıtaçılık Operasyonları

2.6.1. Pasif Operasyonlar

Bankaların asıl amacı bankaya fon çekmektir. Bankalar fonları pasif işlemler vasıtasıyla toplanmaktadır. Pasif işlemler bankaların faaliyeti için en önemli işlemlerden biridir çünkü bankalar pasif işlemler vasıtasıyla fonları topluyor, bu topladıkları fonları kendi kaynağı olarak kullanıyor ve bu fonları ekonomideki işletmelere, kuruluşlara, gerçek ve tüzelkişilere krediler sağlayarak gelir elde etmek için kullanılmaktadır.

Pasif işlemler aşağıdakileri içermektedir (Sadıqov, 2010: 39):.

- İşletmeler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişilerden fonların toplanması
- İşletme, kuruluş ve vatandaşlara banka hesapların açılması
- Menkul kıymet ihracı
- Tahvilleri alınması

Bankaların müşterilerine kredi sağlaması için fonlara ihtiyacı vardır. Bankalar kredi sağlamak için aşağıdaki kaynaklardan fonları sağlamaktadır.

- Kendi kaynaklarını kullanmaktadır.
- Pasif işlemler vasıtasıyla toplanmış fonları kullanmaktadır.
- Kendi kaynakları: Bankanın özel sermayesi diğer işletmelerin sermayesine oranda farklılık göstermektedir. Bankanın özel sermayesi toplam sermayenin %10'u kadar iken, işletmelerde bu oran %40-50'ye yakındır (Sadıqov, 2010: 39-40).

Bankaların özel sermayesini aşağıdakiler içermektedir.

- Bankaların öz sermayesi
- Rezervler (İhtiyaç Fonları)
- Dağıtılmasını kar
- Ve diğer fonlar
- Pasif işlemler vasıtasıyla toplanmış fonlar: Bankalar pasif işlemler vasıtasıyla fonları toplamak için kaynaklardan faydalanmaktadır.
- Merkez Bankasından kredi almak
- Gerçek ve tüzelkişilerden mevduat toplamak
- Menkul kıymet ihracı
- Diğer bankalardan kredi alması vb.

Merkez Bankasından kredi almak: Merkez bankası ülkedeki bankalara para arzı sağlamaktır. Basitçe ifade etmek gerekirse Merkez Bankası bankalara ve diğer finansal kurumlara kredi sağlamaktır. Bankalar bu krediler vasıtasıyla sıradan vatandaşlara (bireylere) ve çeşitli şirket ve kuruluşlara kredi temin etmektedir. Bankalar Merkez Bankasından aldıkları kredileri vade sonunda Anapara ve borç alma faiz oranı ile birlikte geri ödemek zorundadır.

Bu sebepten bankalar Merkez Bankasından aldıkları kredilerin maliyetini yani kredilerin faiz oranını analiz ederek kar elde edebilecek şekilde sıradan vatandaşlara (bireylere) ve çeşitli şirket ve kuruluşlara kredi temin etmektedir. Bankalar kuruluşları gereği her zaman maksimum kar elde etmeyi hedeflemektedir. Örneğin bankalar Merkez Bankasından %15 faizle kredi aldıkları zaman kar elde etmek için %15 in üzerinde faizle bu elde ettiği kaynağı müşterilerine teklif etmektedir. Bankaların aradaki farktan kar elde etmektedir.

Merkez Bankasının borç verme faiz oranı düşük olursa bankaların elde ettikleri fonların maliyetini de azaldığı için müşterilerine daha ucuza kredi imkanları sağlayabilir. Faiz oranlarını düştükçe insanlar kredi almaya daha istekli olurlar. Sonuç olarak para arzı artar ve satın alma hacmi de artar. İnsanların daha çok kredi kullanması ise bankaların performansını ve karlılığını pozitif yönde etkilemektedir.

Merkez Bankasının borç verme faiz oranı yükselirse bankaların elde ettikleri fonların maliyetini de yükseldiği için müşterilerine daha yüksek faizlerle kredi imkanları sağlayabilir. Sonuç olarak bankaların sunduğu krediler daha pahalı hale geliyor ve borçlanma insanlar için karlı olmadığından daha az kredi kullanıyorlar. Para arzı ve satın alma hacmi azalıyor. İnsanların daha az kredi kullanması ise bankaların performansını ve karlılığını negatif yönde etkilemektedir.

Merkez Bankasının bankalara verdiği borç verme faiz oranı ülkedeki mevcut ekonomik durum ve enflasyon seviyesi dikkate alınarak belirlenir. Enflasyon oranı yükselirse, Merkez Bankası borç verme faiz oranını yükseltir, çünkü bu şekilde para arzını düzenleme, yani azaltma politikası izler. Bu zaman bankaların müşterilerine teklif ettiği kredilerin faizleri de artar ve insanlar yüksek faizlerle kredi kullanmaktan kaçınır ve daha az yatırımlar yaparlar. Tersine, enflasyon düştükçe borç verme faiz oranı da düşer. Bu durumda, nüfusun bankalardan kredi alması daha kolay hale gelir

ve insanlar banka kredilerinin daha ucuz olduğu için yeni yatırımlar yapabilir ve ekonomik canlanma yararır.

Gerçek ve tüzelkişilerden mevduat toplamak: Bankalar Tarafından fonların işlemler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişilerden toplanması ve bu topladıkları fonlarla bağı olan işlemler mevduat işlemleri olarak adlandırılmaktadır. İşlemler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişiler ilave gelir elde etmek için fonlarını bankalara yerleştirmektedirler. Bankalar müşterilerinin yerleştirdiğı mevduatlar kullanarak kar elde etmektedir. Mevduatlar vadeli ve vadesiz olmak üzere 2 ye ayrılmaktadır (Sadıqov, 2010: 44-45).

1. Vadeli: Vadeli mevduat zamanı müşteriler fonlarını bankalara yatırıyor ve fonlarını belirli bir süre banka hesabında tutmak ilave gelir elde etmektedir. Vade açısından fonlar aşağıdaki gibidir.

- a) 1 yıla kadar- kısa vadeli mevduat
- b) 1 yıldan 3 yıla kadar- orta vadeli mevduat
- c) 3 yıldan uzun- uzun vadeli mevduat

Mevduat faizleri fonlarının banka hesabında tutulması süresine göre değışirken göstermektedir. Kısa vadeli mevduatlara oranda uzun vadeli mevduatlar daha fazla faiz geliri sağlamaktadır. Eğer müşteriler daha fazla gelir elde etmek istiyorlarsa bankalara daha uzun vadeli mevduat yatırmalıdır. Vadeli mevduat vadesiz mevduata oranda bankaların müşterilerine gelir sağlamaktadır. Çünkü vadesiz mevduattan farklı olarak vadeli mevduat zamanı müşteriler istedikleri zaman fonlarını bankalardan çekemez ve bankalar bu fonlardan uzun vadeli işlemler için yararlanmaktadır. Bankalar vadeli mevduat zamanı topladıkları fonları yatırımlar yapmakta ve krediler olarak diğ er müşterilere sunmaktadır.

2. Vadesiz: Vadesiz mevduat zamanı müşteriler fonlarını banka hesaplarına yatırıyor ve ihtiyaç duyulduğı zaman bankalardaki hesaplarından çıkarıp kullanabilirler. Vadesiz mevduat vadeli mevduattan farklı olarak faiz gelirlerine sahip değıldir. (Son dönemlerde bazı bankalar vadesiz mevduat olarak hesaplara yatırılan paralara yıl bazında faiz gelirleri hesaplanmaktadır.) Çünkü müşteriler her zaman kendi fonlarını çekebileceğı için bankalar bu fonlardan kredilerin ve başka diğ er uzun vadeli işlemler için kullanamamaktadır.

Menkul kıymet ihracı: Bankaların bir başka fon bulma kaynağı menkul kıymet ihracıdır ki bu zaman bankalar hisse senedi ihracı, senet işlemleri gibi bir sıra işlemler hayata geçirmektedirler.

Diğer bankalardan kredi alması: Bankaların ek fonlara ihtiyacı olduğu zaman diğer bankalardan bu ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Bankanın özel sermayesi diğer işletmelerin sermayesine oranda farklılık göstermektedir. Bankanın özel sermayesi toplam sermayenin %10'u kadar iken, işletmelerde bu oran %40-50'ye yakındır. Bankaların özel sermayesi aşağıdaki hayati fonksiyonları yerine getirmektedir (Sadıqov, 2010: 40-42).

1. Koruma fonksiyonu: Bankalar aktiflerinin büyük bir kısmını ödünç alınan fonlar vasıtasıyla karşılamaktadırlar. Bankaların ödünç aldığı fonlar toplam aktifin tahminen %88 lik bir kısmını oluşturmaktadır. Bankaların özel sermayesi ise geride kalan %10 luk kısmı içermektedir. Bankaların öz sermayesinin temel amacı müşterilerin haklarının korunması sağlamaktır. Bankalar faaliyetlerini durduğunu ilan edikte veya müşterilerine tazminat ödemesi gerektiği zaman öz sermayesini kullanmaktadır. Bankaların öz sermayesinin maliyete sebep olmasına bakmayarak bankaların faaliyet göstermesi ve rezervlerin yaratılması açısından önemlidir. Aynı zamanda öz sermaye bankaların ödeme gücünü korur ve riskleri azaltır. Bankaların öz sermayesinin çok önemli olmasına rağmen kayıpların çoğu kısmı bankaların dönen varlıkları tarafından karşılamaktadır. Bankaların ödeme kabiliyetinin tamamı onun öz sermayesi ile sağlanmıyor. Bankaların ödeme kabiliyetinin yalnız bir kısmı öz sermayesi ile sağlanmaktadır. Bankaların aktiflerinin miktarı ile yükümlülüklerinin miktarı aynı olduğunu zaman bu bankaya ödeme kabiliyetinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ödeme kabiliyeti yüksek olan bankalar ödünç aldığı fonları kolaylıkla geri ödeyebilir.

Müşterilerin mevduatlarının korunması günümüzün en güncel konularından biri olarak kalmaktadır. 5 Nisan 2021 tarihinden itibaren bankalardaki mevduatlar %100 hacmine sigortalanmıştır. (100 Bin manattan fazla olmamak koşuluyla). Yani bu süreçte bankalara mevduat yatıran insanların mevduatları tam bir şekilde sigortalanmıştır ve herhangi bir olumsuz durum olursa insanların bankalardaki mevduatı Mevduat Sigorta Fonu tarafından tam bir şekilde karşılanacaktır.

2. Operasyonel fonksiyon: Bankalar öngörülemez durumlar için her zaman finansal rezerv yaratırlar. Bu finans yedekler, başlangıç sermayesi pahasına yaratılır. Tazminat ve bir sayı diğer durumlarda, bankalar özel sermaye kullanır.

3. Düzenleme fonksiyonu: Bankalar özel fonları kullanarak müşterilerin çıkarlarını korumayı ve düzenleyici fonksiyonu yerine getirmektedir. Bankalar her zaman toplanan fonları düzenler ve o fonları başarılı bir şekilde kullanmayı hedeflemektedir. Bankalar topladıkları kısa vadeli mevduatlardan kısa vadeli aktif operasyonlar ve kısa vadeli yaptırımlar, uzun vadeli mevduatlardan ise uzun vadeli aktif operasyonlar veya uzun vadeli yatırımlar için faydalanmaktadır. Bankalar böylelikle toplanan ve ihraç edilen fonları çok iyi bir şekilde düzenleyerek müşterilerine mevduatlarını zamanında geri iade etmeyi hedeflemektedir. Büyük bankalar fon rezervlerini çoğaltmak için etkili bir yol olarak hisse senetlerini bir araç gibi kullanmaktadır. Hisse senetleri 2 şekilde olur (Sadıqov, 2010: 39-40).

a) Adi Hisse Senetleri

b) İmtiyazlı Hisse Senetleri

İmtiyazlı Hisse Senetleri: Bu hisse senetleri adi hisse senetlerini oranda daha az risklidir ve adi hisse senetlerini oranda sayısı daha azdır. İmtiyazlı hisse senetlerinin daha az riskli olmasına bakmayarak adi hisse senetlerini oranda daha az temettü ödenmektedir. Yatırımcılar bankaların yönetimine katılmak için imtiyazlı hisse senetlerinden uzak dururlar. Banklar ise imtiyazlı hisse senetlerine olan talebi artırmak için dönüştürülebilir imtiyazlı hisse senetleri ihraç etmekte ve yatırımcılar bu hisse senetleri vasıtasıyla bankaların yönetimine katılabilirler.

Bankaların asıl amacı bankaya fon çekmektir. Bankalar fonları pasif işlemler vasıtasıyla toplanmaktadır. Pasif işlemler bankaların faaliyeti için en önemli işlemlerden biridir çünkü bankalar pasif işlemler vasıtasıyla fonları topluyor, bu topladıkları fonları kendi kaynağı olarak kullanıyor ve bu fonları ekonomideki işletmelere, kuruluşlara, gerçek ve tüzelkişilere krediler sağlayarak gelir elde etmek için kullanılmaktadır.

Tablo 11: Kredi Kuruluşlarında Yerleştirilmiş Mevduat (Milyon Manat)

Yıl	Toplam	Finansal Kurumlar			
		Manatla		Yabancı Dövizle	
		Vadesiz	Vadeli	Vadesiz	Vadeli
2016	5528,0	71,7	537,2	675,1	4244,0
2017	1935,0	118,9	221,1	233,6	1361,5
2018	1547,7	120,4	299,7	254,4	873,1
2019	1726,7	178,7	406,1	256,2	885,7
2020	1885,1	189,1	414,0	315,3	966,7

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020**Tablo 12:** Kredi Kuruluşlarında Yerleştirilmiş Mevduat (Milyon Manat)

Yıl	Toplam	Hane halkı			
		Manatla		Yabancı Dövizle	
		Vadesiz	Vadeli	Vadesiz	Vadeli
2016	7448,7	593,1	924,1	1144,1	4887,4
2017	7561,2	833,8	1699,1	1526,2	3502,1
2018	8375,4	1042,1	2100,2	1751,4	3481,7
2019	8637,9	1565,6	2567,2	1389,5	3115,7
2020	8177,9	1886,8	2140,3	1387,6	2663,2

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020

Finansal kurumlar açısından mevduat oranına son 5 yılında baktığımız zaman en fazla mevduatın hacminin 2016 yılında olduğunu ve yabancı döviz mevduat hacminin yerel parayla mevduat hacminin neredeyse 8 katında olduğunu görebiliriz. 2015 yılında Azerbaycan ekonomideki devalüasyonlardan dolayı finansal kurumlar yeniden devalüasyonlar olacağı risklerini değerlendirip hareket etmesi sonucu olarak yerel parayla yatırılan mevduat hacmi yabancı dövizle yatırılan mevduat hacmine oranda çok düşük orana sahip olduğunu görebiliriz. Daha sonra yerel para yabancı para birimlerine karşı güçlendi ve bu duruma sonuç olarak, yabancı döviz mevduat oranı her geçen yıl önceki yıla oranda düşüş gösterdiğini görebiliriz.

Son 5 yılda kredi kuruluşlarında yerleştirilmiş mevduat oranına Hane halkı açısından baktığımız zaman en fazla mevduatın bankalara yerleştirilmesi 2019 yılında gerçekleşmiştir. 2015 yılında Azerbaycan ekonomideki devalüasyonlardan dolayı insanların yeniden devalüasyonlar olacağı düşüncesiyle hareket etmesi sonucu olarak yerel parayla yatırılan mevduat hacmi yabancı Dövizle yatırılan mevduat hacmine

oranda çok düşük orana sahip olduğunu görebiliriz. 2017 yılından sonra manat yabancı para birimlerine karşı güçlendi ve bu duruma sonuç olarak, yabancı döviz mevduat oranı her geçen yıl önceki yıla oranda düşüş gösterse de yerel parayla yatırılan mevduat oranları önceki yıllara oranda yükseliş gösterdiğini görebiliriz.

Son zamanlar işletmeler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişiler bankalara fonlarını mevduat olarak yerleştirdiği zaman birçok faktörleri göz önünde bulundurmaktadırlar. Bu faktörler aşağıdakilerdir.

- Bankanın güvenilirliği ve sağlamlığı
- Bankanın sunduğu mevduat faiz oranı
- Bankların sunduğu işlemlerin karmaşık olmaması
- Mevduatların sigortalanması

Günümüzün en güncel konularından biri müşterilerin mevduatlarının korunması olarak kalmaktadır. 5 Nisan 2021 tarihinden itibaren Azerbaycan Cumhuriyetinin Mevduat Sigorta Fonu tarafından bankalardaki mevduatlar %100 hacmine sigortalanmıştır. (100 Bin manattan fazla olmamak koşuluyla). Yani bu süreçte bankalara mevduat yatıran insanların mevduatları tam bir şekilde sigortalanmıştır ve herhangi bir olumsuz durum olursa insanların bankalardaki mevduatı Mevduat Sigorta Fonu tarafından tam bir şekilde karşılanacaktır.

2.6.2. Aktif Operasyonlar

Bankalar ilk önce pasif operasyonlar vasıtasıyla fonların toplanması sağlamakta ve daha sonra ise bu fonlardan aktif operasyonlar vasıtasıyla faydalanmaktadır. Bankalar gelir elde etmek için aktif operasyonları kullanır ve bu zaman bankalar kendi fonlarını ve bankaya yatırılan fonları (müşterilerden veya diğer bankalardan sağlanan fonları) kullanmaktadır. Bankaların aktif operasyonlarına işletmeler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişilere yatırım veya diğer bir işlem yapması için kısa vadeli ve uzun vadeli kredilerin verilmesi, bankaların kıymetli kağıtlarla işlemler yapması aittir. Bankalar aktif operasyonlar yapmakta asıl amacı gelir elde etmek olsa da bankalar topladıkları fonları yalnız yüksek gelir elde edeceği riskli işlemlere yöneltmemelidir. Çünkü bankalar topladıkları fonları zamanında sahiplerine geri geri ödemekle yükümlüdür. Bunun için de bankalar aktif operasyonlar hayata geçirirken

operasyonları düzgün bir şekilde düzenlemeli yani bütün fonları yüksek gelir elde etmek için riskli işlemlerde (uzun vadeli krediler) kullanmamalıdır.

Bankalar topladıkları kısa vadeli mevduatlardan kısa vadeli aktif operasyonlar ve kısa vadeli yaptırımlar, uzun vadeli mevduatlardan ise uzun vadeli aktif operasyonlar veya uzun vadeli yatırımlar için faydalanmaktadır. Bankalar böylelikle toplanan ve ihraç edilen fonları çok iyi bir şekilde düzenleyerek müşterilerine mevduatlarını zamanında geri iade etmeyi hedeflemektedir.

Bankalar aktif operasyonlar hayata geçirirken bu operasyonların mevzuata uygun olmasını sağlamalı ve likiditenin gerekli düzeyde olmasına dikkat etmelidir. Bankalar likiditenin gerekli düzeyde olması için aşağıdaki yatırımları kullanılmaktadır (Bağırov, 2003: 192).

- Bankaların kasalarındaki nakit para
- Merkez Bankası hesabındaki bakiyeler
- Yüksek likiditeye sahip menkul kıymetlere yatırımlar
- Diğer bankalardaki fonlar ve cari hesaptaki fonlar

Bu yatırımların bir kısmı bankalara belirli getiriler sağlamaktadır. Ancak bu yatırımların kullanılmasının asıl amacı bankalara getiri sağlamak değil likiditenin belirli düzeyde olmasını sağlamaktır.

Bankalar topladıkları fonları bankaların hesabına aktardıktan sonra bu fonları gelir elde etmek için kullanır. Bankalar her zaman gelir elde etmeyi amaçlamakta ve bu zaman ise bankalar aktif operasyonlar hayata geçirmektedirler. Bankaların hayata geçirdiği aktif operasyonlar gelirli olmasına bakmayarak bu operasyonları hayata geçirdiği zaman bankalar belirli risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu zaman bankalar aşağıdaki risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar (Sadıqov, 2010: 44-45).

- Düşük riskli aktif operasyonlar: Merkez Bankası hesabındaki bakiyeler ve hükümet kıymetli kâğıtlarına yapılan yatırımlar ve kısa vadeli aktif operasyonlar olarak bilinmektedir.
- Yüksek riskli aktif operasyonlar: Yüksek riskli aktif operasyonlar ise bankaların işletmelere, kuruluşlara, gerçek ve tüzelkişilere verdiği krediler ve senetlerini yatırımlar ve uzun vadeli aktif operasyonlar olarak bilinmektedir.

Bankalarının gelirleri onların yaptıkları aktif operasyonlara göre değişmektedir. Bankaların yaptığı düşük riskli aktif operasyonlar daha az gelirli

olmasına bakmayarak yüksek riskli aktif operasyonlar daha fazla gelir sağlamaktadır. Bankalar aktif operasyonlar hayata geçirdiği zaman bu operasyonların risk düzeyleri zamana göre değişmektedir. Böylelikle uzun vadeli aktif operasyonlar (uzun vadeli krediler) daha fazla riskli olmasına bakmayarak kısa vadeli aktif operasyonlar (kısa vadeli krediler) daha az riskli operasyonlardır. Bankalar uzun vadeli aktif operasyonlar yaptığı zaman müşterilerine uzun vadeli krediler veriyor ve risk düzeyi yüksek olduğu için yüksek gelir elde etmektedirler. Kısa vadeli aktif operasyonlar zamanı ise daha az riskli operasyonlar kısa vadeli krediler müşterilerine vererek daha az gelirli operasyonlar yapmaktadırlar. Bankaların aktif operasyonları aşağıdakilerdir (Sadıqov, 2010: 44-45).

- Kredi işlemleri
- Yatırım işlemleri
- Kasa işlemleri
- Transfer işlemleri
- Diğer işlemler

Kredi İşlemleri: Günümüzde bankların faaliyetlerinde kredi işlemleri en önemli role sahiptir. Bu işlemler vasıtasıyla bankalar fonlarını gelir elde etmek için zamana bağlı olarak ve faiziyle birlikte iade etme şartlarıyla birlikte dolaşıma sokmaktadır. Kredi işlemleri bankların faaliyetlerinde en fazla gelir getiren işlemlerinde biridir ve bu işlemler bankaların aktif operasyonları içerisinde en geniş yayılmış işlemlerdir. Kredi işlemlerinin aşağıdaki çeşitleri vardır.

Borçlananın türüne göre krediler

- a. Tüzel kişilere verilen krediler
- b. Tüzel kişilere verilen krediler
- c. Bireylere verilen krediler
- d. Banklara verilen krediler
- e. İşletmelere ve kuruluşlara verilen krediler

Teminat türüne göre krediler

Bu zaman bankaların asıl amacı kendini risklerden sigortalamak ve borç verdiği fonların zamanında geri iade edilmesi sağlamaktır. Yani hiçbir zaman bankalar

zarara uğramaktan ve çok riskli işlemlerden kaçınmaktadır. Teminat türüne göre kredilerin 2 türü mevcuttur (Sadıqov, 2010: 46-47).

-Teminatsız krediler: Bankalar kredi almak isteyen işletmeler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişilerin yeteri kadar gelirlere sahip olduğu gördüğü zaman bu müşterileri düşük riskli müşteriler grubuna ilave etmekte ve bu müşterilerine teminatsız kredilerin verilmesini sağlamaktadır.

-Teminatlı krediler: Bankalar kredi almak isteyen işletmeler, kuruluşlar, gerçek ve tüzelkişilerin yeteri kadar gelirlere sahip olmadığı gördüğü zaman bu müşterileri yüksek riskli müşteriler grubuna ilave etmekte ve bu müşterilerine teminatlı olarak kredileri sağlamaktadır. Yüksek riskli müşterilere bankalar kredi vererek yüksek risk seviyesini azaltmak için teminat (sigorta, teminat vb.) istemektedir.

Risk derecesine göre krediler

1. Borçlananın türüne göre krediler aşağıdakilerdir.
2. Teminat türüne göre krediler:
3. Vadeye göre krediler aşağıdakilerdir (Sadıqov , 2010: 47).
 - a) 1 yıla kadar verilen krediler (kısa vadeli krediler)
 - b) 3 yıla kadar verilen krediler (orta vadeli krediler)
 - c) 3 yıldan daha yüksek verilen krediler (uzun vadeli krediler)

Risk seviyesine göre krediler (Bağırov, 2003: 196).

- a) Düşük riskli aktif operasyonlar 1 yıla kadar verilen krediler (kısa vadeli krediler)
- b) Yüksek riskli aktif operasyonlar 3 yıldan daha yüksek verilen krediler (uzun vadeli krediler)

Bankalarının gelirleri onların yaptıkları aktif operasyonlara göre değişmektedir. Bankaların yaptığı düşük riskli aktif operasyonlar daha az gelirli olmasına bakmayarak yüksek riskli aktif operasyonlar daha fazla gelir sağlamaktadır. Bankalar aktif operasyonlar hayata geçirdiği zaman bu operasyonların risk düzeyleri zamana göre değişmektedir. Böylelikle uzun vadeli aktif operasyonlar (uzun vadeli krediler) daha fazla riskli olmasına bakmayarak kısa vadeli aktif operasyonlar (kısa vadeli krediler) daha az riskli operasyonlardır. Bankalar uzun vadeli aktif operasyonlar yaptığı zaman müşterilerine uzun vadeli krediler veriyor ve risk düzeyi yüksek olduğu için yüksek

gelir elde etmektedirler. Kısa vadeli aktif operasyonlar zamanı ise daha az riskli operasyonlar kısa vadeli krediler müşterilerine vererek daha az gelirli operasyonlar yapmaktadırlar.

- *Yatırım işlemleri:* Bankalar işletmelere, kuruluşlara, gerçek ve tüzelkişilere yani halka hizmet sunarak gelir elde etmektedirler. Bankaların yatırım yaparak gelir elde etmesi onun müşterilerine sunduğu hizmet değil kendi faaliyetidir (Sadıqov , 2010: 52). Yatırım işlemlerinin 2 türü vardır

a. Gerçek yatırımlar: Maddi duran varlıklara, Maddi olmayan duran varlıklara yapılan yatırımlardır.

b. Finansal yatırımlar: Kıymetli kağıtlara yapılan yatırımlardır.

Bankalar yatırım işlemleri yaparak hem gerçek yatırımlar hem de finansal yatırımlar gerçekleştirmektedir. Bankalar yatırım işlemleri yaparken ancak fonlarının bir kısmını %25 gibi bir miktarını yatırım olarak kullanabilirler. Bankalar kıymetli kağıtlara yatırımlar yaptığı zaman bu düşük riskli yatırımlar olur ve bankalar bu yatırımlardan azda olsa gelir elde etmektedirler. Bankaların yatırım işlemleri bankaların gelirlerinin artırılmasına hizmet etmektedir.

- *Kasa işlemleri:* Bankalar işletmelere, kuruluşlara, gerçek ve tüzelkişilerden fonları bankalara toplanması ve daha sonra bu fonların sahiplerine geri iade etmektedir. Bu işlemler kassa işlemleri adlandırılmaktadır. Kassa işlemleri nakit para fonlarının bankalara dahil edilmesi ve bu para fonlarının geri iadesidir (Sadıqov , 2010: 52).

- *Transfer işlemleri:* Müşterilerin hesaplarına para fonlarının aktarılması veya silinmesi gibi işlemleri içermektedir. Bankalar transfer işlemlerini Merkez Bankası tarafından belirlenmiş kurallar, formlar ve standartlara uygun olarak yürütmektedir. Eğer herhangi bir transfer işletmenin yürütülmesinde kanun yoksa bu zaman bankalar kendi arasında anlaşmakla uluslararası transfer işlemlerinin yürütülmesi ile alakalı olan kural ve kanunlara uygun olarak hayata geçirmektedirler (Sadıqov, 2010: 52). Azerbaycan Bankacılık Sektöründeki bazı aktif operasyonlar (Tablo 13).

Tablo 13: Kredi Yatırımlarının Sektörlere Göre Payı (Milyon Manat)

	2018		2019		2020	
	Miktarı	Payı, %	Miktar	Payı %	Miktar	Payı %
Tarım	470	3,6%	543,4	3,6%	566,2	3,9%
Sanayi	706,6	5,4%	872,6	5,7%	1250,1	8,6%
İnşaat	388,8	3,0%	477,1	3,1%	493,0	3,4%
Enerji	419,2	3,2%	619,4	4,0%	524,5	3,6%
Ticaret	2379,5	18,3%	2491,3	16,3%	2606,8	17,9%
Toplam:	13020,3	100%	15298,2	100%	14530,4	100%

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020

Tablo 13'e bakarsak son 3 yılda kredi yatırımlarının sektörler bazında her yıl önceki yıllara oranda yükseliş gösterdiğini görebiliriz. Son 3 yıl içerisinde en çok kredi yatırımlarının büyüdüğü sektörün sanayi sektörü olduğunu görebiliriz.

Tarım sektörüne baktığımız zaman her yıl önceki yıllara oranda kredi yatırımlarının hacminin yükseliş gösterdiğini görebiliriz. Son yıllarda Azerbaycan Cumhuriyetinde hükümet tarafından en önemli konulardan biri petrol dışı sektörlerinin geliştirilmesi olmuştur. Bu doğrultuda da tarım ve hayvancılık gibi sektörler vergi muafiyetleri uygulanmıştır ve düşük faizli krediler teklif edilmektedir. Tarım sektöründe her yıl kredi yatırımları önceki yıla oranda hacim olarak yükseliş gösterse de toplam kredi yatırımları içerisinde oran olarak 2018 ve 2019 yılında 3,6%'lik orana sahip olmuş ve 2020 yılında 0,3% lik oranla artış göstererek 3,9%' lik bir orana sahip olmuştur.

Sanayi sektörünün baktığımız zaman baktığımız zaman her yıl önceki yıllara oranda kredi yatırımlarının hacminin yükseliş gösterdiğini görebiliriz. 5 sektör içerisinde kredi yatırımlarında en fazla büyümenin sanayi sektöründe olduğunu görebiliriz. Diğer sektörlerden farklı olarak hem her yıl kredi yatırımları önceki yıla oranda hacim olarak yükseliş göstermiş hem de toplam kredi yatırımları içerisinde oran olarak fark edilebilir yükseliş göstermiştir.

İnşaat sektöründeki kredi yatırımlarına baktığımız zamanda her yıl önceki yıllara oranda kredi yatırımlarının hacminin yükseliş gösterdiğini görebiliriz. İnşaat sektöründe kredi yatırımlarının toplam kredi yatırımları içerisindeki payı da her yıl büyüme göstermektedir.

Enerji sektöründeki kredi yatırımlarının hacmine baktığımız zaman bu sektöründeki kredi yatırımlarının ilişki çıkışlı olduğunu görebiliriz.

Ticaret sektöründeki kredi yatırımlarına baktığımız zaman kredi yatırımları açısından en önemli sektörlerden biri olduğu görebiliriz. Ticaret sektöründeki kredi yatırımlarının her yıl önceki yıllara oranda yükseliş gösterdiğini görebiliriz. Kredi yatırımlarının hacim olarak yükseliş göstermesine rağmen toplam krediler içerisindeki payının inişli çıkışlı bir grafiğe sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Ulusal Para (Milyon Manat)

	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam:	8663,1	6953,6	8073,6	10000,8	10204,0
Kısa Vadeli	1362,4	1030,6	1510,2	1659,6	1754,2
Uzun Vadeli	7300,3	5923,0	6563,4	8341,2	8449,8

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, 2020.

Tablo 15: Kredi Kuruluşlarının Vadelerine Göre Kredi Yatırımları. Yabancı Para (Milyon Manat)

	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam:	7781,4	4804,2	4946,7	5297,4	4326,4
Kısa Vadeli	2115,6	1070,7	1184,9	1259,1	720,7
Uzun Vadeli	5665,9	3733,5	3761,8	4038,2	3605,7

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası, 2020.

Son 5 yıldaki Toplam kredi yatırımlarına baktığımız zaman her yıl kredi yatırımlarının önceki yıllara oranda büyüdüğünü görebiliriz. Ulusal parayla alınan kredilerin hacminin yabancı parayla alınan kredilerin hacminden neredeyse 2 kat daha fazla olduğunu görebiliriz.

Ulusal parayla alınan kredilerin son 5 yıldaki durumuna baktığımız zaman kredilerin hacminin her yıl önceki yıllara oranda istikrarlı olarak büyüme gösterdiğini görebiliriz. Ulusal parayla alınan kredilerin hacminin yabancı parayla alınan kredilerin hacminin neredeyse 2 katına eşit olduğunu görebiliriz. Ulusal parayla kredi yatırımlarına vadelere göre baktığımız zaman müşterilerin daha çok uzun vadeli

krediler tercih ettiğini ve uzun vadeli kredilerin kısa vadeli kredilerin neredeyse 5 katında olduğunu görebiliriz.

Yabancı para cinsinden alınan kredilerin son 5 yıldaki grafiğine baktığımız zaman ise inişli çıkışlı bir grafiğe sahip olduğunu ve ulusal para cinsinden alınan kredilerin neredeyse yarına eşit olduğunu görebiliriz. Yabancı para cinsinden kredi yatırımlarına baktığımız zaman müşterilerin daha çok uzun vadeli krediler tercih ettiğini ve uzun vadeli kredilerin kısa vadeli kredilerin neredeyse 5 katı olduğunu görebiliriz.

Tablo 16: Kredi Yatırımları. (Milyon Manat)

	2019	2020	Artma Azalma payı
Toplam krediler	15298,2	14530,4	%-5,2
Vadesi geçmiş krediler	1273,1	893,1	%-42,5
Vadesi geçmiş kredilerin payı	%8,3	%6,1	%-2,2

Kaynak: Azerbaycan Merkez Bankası 2020

2020 yılında toplam kredi yatırımlarında 2019 yılına oranda %5,2'lik bir oranda düşüş olduğunu görebiliriz. 2020 yılındaki vadesi geçmiş kredilerin toplam krediler içerisindeki oranı %6,1 oranında olmuş ve 2019 yılına oranda %2,2'lik bir azalma göstermiştir. Vadesi geçmiş kredilerin hacmi 2020 yılında 893,1 Milyon manat olmuş ve 2019 yılına oranda %42'lik bir azalma göstermiştir. Vadesi geçmiş kredilerin hacminin azalması bankacılık sektörünü pozitif yönde etkilemektedir.

2.6.3. Vasıtaçılık Operasyonları

Bankalar gelir elde etmek için kredilerin verilmesi ve yatırım işlemlerine ek olarak vasıtaçılık işlemleri de hayata geçirmektedirler. Bu işlemler vasıtasıyla bankaların daha fazla gelir elde etmesine ve para fonlarının büyümesine yol açmaktadır. Bankaların müşterileri vasıtaçılık işlemlerini kullanmayı tercih etmesinin en önemli sebeplerinden biri vasıtaçılık işlemlerini diğer işletmelere nazaran müşterilerin ihtiyaçlarını daha hızlı ödemeye sahip olmasıdır. Bankaların vasıtaçılık işlemlerini aşağıdakilerdir (Bağırov, 2003: 297).

- Kiralama (leasing) işlemleri
- Trast işlemleri

- Faktoring (factoring) işlemleri

Kiralama (leasing) işlemleri: Bu zaman bankalar mülkü satın alarak onu müşterilerine kiralamaktadır. Böylelikle banka müşterileriyle sözleşme imzalıyor ve bu sözleşme sonucunda satın aldığı mülkü müşterilerine kiralyor. Bankaların müşterileri sözleşmede belirtilen zamana kadar ödemeleri yapıp mülkün sahibi olana kadar banka bu mülkün sahibi müşterileri ise kiracı konumunda oluyor. Kiralama işlemleri hem banka kredi işlemlerini hem bankaların yatırım işlemlerini hem de kira Sözleşmesinin bir araya toplamaktadır. Kiralama işlemleri zamanı banka ve müşterileri arasında çok uzun vadeli sözleşme imzalanmaktadır. Kiralama işlemleri banka kredilerine oranda daha fazla tercih edilmekte çünkü kiralama işlemleri banka kredilerine oranda daha uzun vadeli sözleşme sunmaktadır. Kiralama işlemleri kredi işlemlerine benziyor çünkü kiralama işlemlerinde de banka kredilerindeki gibi alınan para faiziyle birlikte iade edilmelidir. Günümüzde bankalar müşterilerine Azerbaycan Cumhuriyetinde 18 aydan fazla bir süre için kredi vermemektedir. Kiralama işlemleri ise daha uzun vadeli olduğundan müşteriler daha fazla tercih etmektedir (Bağırov, 2003: 298). Kiralama işlemleri zamanı 3 taraf vardır:

1. Banka (Kiralaya veren): Bankalar topladıkları fonları kullanarak herhangi bir mülkü alarak onu müşterisine kiralyor ve bu zaman müşterisiyle kiralama sözleşmesi imzalıyor ve sözleşmeye göre müşteri mülkün sahibi olmasa da kullanma hakkı kazanıyor.
2. Müşteri (Kiralayan): Müşteri kiralama sözleşmesine dayalı olarak edinilen mülkü belirli şartlar üzerinde ve belirli bir bedel ödeyerek kullanım hakkını elde eden kişidir. Sözleşmeye göre müşteri mülkün sahibi olmasa da kullanma hakkı kazanmaktadır.
3. Satıcı: Satıcı kendi mülkünü belirlenmiş zamanda kiralama sözleşmesine dayalı olarak satan kişidir.

Kiralama işlemleri zamanı bankalar kendilerine uzun vadeli müşteriler kazanmaktadır ve bu zaman zarfında belirli gelir elde etmektedirler. Bankalar için kiralama işlemleri her ne kadar gelirli işlemler olsalar da uzun vadeli işlemler olduğu için bu işlemler yüksek riskli işlemler olarak bilinmektedir. Uzun vadeli olmasının avantajı ise bankaların uzun vadede gelir elde etmesidir. Kiralama işlemleri 3 aşamaya ayrılabilir (Bağırov, 2003: 300).

- Birinci aşama kiralama sözleşmesinin imzalanması için hazırlasın yapılmasıdır. Bu aşamada aşağıdaki konular ele alınmaktadır.

- a. Kiralama sözleşmesinin şartları
- b. Tarafların yükümlülükleri
- c. Finansal konular

Bu zaman müşterinin almak istediği mülk, ödeme gücü ve kiralama işlerinin etkili olup olmayacağı belirlenmektedir.

- İkinci aşama en önemli aşama olarak kabul edilmektedir. Bu aşamada kiralama sözleşmesi resmileştirilir ve aşağıdaki belgeler kullanılır.

- a. Kiralanan mülkün alım satım sözleşmesi
- b. Kiralanan mülkün işletmeye alınması eylemi
- c. Kiralama sözleşmesi
- d. Kiralama mülkiyetinin sigortalanması

- Üçüncü aşamada kiralama sözleşmesinde mülkün kiracı tarafından kullanılacağı süre belirlenir. Bu aşamada müşteri bankaya ödemeler yapmakta ve kiralama sözleşmesi sona erdiği zaman mülkün sahibi olmaktadır.

Trast işlemleri: Bankalar birçok vasıtaçılık işlemleri hayata geçirmektedir. Bu vasıtaçılık işlemlerinden biri de trast işlemleridir. Trast işlemleri zamanı müşteriler mülklerini kendileri yönetmiyor ve mülklerinin yönetimini bankalara emanet ediyorlar. Bu işlemleri hayata geçiren zaman bankalar ve müşteriler arasındaki sözleşme imzalıyor ve bu sözleşmede müşterilerim mülklerini bankalara emanet etmeleri resmileştirilir. Bankaların trast işlemleri yapmaktaki temel amacı ek gelir elde etmek ve müşterileri ile bağlantı kurmaktır (Bağırov, 2003: 323).

Trast işlemleri içerisinde en geniş yayılmış hizmetlerden biri müşterilere acente hizmetlerin sunulmasıdır. Bankalar müşterilerine acente hizmeti sunarken sözleşmede verilen talimatlar doğrultusunda müşterilerin adından işlemler yapmaktadır. Bu zaman bankalar müşterilerinin varlıklarını ve onların yönetimi gibi işlemleri hayata geçirmektedir.

Bankalar trast şubesi müşterilerin menkul kıymetlerin alınıp satılması gibi işlemler hayata geçirmekte ve gelir elde etmektedir. Bu zaman bankalar menkul kıymet değişimi, vadesi geçmiş tahvillerin geri ödenmesi vb. gibi işlemleri gerçekleştirir. Müşterileri hesaplarına gelen makbuzlar hakkında bilgilendirir ve

müşterilerinin varlıklarını korumak için menkul kıymetler alınıp satılmasını hayata geçirir.

Trast işlemlerinin en önemli hizmetlerinden biri emeklilik fonunun yönetilmesidir. Müşterilerin emeklilik fonu uzun vadeli kaynaklara sahip olduğundan bu kaynakları verimli bir şekilde kullanmak için trast işlemlerinden faydalanmaktadır. Bu zaman müşterilerin emeklilik fonu bankaların mevduat hesabına yatırılır ve bu işlemlerin sonucu olarak emeklilik fonu ilave gelir elde eder (Bağırov, 2003: 328).

Bankalar gerçek ve tüzelkişilere trast hizmetleri sunmakta ve bu aşağıdaki işlemleri gerçekleştirmektedir.

- Müşterilerin menkul kıymetlerin alınıp satılması
- Müşterilerin kıymetli eşyalarının korunması
- Müşterilerin hisse senedi ve tahvillerinin saklanması ve gelirleriyle ilgili müşterilerin bilgilendirilmesi
- Saklanan değerli eşyaların müşterilere iadesi
- Diğer işlemler

Bankaların trast işlemleri gerçekleştirmesi için birtakım talepler vardır ve bu talepler bankalar tarafından karşılanmaktadır. Talepler aşağıdaki gibidir.

- Bankaların faaliyet süresi 1 yıldan fazla olmalı
- Bankaların son 4 çeyrekte zararı olmamalı
- Merkez Bankası tarafından belirlenen yükümlülükleri yerine getirmeli
- Bankanın özel sermayesi, belirlenen tutarın üzerinde olmalıdır.

Trast işlemleri arasındaki en önemli konulardan biri de sözleşmelerin uygun şekilde bağlanması ve tarafların çıkarlarının korunmasını ve yasalara uyulmasıdır.

Factoring işlemleri: Bankalar factoring işlemleri vasıtasıyla müşterilerine finansal hizmetler sunmakta ve bu sundukları hizmetler karşılığında gelir elde etmektedirler. Bu zaman bankalar müşterilerinin borçlarını almayı kendi üzerine götürüyor ve müşterilerine alacağı borcun %70-90 gibi bir kısmını ödüyor. Müşterilerine geriye kalan kısmını ise borcu tam olarak tahsil ettiği zaman ödüyor. Bankalar factoring işlemleri zamanı müşterilerinin borçlarını alıyor ve bunun mukabilinde belirlenmiş faiz gelirleri elde ediyor. Factoring işlemleri daha çok inşaat, ticaret ve hizmet gibi sektörlerde faaliyet gösteren şirketler tarafından tercih edilmektedir. 1998 yılında uluslararası kabul görmüş Factoring Sözleşmesi

kapsamında bir işlemi faktoring olarak değerlendirmek için aşağıdaki 4 ana özellikten en az ikisinin gerekliliklerini karşılamalıdır (Başırov, 2016: s. 305).

- a. Borçlar hakkında kredi sözleşmesinin olması
- b. Ürünlerin, işlerin ve hizmetlerin satışı da dahil olmak üzere satıcının muhasebesi kayıtlarının tutulması
- c. Satıcının borcunun tahsili olması
- d. Satıcının kredi riski sigortasının olması

Herhangi bir işletme ve kuruluşun başka bir işletme ve kuruluşa olan borcu olduğu zaman alacaklı olan işletmelerin fona ihtiyacı olduğu için bankalarla faktoring anlaşması yapmaktadır. Bu zaman bankalar müşterilerinin borçlarını almayı kendi üzerine götürüyor. İşletme ve kuruluşlar bankalarla faktoring sözleşmeleri imzaladığı zaman birçok avantajlar elde etmektedirler.

- a. Ticaret işlemleri hayata geçiren zaman işlemlerin alacaklarını zamanında alma imkanı
- b. Üretim sürecini ve ticaret operasyonlarını kesintisiz devam ettirebilme fırsatları
- c. Borçların %70-90'ını hızlı bir şekilde alama fırsatı
- d. Düzenli olarak yeni yatırımlar yapma imkanı
- e. Uygun koşullarda finansal kaynakların bulunması ve müşterilerle uzun vadeli ilişkilerle kurulması imkanı
- f. İşletmenin ve kuruluşlarda işletme sermayesinde artım imkanı
- g. Diğer imkanlar

Sonuç olarak bankalar faktoring işlemleri zamanı bankalar müşterilerinin borçlarını almayı kendi üzerine götürüyor, alacaklarının bir kısmını ödüyor ve bunun mukabilinde belirlenmiş faiz gelirleri elde ediyor.

2.7. BANKALARDA RİSK YÖNETİMİNİN ÖNEMİ

Tüm ülkeler için ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük ölçüde önem taşımaktadır. Burada önemli olan büyümenin nedenlerinin anlamak ve bu yönde hareket etmektir. Ekonomik büyümeyi etkileyen birçok ekonomik faktörler

olsa da finansal sistemde büyük bir yere sahip olan bankacılık sektöründe de bu faktörlerden biri olduğu söylenebilir.

Finansal piyasa günümüz ülkelerinin ekonomisi için o kadar öneme sahiptir ki gelişmemiş ve gelişmiş ülkeler arasındaki esas farkı finansal piyasanın oluşturduğu söylenebilir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin finansal sisteminde bankacılık sektörü büyük ölçüde öneme sahiptir. Çünkü bankacılık sektörünün sürdürülebilir bir gelişim içinde olması modern dünyada teknolojinin hızlı gelişimi ve iletişim ağlarının piyasalara erişilebilirliğini neredeyse sınırsız hale gelmesine yol açmıştır (Göçer ve diğerleri, 2015: 65-84).

Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının artırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir.

Bankaların performansını etkileyen birçok faktör vardır. Bu faktörleri mikro ve makro faktörler olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Mikro faktörler; verimlilik, büyüklük, mülkiyet yapısı, risk yönetimi ve kapitalizasyon olarak sınıflandırılabilir. Makro faktörler; faiz, istihdam, döngüsel hareketler ve döviz kuru gibi makroekonomik faktörler sınıflandırılabilir. Her bankanın performansını ve karlılığını etkileyen faktörler farklıdır. Bankaların özel sektör mülkiyetinde olması ve kamu mülkiyetinde olması elde edilen kar açısından farklılık yaratmaktadır. Bankaların karlılığını etkileyen diğer faktör kaldıraç oranıdır. Kaldıraç oranının yükselmesi bankaların karlılığını pozitif yönde etkiliyor.

Bankacılık sektörü bir ekonomi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar yalnızca ulusal hükümetin para kontrol aracı değil, aynı zamanda ekonomik yapıyı etkin bir şekilde ayarlayan ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrar sağlayan bir kurumdur. Finansal sistemde önemli bir rol oynayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır.

İstenmeyen bir durumun ortaya çıkması risk olarak kabul edilir. Belirsizlik koşullarında oluşan durum risk olarak bilinmektedir (Yüzbaşıoğlu, 2003: 3).

Risklerin özellikleri aşağıdakilerdir.

- Zamanla değişir
- Genellikle net ve tam olarak öngörülmez ve bilinemez
- Sonuç üzerinde negatif etkileri vardır
- Yönetilebilir bir olgudur.

Risk yönetimi teknikleri genel olarak gelecekle alakalı olduğu için risklerden kaçınma amacı taşımaktadırlar. Risk yönetimi zamanı yanlış değerlendirme ve tahmin uygulamaya ilave edildiyse bu riskleri artırabilecek bir sonuç doğurabilir. Gelecekle ilgili risk yönetimi anlaşmaları makul beklentilere dayanmalıdır. Çünkü sözleşmede belirtilen fiyatlar gelecekteki fiyat beklentileri arasında bir etkileşim vardır. Bu tür bir etkileşim futures piyasalarında (International Structure of Futures Prices) Fiyatların Zaman Arası Yapısı olarak isimlendirilmektedir. Bu sebepten standart dışı sözleşme metinleri dikkatlice değerlendirilmeli ve daha sonra konuyu anlayan kişiler tarafından uygulanmalıdır. Anlaşmanın mümkün olan en yüksek kar ve zararı dikkate alınmalı ve Üstlenilebilir risk düzeyi değerlendirme sonuçlarına göre dikkatlice belirlenmelidir. Üstlenilebilir risk düzeyini aşan anlaşmanın üstlenilmesi gibi bir durumda büyük ölçüde zararlar yaşanabilir. Örneğin 1995 yılında Baring's Brothers adıyla bilinen bir İngiliz Bankasının dealeri Üstlenilebilir risk düzeyini aşan bir anlaşmayı üstlenmesi sonucu olarak 233 yıllık banka 1,4 milyar dolar zarar ederek batma sürecini başlatmıştır (Sayılğan, 1995: 328)..

Bankacılık sektörünün bilançosundaki pasiflerin ve aktiflerin payı yüksek olması nedeniyle maruz kalınan risk de yüksektir. Finansal kuruluşlar içerisinde en önemli ve gerekli yere sahiptir. Bankacılık sektöründe risk yönetimi çok büyük öneme sahiptir ve risk yönetiminin gerekliliğini sağlayan unsurlar aşağıdakilerdir (Yüzbaşıoğlu, 2003: 10-15).

- Sermaye talebini artırma baskısı
- Gittikçe artan finansal enstrümanlar
- Artan zorunluluklar
- Müşteri servisinin kalitesinin artırılması ve hızlandırması
- Doğru ve uygun fiyatlandırma ile kredi ve Pazar riskinin kontrol edilmesi

Banka ve şirketlerin daha şeffaf ve daha kurumsal bir yapıya sahip olması için operasyonel risk, derecelendirme ve kredi riski gibi risk yönetim modellerinin

oluşturulması gerekmektedir. Risk yönetim modellerinin oluşturulması aynı zamanda bankaların daha etkin faaliyet göstermesine yardımcı olmaktadır.

Bankacılık risk yönetim sistemi bankacılık sektöründe belirsizlik mevcut olduğunda banka çalışanlarının olumlu finansal sonuçlarını sağlamak için yaptıkları işlemler olarak bilinmektedir. Bankalarının risklerden korunma mekanizması mevcut risklerin belirlenmesi ve bu risklerin aza indirilmesi önlemleri kapsamaktadır. Bankalarda risklerin yönetim süreci aşağıdaki gibidir (Məmmədov, 2003: 234).

- Bankalarının faaliyeti zamanı ortaya çıkan risklerin belirlenmesi
- Risklerin değerlendirilmesi
- Riskler hakkında raporların hazırlanması
- Kabul edilebilir risk limitlerinin belirlenmesi
- Risklerin kontrol edilmesi
- Risklerin azaltılması

Günümüzde risk yönetiminin her sektörde en gerekli hususlardan biri olduğu gibi bankacılık sektöründe de risk yönetimi çok büyük öneme sahiptir ve risk yönetiminin birçok hedefleri vardır (Abdullayev ve Əsgərova, 2009: 140-142).

- a. Güvenilir ve kabul edilebilir seviyenin üzerinde risk almayan bir banka görüntünün oluşturulması ve korunması
- b. Banka tarafından üstlenilen yükümlülüklerin koşulsuz olarak yerine getirilmesini sağlamak
- c. Bankaların yalnız kabul edilebilir ve mevcut durumda karşılayabileceği kadar risklerin belirlenmesini sağlamak
- d. Bankanın yeterli varlık ve yükümlülük portföyünün oluşturulmasını sağlamak
- e. Bankaların kalkınma stratejisinin uygulanmasını sağlamak
- f. Sorumlu kişiler tarafından ilgili sınırların ve yetki dağılımının doğru belirlenmesini sağlamak
- g. Bankaların uzun süre aşırı riske maruz kalmasına izin verilmemek
- h. Etkin bir aktif-pasif yönetim sisteminin kurulmasını sağlamak
- i. Kriz zamanlarında bankaların normal çalışmasını sağlamak

Günümüzde bankacılık sektöründeki riskler en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bankacılık sektöründeki risklerin yönetilmesi çok büyük öneme sahiptir. Uluslararası deneyim, bankalarda kurumsal yönetimin zayıf olması, risk

yönetimi ve iç kontrolündeki sorunlar genellikle bankalarda krizlere yol açıyor ve bankacılık sektörünün finansal istikrarlı bir şekilde çalışmasını tehdit etmektedir. Bankacılık sektörünün sürekli olarak büyüdüğünü göz önünde bulundurarak risklerin kontrol edilmesindeki problemler ülkelerin ekonomilerinde önemli sorunlara sebep olmaktadır.

Günümüzde her sektörde olduğu gibi modern bankacılık sektörünü de riskler olmadan düşünmek mümkün değildir. Riskler her bir işlemde mevcuttur. Bankacılık sektöründe hiç bir riski tam olarak ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bankaların üzerlerine götürdüğü risklerin derecesi ne kadar yüksek olursa onun mukabilinde bankaların gelirleri de bir o kadar yüksek olmaktadır.

Bankacılık sektöründe asıl mesele risklerin genel olarak dışlanması değil onun önceden belirlenmesi, değerlendirilmesi ve derecesinin azaltılmasıdır. Her durumda riskler tanımlanmalı ve ölçülmelidir. Eğer riskler doğru değerlendirilmesi yapılmazsa veya onlara karşı etkili önlemler alınmazsa bu durum bankaların faaliyeti için olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Bankaların faaliyeti zamanı risklerin kontrol edilmesini çok önemli bir yere sahiptir. Risk yönetim modellerinin oluşturulması aynı zamanda bankaların daha etkin faaliyet göstermesine yardımcı olduğundan bunun için de bankaların bir sıra görevleri vardır.

- 1) Risklerin olası durumlarını belirlemek
- 2) Potansiyel zararın boyutu belirlemek
- 3) Kayıpları önlemenin veya telafi etmenin yollarını belirlemek

Sonuç olarak bankacılık sektöründe risk yönetimi bir bankanın en gerekli stratejik fonksiyonlarından biri olarak bankaların rekabet üstünlüğü sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bankaların verdiği kredilerde riski ortadan kaldırmak veya azaltmak için kullanılmaktadır.

2.8. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ RİSKLER.

Bankacılık sektörü bir ekonomi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar yalnızca ulusal hükümetin para kontrol aracı değil, aynı zamanda ekonomik yapıyı etkin bir şekilde ayarlayan ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrar sağlayan bir kurumdur. Finansal sistemde önemli bir rol

oyunayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır (Erol, 2007: 5-6).

2.8.1. Bankaların Karşılaştıkları Sistematik Riskler

Sistematik Riskler, işletme yönetiminin müdahale edemediği ve tüm ekonomiyi ilgilendiren risklerdir (Yalçinkaya ve Ekinci, 2007). Bu riskler şu şekilde sıralanabilir:

- Faiz Riski
- Piyasa Riski
- Kredi Riski
- Bilanço Dışı Riskler
- Döviz Kuru Riski
- Ülke Riski

2.8.1.1. Faiz riski

Riskler finansal sistemde içerisinde firmanın standartlar sapması ve volatilitésidir. Eğer Standart Sapma ne ölçüde büyük olursa volatilité de aynı ölçüde büyük olacaktır. Riskler gerçekleşen sonuç ve beklenen sonuç arasındaki sapma olarak bilinmektedir (Yalçinkaya ve Ekinci, 2007).

Bir bankanın gelirlerinin ve sermayesinin bugünkü ve gelecekteki olumsuz faiz oranı değişimlere karşı karşıya kalması faiz riski olarak bilinmektedir. Bankalarının faiz oranlarındaki dalgalanmaları net faiz gelirlerine, banka gelirlerine ve diğer faize dayalı olan gelir ve gider düzeylerinin değişmesine etki etmektedir. Bankacılık sektörü açısından bu riski kabul etmek doğal bir durum olarak bilinmekte ve bankaların kar payı ve karlılığı açısından önemli bir yere sahiptir. Buna ek olarak aşırı derecede faiz riskinin olması bankaların sermayesini, likiditesini, gelirlerini ve ödeme kapasitesini negatif yönde etkileyebilir ve önemli tehdit olarak bilinmektedir.

Faiz Riski sadece faiz oranlarında olan hareketlerden kaynaklanmamakta aynı zamanda bankaların bilançolarındaki pasif ve aktif kalemlerindeki vade uyumsuzluğundan da kaynaklanmaktadır (Yalçinkaya ve Ekinci, 2007).

Bir bankanın yükümlölükleri ve varlıkları arasındaki vade uyumsuzlukları sebebiyle katlandığı risk faiz riski olarak bilinmektedir. Daha açık bir şekilde bir bankanın aktiflerindeki menkul kıymetlerin ve kredilerin vade yapısı pasiflerindeki mevduat dışı kaynakların ve mevduatların vade yapısından farklı olması nedeninden maruz kalınan bu durum faiz oranı riski olarak bilinmektedir (Ertürk, 2010: 63).

Bankaların faiz oranı riskine karşı uygulayabilecekleri temelde iki politika türü vardır. Birincisi vadeleri mümkün olduğu kadar eşit hale getirerek faiz oranı riskinden korunmak. Bu yöntem faiz riskini ortadan kaldırmanın en etkili yolu gibi görünse de uygulaması neredeyse imkansızdır. Bankalar işlerinin yapısı itibarıyla düşük vadeli kaynaklara uzun vadeli krediler kullandıran aracı kuruluşlardır. Öte yandan olarak örneğin sigorta şirketlerinin uzun vadeli kaynakları ve varlıkları vardır. Bankaların yükümlölükleri ve varlıklarının vadelerini dengelemeye çalışması bankaların karlılığını negatif yönde etkilemektedir. Örneğin bankadan 5 yıl vadeli konut kredisi almak isteyen müşterilere bilanço yapısını olumsuz yönde etkileyeceğini söyleyerek bankanın kredi vermemesi karlılığının düşmesine ve müşteri kaybına neden olacaktır. Bu nedenlerden faiz riski nedeniyle bankaların yükümlölüklerin ve varlıklarının dengeli bir biçimde olması arzu olunan olsa da bankaların yükümlölüklerinin ve varlıklarının (serbest karşılıklar ve zorunlu karşılıklar) gibi faktörlerden dolayı teknik olarak mümkün değildir. Bankacılık sektöründe kullanılan WATMgap ve Rgap gibi bazı yöntemler hem tutarlarını hem de vade yapısını hesaba katarak karşılaştırma yapmayı mümkün hale getirmiştir. Türev enstrümanların kullanması faiz risklerinden kaçınmanın ikinci yönetimidir. Bankalar türev araçları Future ve Forward sözleşmeleri, Faiz Swapları ve Opsiyon sözleşmeleri kullanarak faiz riskini ortadan kaldırmaktadırlar (Ertürk, 2010: 64).

2.8.1.2. Piyasa riski

En basit tanımıyla risk herhangi bir işlemle ilgili zararın ya da giderlerinin ortaya çıkması nedeniyle ekonomik faydaların kaybolma olasılığını ifade eder. Riske işlemler açısından baktığımız zaman ise sözleşmeler veya işlemler nedeniyle gelecekte kayıplara sebep olma olasılığı ve tehlikesi olarak tanımlanmaktadır (Ghafoori, 2018: 21).

Bankaların performansını ve karlılığını etkileyen çok sayıda faktörler mevcuttur. Bankaların performansını genel ekonomi, bankaların yaptığı operasyonlar ve finansal sistem gibi faktörler etkilemektedir. Globalleşme bu gibi faktörlerin çoğalmasına ve bazılarının çok fazla öneme sahip olmasına yol açmıştır.

Finansal sistemde önemli bir rol oynayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır. Çünkü bankacılık sektöründeki riskler ülke ekonomisi doğrudan etkilemektedir. Bankaların faaliyeti etkileyen en önemli faktörlerden biri de Piyasa Riskidir.

Bretton Woods sisteminin 1973 yılında kaldırılmasıyla esnek döviz kuru sistemine geçilmesi sonucunda meydana gelen enflasyon oranı para ve döviz piyasalarında meydana gelen dalgalanmaları artırmıştır. Bu dalgalanmalardan korunmak için finansal kurumlar türev ürün işlemleri yapmışlar (Akan, 2007: 59).

Piyasa riski yükümlülükler ve varlıklardaki değişim sürecinde yani ticari amaçlarla kullanılması durumunda varlık fiyatları, döviz kurları ve faiz oranlarındaki değişikliklerden kaynaklanan riskler olarak bilinmektedir. Bankaların için piyasa riski yükümlülüklerini ve varlıklarını uzun vadeli fonlama ve yatırım amaçları dışında kullanması ve kısa vadede karlı elde etmek için aktif olarak satım (trading) ve alım işlemleri yapması durumunda ortaya çıkmaktadır. Bankaların çok kısa vadeli (bir güne kadar vadesi olan) kısa süreli alım satım işlemleri yapması bankaları artan oranda döviz kuru, faiz ve getiri risklerine maruz bırakmaktadır. Uzun vadeli yatırımlarla ilgili olan mevduat ve kredi işlemlerini bankaların bilançolarından çıkardığımızda bankaların kısa süreli (bir güne kadar vadesi olan) alım satım işlemleri satım (trading) portföyü gibi portföy yönetim faaliyetleri yürüttüğü görülmektedir. Bankalar kısa vadeli karlar elde etmek için bu portföylerin satımı faaliyetinde bulunmaktadır. Kısa vadeli trading faaliyetleri zamanı bankalar emtia, döviz, hisse senedi ve bono gibi varlıkların alım ve satımı faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bankalar bu tür faaliyetlerde bulunduğu zaman sürekli olarak piyasa riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. İngiliz Barings bankasını piyasa riskine bir örnek olarak verebiliriz. İngiliz Barings bankası 200 yıllık bir geçmişe sahip olmasına rağmen 1995 yılında trading faaliyeti sonucunda çok büyük zararlara uğradığı iflas etmek zorunda kaldı.

Bankaların faaliyeti zamanı risklerin kontrol edilmesini çok önemli bir yere sahiptir. Risk yönetim modellerinin oluşturulması aynı zamanda bankaların daha etkin faaliyet göstermesine yardımcı olduğundan bunun için de bankaların bir sıra görevleri vardır (Akan, 2007: 72).

- 1) Risklerin olası durumlarını ve risklerin belirlemek,
- 2) Risklerin ölçümü için modelleri belirlemek,
- 3) Risk ölçüm modeline uygun olarak risk ölçüm sistemini belirlemek,
- 3) Risk ölçüm modeli tarafından bulunan ölçütün değerini hesaplanmak.

Risk yönetim modellerinin oluşturulması zamanı yukarıdaki adımlar içerisinde en önemli adım 2 ci adım olarak (Risklerin ölçümü için modelleri belirlemek) bilinen adımdır. Bu adımda risklerin ölçümü için modellerin belirlenmesi ve risklerin tanımlanması yapılmaktadır.

Finansal sistemde önemli bir rol oynayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır.

2.8.1.3. Kredi riski

Bankaların faaliyeti zamanı en önemli unsurlardan biri olarak kredi riski söylenebilir. Kredi Riskine kavram olarak baktığımız zaman kredi alan müşterilerinin temerrütte düşmesinden veya diğer sebeplerden kaynaklanan borçlarını geri ödeyememesidir. Kredi alan müşterilerin aldıkları kredileri geri ödememelerini veya riskli kredilerin hacmindeki artışların sonucunda bankalar finansal kayıplarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu gibi kayıplar literatüründe beklemeyen ve beklenen kayıplar olarak bilinmektedir.

Risk yönetimi açısından kredi risklerinin ölçülmesi çok büyük öneme sahiptir. Bankalar kredi risklerini belirlemek veya müşterilerin istedikleri kredileri onlara vermek veya vermemek sorusuna yanıt bulmak için ekonometrik istatistiksel yöntemler kullanılmaktadırlar (Nadirli, 2015: 2-3).

Kredi alan müşterilerin kredi sözleşme kurallarına uymayarak faiz ve anapara ödemelerini zamanında ödememesi ve yükümlülüklerini yerine getirmemesi gibi

olasılıklar kredi riski olarak bilinmektedir. Neredeyse her kredi işlemi gecikme, temerrüt ve geri ödenmeme olasılığı taşımaktadır.

Bankalardan kredi alan veya sözleşme yapan müşterilerinin sözleşme koşullarına uygun olarak yükümlülüklerini yerine getirmemesi olasılığı kredi riski olarak bilinmektedir. Kredi riski yalnızca bankaların müşterilerin aldıkları kredileri geri ödememelerinden kaynaklanan bir risk değil aynı zamanda verilen kredilere ek olarak; finansal işlemler nezdinde tutulan mevcutlar, diğer garanti ve taahhütler, türev sözleşmeler ve teminat mektupları kredi riski oluşturmaktadır (Kavcıoğlu, 2011: 12).

Bankaların faaliyeti zamanı kredi riski almadan faaliyet göstermesi neredeyse imkansızdır. Bankaların kredi riski almadan veya çok az kredi riski ile faaliyet göstermesi için topladıkları kaynakları ulusal para cinsinden merkez bankasına veya devlet hazinesine borç vermesidir.

Kredi riskinin ölçümünün asıl amacı, bankaların beklenmedik zararları hesaba katarak karşı güvence oluşturulması, kredilerin yönetiminde kredi portföyü yaklaşımının kullanılması ve fiyatlama yapılan zaman risklerin hesaba katarak yapılmasıdır. Kredi portföyü yaklaşımının temel parametreleri; Geri kurtarma, temerrüt, risklere göre ayarlanmış performans ölçümü, rating derece ve riske göre sermayedir (Kavcıoğlu, 2011: 13-14).

Temerrüt: Bankaların müşterilerinin bankaya olan borcunu tümüyle ödemeyeceğini değerlendirdiği ve müşterisinin yükümlülüklerinin herhangi birini tamamlanmasının 90 günden fazla gecikmesi durumudur.

Beklenen Kayıp: Kredi riski taşıyan yatırım portföyünün ortalama beklenen zarar oranını ifade etmektedir. Krediler için zorunlu genel karşılık hesaplanırken beklenen kayıplar en önemli kriterlerden biri olarak dikkate alınır.

Beklenmeyen Kayıp: Belirsizlik nedeniyle konuşabilecek kaybı, beklenen kayıplar ötesinde oluşabilecek kaybı ve beklenen kaybın ortalama değeri etrafındaki dağılımı ifade eder.

Geri Kurtarma: Geri kazanım oranı veya geri kurtarma oranı kredilerin borç alan kişiler tarafından ödenmemesi durumunda bankaların geri alabileceği veya tahsil edebileceği tutarlardır.

Rating Derece Kaymaları: Bir takım öngörülebilir açıklayıcı değişkenlerin oransal olarak tahmin edilmesi şartları altında bağımsız olan rekabetçi risklerin sonucunda Rating derece kaymaları ortaya çıkmaktadır .

Riske Göre Ayarlanmış Performans Ölçümü: Sermaye gereksinimini belirlerken finansal kurumlar RAROC (Riske göre düzeltilmiş sermaye getirisi) gibi risk yönetimi teknikleri kullanılmaktadır. Riske göre düzeltilmiş sermaye getirisi gibi teknikler kredi riskinin kapsamlı bir biçimde yönetilmesine ve değerlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Riske Göre Sermaye: Riske göre sermayenin 1988 yılında Basel II Uzlaşısının yaklaşımını sürdürmekte olup piyasa disiplini, sermaye yeterliliği denetimi ve asgari sermaye yeterliliği şeklinde 3 dayanak noktası mevcuttur.

2.8.1.4. Bilanço dışı riskler

Bankacılık sektörü finansal sistemin merkezinde yer alarak asıl ana fonksiyonu finansal aracılık işli gerçekleştirmektedir. Teknolojik yenilikler, finansal ürünlerin gelişmesi ve yeni trendlerin meydana gelmesi sonucunda bankacılık sektörünün yapısında bazı değişiklikler olmamaktadır. Ortaya çıkan bu yenilikler bankaların piyasadaki pozisyonunu yönlendirmekte, bankaların kredi portföyünün etkilemekte ve bankaların faaliyetlerinin çeşitlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Her gün ortaya çıkan yeniliklerden bankaların yeni risklere maruz kalmasını ve risklerin çeşitlendirilmese sebep olmamaktadır. Bankalar faaliyetlerini başarılı bir şekilde yürütebilirse maruz kaldıkları çeşitli riskleri başarılı bir şekilde yönetebilecektir. Geçmişte yaşanan krizler bu krizlerin yönetiminde yetersiz kalan bankaların finansal durumlarının olumsuz yönde etkilendiğini ve hatta bazı bankaların bu krizler nedeniyle iflas ettiğini göstermektedir.

Bankacılık sektöründeki risklerin sağlıklı bir şekilde yönetilmesi ve bankaların yeterli miktarda sermaye bulundurulması açısından Basel Komitesi her zaman çeşitli önerilerde bulunmuş ve bankacılık sektöründeki bu çeşitli öneriler zaman zaman yenilenmiştir. Finansal krizler bu gibi çeşitli önerilerin yenilenmesinde etkili bir role sahip olmuştur. Bankacılık sektöründeki her gün ortaya çıkan yeniliklerden kaynaklanan risklerden dolayı risk ile ilgili tanımlar da her gün yenilenmektedir. Bu

bağlamda Basel I, Basel II ve Basel III kriterlerinin her zaman gündemdeki yerini almıştır (Yüksel, 2011: 29-30).

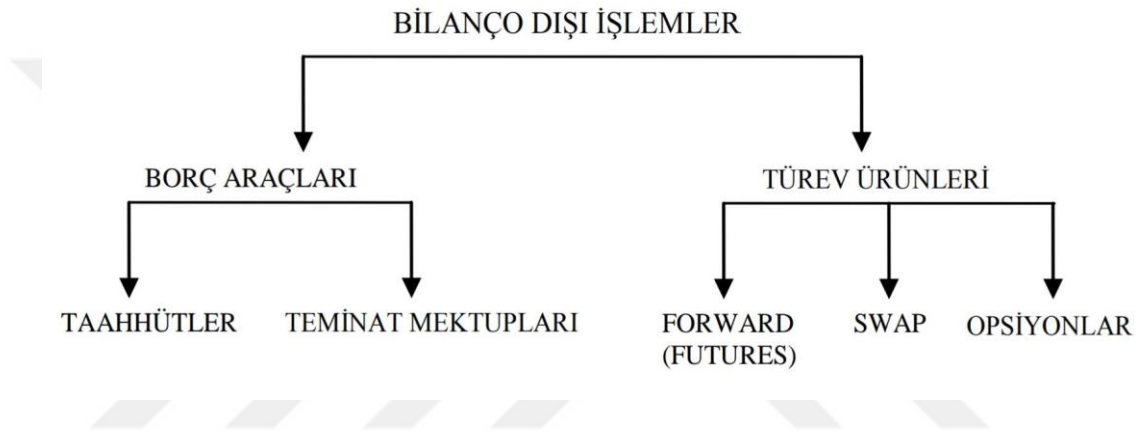
Küreselleşmenin artmasıyla beraber piyasalarda değişmişim süreci yaşanmış, değişik finansal araçlar türemiş, finansal sistemdeki kuruluşlar ve işletmelerin büyük bir kısmı bu derinlerden kaynaklanan yeni finansal işlemleri almaya başlamıştır. Bilanço dışı işlemlerde türev ürünlerin izlendiğini göz önünde bulundurursak bankaların ana işlemlerinin çok büyük bir bölümünü bilançolarına yansıtmadıkları söylenebilir. Gelişmiş ekonomilerde işlemlerinin hacminin neredeyse yarısından fazlasını bilanço dışı işlemlerin oluşturduğu için yabancı bankalar risklerin türleri ve büyüklükleri artmış ve bankacılık sektöründe yeni risk yönetimi yöntemleri arayışlarına başlamıştır.

Bankaların maruz kaldıkları risklerin yönetilmesi ve öngörülebilir olması için bu risklerin görülmesi ve varlıklarının bilinmesi gerekmektedir. Bu durum da bankaların bilançolarını kamuya tam açıklayıcı bilgiler içeren, kullanılabilir ve şeffaf bilgilerin verilmesiyle olanaklıdır. Oysaki vade sonunda finansal tablolara baktığımız zaman kar ve zarar olarak bilanço dışı işlemleri gelir tablosunda ve bilançoda yer aldığı görülmektedir. 1970 yılında kaldırılmasıyla esnek döviz kuru sistemine geçilmesi sonucunda meydana gelen yüksek enflasyon oranları para ve döviz piyasalarındaki oynaklıkları artırmıştır. Bu oynaklıklara karşı koymak ve etkilenmemek için finansal kurumlar türev ürün işlemleri yapmaya başlamışlardır. Değişen faizlerle borç verme işlemlerinin çoğalması ile birlikte 1980 yılından sonraki dönemlerde riskleri ortadan kaldırmak için yeni finansal teknikler ve ürünler geliştirilmiştir (Sayın, 2009: 29-30).

Türev ürünler bankacılık sektöründe risklere bağlı olarak geliştirilmiş araçlardır. Riskler geleceğe yönelik bir konu olduğundan gelecekte oluşabilecek riskler ile bankalar arasında bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir deyişle türev ürünler gelecekte netlik kazanacak ve faaliyet sonuçlarına yansıyacak finansal güvence sağlayan araçlar olarak kullanılmaktadır. Bu ilişki taraflar arasında sorumluluk doğurur ve bu sorumluluğun sonucu ileride netleşecek ve muhasebe tekniklerinde izlenmelidir. Son 25 yılda önemli oranda artış gösteren türev işlemler ve işletmelerin dahil olduğu bilanço dışı işlemler ayrı ayrı izlenmeli ve yeni finansal düzenlemeler oluşturmaya başlanmıştır (Sayın, 2009: 29-30).

Bankalar karlılıklarını korumak veya artırmak için geleneksel bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak bilanço dışı işlemlere yönetilmektedir. Bankaların bilanço dışı işlemlere yönetmesini ekonomik koşulların zorlayıcı olması ve yeni finansal ürün bulmaya veya bulunanları uygulamaya koymak istemesidir. Bankalar kendileri için karı artıran, yükümlülüklerini azaltan alanlara yönelmek istemektedir. Bilanço Dışı işlemler Borç Araçları ve Türev Ürünler olmak üzere 2 ana başlık altında toplanmaktadır (Sayın, 2009: 29-30).

Şekil 5: Bilanço Dışı İşlemler

2.8.1.5. Döviz kuru riski

Ticari faaliyetlerde genel prensip alım yapılan ülkeye ait para birimi cinsi ile ödeme yapılmasıdır. Günümüzde ise ülkeler milli paralarının yanında, Amerikan doları gibi genel kabul görmüş para birimleriyle de ticaret yapılmaktadır. Yabancı para birimi ile gerçekleşen işlemlerin ülke para birimine dönüştürülmesi için döviz kurları kullanılmaktadır. Döviz kuru, bir birim paranın, başka bir birim para karşısındaki değerini göstermektedir. Döviz kurları yazılışlarına göre ikiye ayrılır. Yabancı para biriminin ulusal para birimi karşısındaki değeri dolaysız kotasyon, yerli para biriminin yabancı para birimi karşısındaki değeri ise dolaylı kotasyon olarak adlandırılmaktadır (Yüksel ve Oflaz, 2020: 4).

Küreselleşmenin artmasıyla beraber finansal piyasalar her zaman genişlemekte, uluslararası ticaret ve yatırım alanında küreselleşmenin etkileriyle beraber döviz kurundaki oynaklıklar çok büyük öneme sahip olmuştur. Küreselleşmenin bu etkileri sadece bireylerin ekonomik kararları üzerinde değil aynı

zamanda reel sektör işlemleri kararları üzerinde de görülmektedir. Özellikle son dönemlerde küresel ölçekte döviz kurlarındaki oynaklıklar ve değişimler küresel ölçekteki tüm sektörlerin ve başka bir ülkenin sektörlerinin etkilenmesine sebep olmuştur (Doğanay, 2016: 152-153).

Döviz kuru oynaklığı ekonomik büyümeyi hızlandırmayı hedefleyen gelişmiş ülkeler ve ekonomik kalkınması ihracat dayalı olan gelişmekte olan ülkeler için çok önemli bir role sahiptir. Özellikle Bretton Woods sisteminin 1973 yılında kaldırılmasıyla esnek döviz kuru sistemine geçilmesi sonucunda meydana gelecek oynaklıklar hemen hemen tüm iktisatçıları endişelendirmiştir. Çünkü oynaklıktan kaynaklanacak belirsizlikler uluslararası ekonomik krizlere neden olabilmirdi.

İşletmelerin döviz kurlarında gerçekleşen yukarı ve aşağı yönlü hareketlerinden kaynaklanan öngörülme-yen ne beklenmeyen zararlarla karşılaşması döviz kuru riski olarak bilinmektedir. Döviz kurundaki dalgalanmalar işletmelerin bilançolarında değişimlere yol açıyorsa bu durum işletmelerin döviz kuru riskleriyle karşı karşıya kaldığını göstermektedir. Döviz kuru riskleri işletmelerin döviz cinsi değerinden yaptığı faaliyete ve aldığı pozisyona göre meydana gelmektedir. Yerel paranın değer kazanması ihracat yapan işletmelerin için satışlara negatif yönde etki ettiği halde yerel paranın değer kazanması ithalat yapan işletmeler için maliyet düştüğü için daha fazla ticaret yapabilme imkânı sunmaktadır. Borç ödemelerini döviz cinsinden para birimleriyle ödeme yapan işletmeler için ise döviz kuru değer kaybetmesi yerel para cinsinden karşılığı azalacağı için Borç ödemelerine pozitif yönde etki edecek ve ödemesi gereken borç tutarı yerel paraya oranda daha az olacaktır. İşletmelerin karşı karşıya kaldığı döviz kuru risklerinin çeşitli türleri mevcuttur (Yüksel ve Oflaz, 2020: 4-5).

- İşlem riski
- Ekonomik risk
- Muhasebe riski

İşlem riski: İşletmelerin faaliyetleri zamanı yaptıkları anlaşmaların döviz kurlarındaki değişimlerle karşı karşıya kaldığı olumsuz durumlar olarak bilinmektedir. Daha önceden yapılmış olan anlaşmaların doğrultusunda döviz cinsinden ödemesi olan şirketlerin ödemelerin zamanı geldiğinde döviz kurlarındaki artımlardan

kaynaklanarak şirketlerin yerel para cinsinden daha çok miktar ödeme yapmalarına gerekmektedir. Bu gibi riskler işlem riskine örnektir olarak bilinmektedir.

Ekonomik risk: Ekonomik riskler işlem risklerine bezese de ekonomik riskler işlem risklerinden farklı olarak tahminlere dayalı, sözleşmeye tabi olmaması ve belirsiz olması ile bilinmektedir. Yerel paranın değer kazanması ihracat yapan işletmelerin için satışlara negatif yönde etkileyeceği ve kar marjını düşüreceği bilinmektedir. Halde Yerel paranın değer kazanması ithalat yapan işletmeler için maliyet düştüğü için daha fazla ticaret yapabilme imkânı sunmaktadır.

Muhasebe riski: uluslararası faaliyet gösteren işletmelerin döviz cinsinden olan kazançların bilançoların birleştirilmesi zamanı yerel para cinsinden para birimlerine çevirirken kur değişimleri nedeniyle karşı karşıya kaldıkları riskler olarak bilinmektedir (Yüksel ve Oflaz, 2020: 4-5).

İşletmeler döviz kuru riskinden korunmak için 2 yöntem kullanmaktadır. Bu yöntemler aşağıdakilerdir.

- 1) Firma içi korunma yöntemleri
- 2) Firma dışı koruma yöntemleri

Firma içi korunma yöntemleri zamanı işletmeler kendi sağladıkları kaynaklar ve varlıklarını kullanarak döviz kuru risklerinden korunma yöntemleri sağlamaya çalışmaktadırlar.

Firma dışı korunma yöntemleri zamanı ise işletmeler uluslararası risk azaltıcı piyasa işletmeleri ve dış kaynaklar kullanarak döviz kuru risklerinden korunma sağlamaya çalışmaktadırlar. İşletmeler muhtemel riskler hakkında tedbirler almak ve öngörude bulunmak için bilanço dışı kalemler kullanmaktadır.

İşletmeler açısından döviz kuru, mal fiyatları ve faiz oranları gibi göstergelerin gelecekteki değerlerinin bugünden tahmin edilememesi çok büyük bir risk oluşturmaktadır.

Döviz kuru riskinden korunmak için işlemlerin uyguladığı en önemli stratejiler ve araçlar aşağıdakilerdir (Doğanay, 2016: 152-153).

- Döviz cinsinden olan tahsilat ve ödemelerin yapılması hızında değişiklikler yaparak olası risklerin azaltılması,
- Ulusal parayla faturalandırma yöntemi kullanarak sektörüne göre çok uluslu şirketlerde kur riski tercih edilmesi,

- Satış ve maliyet kaynaklı akımların uyumlaştırılması vasıtasıyla döviz kuru riskinin ortadan kaldırılması veya azaltılması,
- İşletmelerin satıcı veya alıcı tarafta bulunduğunu göz önünde bulundurarak döviz kuru riskinin paylaştırılması için sözleşmenin sağlanması,
- Faaliyet riskinin yönetilmesine yönelik fiyatlandırma politikaları, ürün piyasası seçimi, ürün ve pazar çeşitlendirilmesi ve tutundurma faaliyetleri gibi faktörleri kullanarak döviz kuru riskinin azaltılması.

2.8.1.6. Ülke Riski

Ülke riskinin (politik, finansal ve ekonomik riskler) yatırımcılar üzerindeki etkisi finansal ve iktisat en çok tartışılan konularından biri olarak kalmaktadır. Yatırımcılar hem dolayı hem de doğrudan bir ülkenin ekonomisinin finansal, ekonomik ve politik durumlarında etkilemektedir. Ekonomik, politik ve finansal risklerin yatırım araçları sayısının azaltılması, artırılması ve çeşitlendirilmesi değiştirilememektedir (Yapraklı ve Güngör, 2007: 200-201).

Sistemik riskler içerisinde yer alan ülke riski bir ülke ekonomisinin politik, finansal ve ekonomik yapısı sebebiyle sınır ötesi yükümlülüklerini zamanında tamamen veya kısmen yerine getirmemesi durumu olarak bilinmektedir. Ülke riski ülkedeki yapılan yatırımlar veya ülkedeki kredi yükümlülükleri açısından önemli etkiler yaratabilecek ülkenin siyasi, sosyal ve ekonomik koşullarıyla alakalı olan tüm riskleri içermektedir. Ülke riski ülke içerisindeki bütün finansal kuruluşların ve ülkelerin ilişkilerinin olduğu diğer bir ülkedeki finansal kuruluşları da etkilemektedir. Yatırımcılar devamlı karlılıklarını korumak için risklerin bölgesel bazda olmasını yani bir ülkeden diğerine yayılmasını ve finansal piyasalardaki globalleşmeyi dikkate almak durumundadırlar (Yapraklı ve Güngör, 2007: 200-201).

Ülke riskinin belirlenmesi için aşağıdaki alt başlıkların değişkenleri dikkate alınmaktadır (Yapraklı ve Güngör, 2007: 200-201).

- Politik Risk
- Finansal Risk
- Ekonomik Risk

Politik Risk: Politik Risk zamanı sosyo-ekonomik durum, hükümet istikrarı, dini ve etnik gerginlikler, askeri kanadın siyasete müdahalesi, iç ve dış karışıklıklar, yolsuzluklar bürokrasinin kalitesi ve demokratik hesap verebilirlik gibi değişkenler dikkate alınarak değerlendirilmektedir.

Finansal Risk: Dış borç servisi/ihracat, dış borç/GSYİH gibi dış borç göstergeleri döviz kuru istikrarı ve ithalata ödenen net likidite gibi makro değişkenleri içermektedir.

Ekonomik Risk: Ekonomik riskler ülkelerin zayıflıklarını ve ekonomik güçlerini değerlendirme imkanı sunmaktadır. Finansal risk, enflasyon oranı, GSYİH'deki yıllık büyüme, kişi başına GSYİH, cari hesap/GSYİH ve bütçe dengesi/GSYİH gibi makro ekonomik değişkenlerin dikkate alınarak değerlendirilmesidir.

Ülke riski kavramı çokuluslu şirketlerin 1960 ve 1970 yıllarında doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve işletmelerin karşılaştıkları ülke riskleri (haciz, kar transferlerini engelleme ve kamulaştırma vb.) ilişkilerin incelenmesiyle literatüre ilave olmuştur. Birçok gelişmekte olan ülkeler 1980 yıllarında borç krizleri karşılaştılar.

Ülke riskinin belirlenmesi gerekmektedir çünkü uluslararası finansal piyasaların verimli çalışması ve asimetrik bilgilerden kaynaklanan tersine seçim ve ahlaki tehlikesi sorularının giderilmesi konusu çok önemlidir. Hem alacaklılar hemen borçlular için son 20 yılda ülke riski modellerinin duyulan ihtiyacın çok önemli ölçüde arttırmasına sebep olmuştur (Gür, 2000: 120).

Bankalar Ülkedeki finansal yapının güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Bankalar sadece parasal işlemler yapmazlar ve ülke ekonomisi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankacılık sektörü ekonomik büyüme için ihtiyaç duyulan birikim ve fonlamanın toplanarak birçok planın gerçekleşmesine imkan sağlamaktadır. Sektör dışındaki kurum ve kişileri sisteme kazandırılmakla birikim ve fon miktarının arttırmakta ve artan fon ve birikimleri kullanarak kredi mekanizmasıyla yatırımlara yönlendirerek istihdam ve ekonomik büyümeye etki etmektedir. Bankalar uzun vade de makroekonomik istikrarlılığının sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. Bankacılık sektörü ülke ekonomisinin hızlı gelişimi ve büyümesi açısından önemlidir.

2.8.2. Bankaların Karşılaştıkları Sistemik Olmayan Riskler

Sistematik olmayan riskler ise işletme yönetiminin müdahale edebildiği ve işletmelerin kendi özelliklerinden kaynaklanan risklerdir. Bu riskler üç başlık altında toplanmaktadır:

- Teknoloji ve Operasyonel Riskler
- Likidite Riski
- İflas Riski

2.8.2.1. Teknoloji ve operasyonel riskler

Mevcut sisteminin, insan kaynaklarının, bankların iç kontrol süreçlerinin yetersizlikleri veya işleyişindeki sorunlardan kaynaklanan riskler operasyonel riskler olarak bilinmektedir. Yapılan teknoloji yatırımlarının karşılığında beklenen getirilerin sağlanamaması ve yeterli tasarrufların elde edilememesi teknoloji riskler olarak bilinmektedir.

Dünyanın her gün gelişmesiyle birçok yenilikler hayatımıza katılmaktadır. Teknoloji ile tanışmamızla birlikte cep telefonu ve bilgisayar günlük yaşantımızı kolaylaştıran ve hayatımızın her alanına giren cihazlar olmuşlardır. Yeni fırsatların doğuşu aynı zamanda yeni tehditlerin ve sorunlarında oluşmasını yol açmaktadır. Çünkü her zaman böyle bir ortamın iyi niyetlerle kullanılmaması gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Teknoloji her zaman insanlara tehditlerle ve fırsatlarla dolu bir ortam sunmaktadır. İnsanlar her alanda olduğu gibi bankacılıkta da internet bankacılığını kullanmaktadır. Müşterilerine hız ve kolaylıklar sunmak için bankalar birçok gelişimi uyanmalar ve birçok hizmetler (havale, elektronik fon transferi, para çekme ve yatırma, pos cihazı talep, kredi kullanma vb.) sunmaktadır (Günceler ve Kesebir, 2018: 160).

Bankacılık işlemlerinde en önemli konulardan biri güvenlik konusudur. Bankalarda güvenlik sorununun olması müşterileri memnuniyetsizliği ve kaybedilmesi gibi kötü sonuçlara yol açmaktadır. Bu durumda değinilmesi gereken en önemli konulardan biri risk konusudur. Operasyonel riskler risk kavramının alt başlıklarından olup başlıkların işlemlerini gerçekleştirmesi zamanı ortaya çıkan risk olarak bilinmekte ve bankaların itibarı açısından çok büyük önem arz etmektedir. Ek olarak bankaların risk verilerini belirlemesi ve karşı karşıya kalacağı risklerin neler olacağını bilmesi gerekmektedir. Bankalar bu durumu çok iyi bir şekilde analiz ederek

karşı karşıya kaldığı risklerin ne gibi bir risk olduğunu ve bu risklere karşı hangi önlemlerin alınması gerektiği belirlemelidir. Bunun için bankalar risklere karşı çok iyi bir veri tabanı hazırlamalı ve bu veri tabanını amaca uygun olarak yönetmelidir (Günceler ve Kesebir, 2018: 160).

Operasyonel risk kısmen olarak teknoloji riskle ilişkiye sahiptir. ABD'deki Citibank'ın ATM sisteminin 2001 yılı Eylül ayında yedeklemesinden kaynaklanan sorunlar bankanın ATM hizmetlerinin 2 gün çatışmamasına yol açmıştır. Operasyonel risklerin kapsamını yalnız teknoloji risklerle kısıtlandırılmaması gerekmektedir. Personellerin yaptığı hatalar ve yolsuzluklar operasyonel riskler olarak kabul edilmektedir (Ertürk, 2010: 63).

Banka personeli ve yönetimi tarafından koşullara ve zamana uygun hareket edilmemesi, bilgi teknolojisi sistemlerindeki aksamalar ve hatalar, banka içi kontrollerdeki aksamalardan kaynaklanan usulsüzlüklerin ve hataların gözden kaçması, banka yönetimindeki hatalar, terör saldırılarından veya sel, yangın, deprem gibi felaketlerden kaynaklanan zarar olasılığı operasyonel risk olarak bilinmektedir (Ateşoğlu ve Meral, 2019: 297).

Teknoloji riskler operasyonel risklerin içerisinde yer almakta olup bankaların en çok dikkat etmesi gereken konularından biri olarak kalmaktadır. Çoğu işlemlerin günümüzde internet üzerinden yapıldığı düşünüldüğünde yanlışlar, suiistimaller, ihmaller ve hatalar gibi birçok faktörler ortaya çıkmaktadır. Riskler bankaların en çok değer vermesi gereken konulardan olup kurum kalitesi ve imajı ve müşterilerin güveni açısından çok büyük öneme sahiptir (Günceler ve Kesebir, 2018: 162).

Operasyonel risk başarısız ve yetersiz iç süreçle, harici olaylardan, sistemler ve insanlardan kaynaklanan içerisinde yasal riskler taşıyan zarar etme olasılığıdır. Bir başka ifadeyle operasyonel riskler bankaların içsel risk izleme kurallarının, raporlama ve bilgi sistemlerinin bozulmasından dolayı maruz kaldıkları riskler olarak bilinmektedir. Basel II Kriterlerine göre operasyonel riskin tanımı başarısız ve yetersiz içsel süreçlerden, dışsal olaylardan, sistemler ve personelden kaynaklanan dolayı ve doğrudan zarar riskidir (Günceler ve Kesebir, 2018: 162).

Teknoloji riskler operasyonel risklerin içerisinde yer almaktadır. Teknolojik riskler bilgi sistemi riski olarak da bilinmektedir. Bilgi sistemi riskleri ağ ve başka kritik bilgi teknolojileri kaynaklarının ve iş sürecini negatif yönde etkileyen

otomasyon sisteminin kaybedilmesi potansiyelidir. Günümüzde teknolojik risklerin kavramının bankacılık ve finans sektöründe önlenmesi için bilgi teknolojileri çok büyük öneme sahiptir. Ek olarak belirlenmiş hedeflere ulaşmak için bilgi teknolojileri çok büyük öneme sahiptir ve bilgi teknolojileri olmadan hedeflere ulaşmak imkânsız hale gelmiştir (Günceler ve Kesebir, 2018: 163).

2.8.2.2. Likidite riski

Bankacılık sektöründe birçok çeşitli hizmet koşulları mevcut olsa da sektörün sürdürülebilirliğini koruması için finans bileşenlerin en önemli parametrelerden biri likidite pozisyonudur. Bankacılık sektöründeki risklerin incelenmesi zamanı Likidite riskinin gözlemlenmesi en önemli ve gerekli bir konulardan biri olarak bilinmektedir. Likidite riskinin ne kadar büyük öneme sahip olduğunu akademik literatüre baktığımızda yapılan ampirik çalışmalarda görülmektedir. Likidite riskinin ne kadar büyük bir öneme sahip olması sadece akademik çalışmalarla değil aynı zamanda uluslararası otoritelerin, düzenleyici ve tavsiye kararlarının da olması bu risklerin çok büyük sonuçlara sebep olabileceğini kanıttır ve uluslararası tavsiye kararlarına uymanın önemini hatırlatmaktadır. Bankacılık sektöründe ortaya çıkan riskleri ve başta likidite riskleri olmak üzere bu riskleri görmek ve yönetmek çok büyük öneme sahiptir. Bankacılık sektöründeki riskler için uluslararası düzenleyici otoritelerin tavsiye raporları başta Basel Bankacılık Denetim Komitesi olmakla birlikte çok büyük öneme sahiptir (Çanakçı ve Tunalı, 2018: 91).

Likidite bankaların vadesi geçmiş borçlarını ve varlıklarındaki fon artışlarını kabul edilemez kayıplar olmadan ödeme ve karşılama yeterliliği olarak bilinmektedir. Bankalar zamanla müşterilerinin talep ettikleri borç veya sermaye geri ödemesi gibi ödemeleri olumsuz piyasa koşulları karşısında likidite yükümlülüklerini çalıştıramadığında likidite riski ile karşı karşıya kalacaktır. Bu zaman risklerin doğru yönetilmemesi durumunda bankalar kolaylıkla iflasla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bankalar beklenmeyen ve beklenen yükümlülüklerini sürdürülemez bir düzeye getirirse her iki tarafından da likidite riskleri ile karşı karşıya kalacaktır. Bu nedenle fonlama kaynaklı riskler pahalı olduğu ve gelecekteki yükümlülüklerini daha çok maliyetle karşılamasının çok ve az ihtimal ile düşünülmesi demektir. Piyasa

fiyatlamasından kaynaklanan risk zamanı pazarın ve yetersiz piyasa derinliğinin bozulması sebebiyle varlıkların parasal değere ve nakitte dönüştürülmemesi demektir. Bu zamanda bankaların kaynak ve bilançonun problemlerine yol açabilir (Çanakçı ve Tunalı, 2018:91).

Likidite riskin fonlama riski olarak da bilinmekte ihtiyaç duyulan fonun istenilen maliyette ve zamanında sağlanamaması veya eldeki varlıkların istenilen fiyattan ve zamanda elden çıkarılamaması şeklinde tanımlanmaktadır (Yücel ve diğerleri, 2007:2).

Likidite riski bankaların müşterilerinin aniden para çekme talebinde bulunmaları durumunda bankaların bu ihtiyaçlarını karşılamak için kaşı karşıya kaldıkları riskleri ifade etmektedir. Bankaların her gün ihtiyaç duyduğu nakit miktarı banka tarafından tahmin edilebilir bu parayı elinde tutmakla ani ve anlık yüksek para çekişleriyle başa çıkmak için ellerinde bulundurdıkları varlıkları likit varlığa çevirebilir veya borçlanabilirler. Bankalar likit varlıklar bulundurdıkları zaman bu likit varlıklar bankaların maliyetini artırır ve bankalar ellerinde tuttıkları bu likit varlıklardan kazanç elde edemezler. Tüm sistemdeki bankalar böyle bir taleple karşılaşır, elinde likidite olmayan bankalar borç bulmak zorunda kalacaklar ancak hepsi borç aradığı için borç bulmak zorlaşıyor ve banka varlık satmak zorunda kalabiliyor. Bu durum bankaların varlıklarını çok daha ucuza sarmasına ve neden olabilir ve bankaların zarar etmesine neden olabilir veya bankalar gereken nakdi bulamazlarsa bu durum enflasyona yol açabilecektir (Ertürk, 2010: 63).

Likidite yönetimi ani para çekimlerinden kaynaklanan risklere ek olarak risk ve getir+i açısından bankanın tercihlerine göre belirlenmektedir. Bu durumda bankalar az miktarda likiditeye sahip olmakla faiz getiren varlıklara yatırım yapmak veya daha fazla likiditeye sahip olarak daha az faiz getiren varlıklara yatırım yapmak zorunda kalacaktır. Bu duruma ek olarak bankalar mevduatlarının belirli bir yüzdesini zorunlu olarak Merkez Bankasında tutmakla yükümlüdür. Bankalar için bu tercih serbest likidite oranı belirlendiğinde ortaya çıkacaktır (Ertürk, 2010: 63).

2.8.2.3. İflas riski

Bankaların yükümlülüklerine oranda varlıklarının değerindeki ani bir düşüşle başa çıkacak yeterli sermayesi olmadığında iflas riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Yukarıdaki risklerin ortaya çıkması durumunda bankalar iflas riskleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bankaların ödünç aldığı kaynaklara oranda daha fazla sermayeye sahip olması veya düşük kaldıraç oranına sahip olması batık kredilerin sebep olduğu zararlara ve faiz hadlerindeki olumsuz değişmelere karşı koymalarını kolaylaştırmaktadır (Ertürk, 2010: 63).

Bankların kriz veya mali zorluklarla karşılaşması reel sektördeki işlemlerinde kredi bulmada zorluklarla karşı karşıya kalmasına yol açmaktadır. İşletmelerin daha önceden aldıkları kredileri zamanında ödememesi piyasada krizin derinleşmesine yol açmaktadır. Piyasada ortaya çıkan finansal ve bankacılık krizleri gelişmekte olan ülkelerde enflasyonda artış, kişi başına düşen gelirden azalma, işsizlik oranında artış, işletmelerde üretim kapasitesinde azalma ve ekonomik daralma gibi birçok sorunlara sebep olmaktadır. Bankaların sağlıklı faaliyet göstermesi ülke ekonomisi ve işlemler arasındaki ilişkilerin iyi işlemesi açısından çok büyük öneme sahiptir. Böylelikle piyasalar ve ülke ekonomisi için bankaların çok büyük öneme sahip olduğu söylenebilir. Genellikle bankacılık sektöründeki krizler kamu müdahalesi, banka yetersizlikleri ve banka iflasları sebebiyle olmaktadır. Bankacılık sektöründeki krizler finansal sistemde etmekte ve sonuç olarak finansal kriz haline getirebilmektedir (Toprakdelen ve Pekkaya, 2020: 265-266).

Küresel finansal krizlerin yaşanması piyasalardaki düzenlemelerin yeterli düzeyde olup olmadığı sorularının gündeme gelmesine sebep olmuş ve böylece düzenleyicilerin sermayenin kalite ve miktar artırılmasına ilişkin yeni standartların getirilmesine sebep olmuştur. Sermaye artışlarının mali sorunları ne derecede azalttığını ilişkin kanıtlar oldukça azdır. Politika yapıcı ve düzenleyiciler borçlanma oranının düşürülmesi ve sermaye yeterliliğinin artırılması konusunda hemfikir olsalar da olması gereken yeterli yüksekliğin konusu hale netlik kazanmamıştır. Finansal başarısızlıkların önceden tahmin edilmesi toplum üzerinde yarattığı sosyoekonomik problemler ve ülke ekonomisi açısından çok büyük öneme sahiptir. Finansal başarısızlık tahmin modeli sorunlu kredilerin tahmin edilmesinde, kredi

değerlendirmede, yatırımcıların doğru karar vermelerine ve işletme yönetimi politikasına katkıda bulunmaktadır. Krizlerin ülke ekonomisinin geneline yayılmaması için işletmelerin yaşadıkları mali sorunların tespit edilmesine ilişkin çalışmalar çok büyük önem kazanmıştır (Kubalı, 2014: 155).

Finansal sıkıntı tahmin modelleri işletmelerin gelecek dönemlerde iflasla karşı karşıya kalıp kalmayacağını ve çeşitli finansal sorunları olup olmadığını tahmin etmeye çalışmaktadır. Bir işletmenin iflas etmesinin sonuçları ekonomi açısından çok büyük öneme sahiptir. Bu nedenle finansal sıkıntı tahmin modelleri yatırımcılar, denetçiler, girişimciler ve kreditorler tarafından büyük ilgiyle karşılanmaktadır. Finansal sıkıntı tahmin modelleri sadece işletmelerin sadece sıkıntıya düşeceğini tahmin etmekle sınırlı kalmamaktadır. Modeller kötü ve ciddi sonuçların öngörülmesi ve bu durumda nasıl davranılması gerektiği yönünden çok büyük öneme sahiptir (Kubalı, 2014: 155-156).

2.9. LİTERATÜR TARAMASI

Bankaların performansının karşılaştırılmasında ve ölçümünde PROMETHEE, TOPSIS, GİA, ORETLE, AHP, WSA, MAPPAC, ENTROPI ve WASPAS gibi çok sayıda çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmaktadır. Aşağıda bankacılık sistemindeki örnek çalışmalar verilmiştir.

Çağıl (2011) çalışmada ELECTRE yöntemi kullanılarak Türk bankacılık sektöründe 2006-2010 yılında faaliyet gösteren özel ve kamu sermayeli bankalarla Türkiye’de kurulan yabancı sermayeli bankaların finansal performansını analiz edilmiştir. Sonuç olarak bankaların performans sıralaması incelenmesiyle kriz dönemlerinde bazı bankaların finansal performansında sapmaların olduğu bulunmuştur.

Sakarya ve Aytekin (2013) bu çalışmada Türk bankacılık sektöründe 2007-2011 yıllarında faaliyet gösteren özel, yabancı ve kamu sermayeli mevduat bankalarının 10 finansal rasyo çok kriterli karar verme yöntemlerinden PROMETHEE yöntemi kullanılarak hisse senedi getirileri ve finansal performanslarının elde edilen performans sonuçlarıyla ilişkilerin ölçülmesi amaçlamıştır.

Bağcı ve Rençber (2014) çalışmada Türk bankacılık sektöründe 2006-2012 yıllarında faaliyet gösteren özel ve kamu sermayeli bankalarının çok kriterli karar verme yöntemlerinden PROMETHEE yöntemi kullanılarak karlılık performanslarının karşılaştırmasını yapmıştır. Bu çalışmada halka açık 10 özel banka ve 3 kamu bankası kullanılmıştır. Sonuca göre kamu bankaları içerisinde en çok kara sahip olan banka Halk Bankası ve özel bankalar arasında ise en çok kara sahip olan banka Denizbank olarak bulunmuştur. Tüm bankalar incelendiğinde kamu bankaların daha karlı olduğu ve Halk Bankasının en çok kara sahip olan banka olduğu bulunmuştur

Gökalp (2015) bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden PROMETHEE yöntemini kullanarak 2006-2012 yılları arasında özel, yabancı ve kamu sermayeli bankaların finansal performansı analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre kamu bankalarının büyük ölçüde son mali krizlerden etkilendiği bulunmuştur. 2006-2008 yıllarında en iyi performansa sahip olan bankalar kamu bankaları ve 2009-2019 yıllarında ise en iyi performansa sahip olan yabancı bankalar olmasına karşın kamu bankaları bu yıllarda en düşük performansa sahip bankalar olarak bulunmuştur.

Ural, Demireli ve Özçalık (2017) bu çalışmada Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 3 adet kamu sermayeli bankanın performansları Entropi ve WASPAS yöntemleri kullanılarak 2012-2016 yıllarına ait olan temel finansal tablolarından veriler sağlanarak incelenmiştir. Çalışmanın sonucuna göre 2012 ve 2013 yılında en iyi performansa sahip olan banka Türkiye Vakıflar Bankası olurken 2014, 2015, 2016 yıllarında en iyi performansa sahip olan kamu sermayeli Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası olmuştur.

Akcakanat, Eren, Aksoy ve Ömürbek (2017) bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden Entropi ve WASPAS yöntemleri kullanılarak Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren aktif büyüklüklerine göre küçük, orta ve büyük ölçekli bankaların performansını değerlendirmektedir. Bu çalışmada 2016 Forbes Dergisi Bankalar Raporu ve 2016 yılının ilk 9 ay ait Türkiye Bankalar Birliği'nin verileri kullanarak; toplam krediler, toplam mevduat, toplam aktifler, personel sayısı, şube sayısı ve toplam özkaynaklar kriterleri belirlenmiştir. Büyük ölçekli bankalar içerisinde en iyi performansa sahip olan banka Ziraat Bankası, orta ölçekli bankalar içerisinde en iyi performansa sahip olan banka Finans Bank ve küçük ölçekli bankalar içerisinde en iyi performansa sahip olan banka Anadolu Bank olarak bulunmuştur.

Ünal (2019) bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden SD ve WASPAS yöntemleri kullanılarak 2014-2018 yılları arasındaki Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren ilk 4 mevduat bankasının performansları analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucuna göre en iyi performansa sahip olan banka Akbank iken en düşük performansa sahip olan banka Türk Ekonomi bankası olmuştur.

Gezen (2019) Bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden Entropi ve WASPAS yöntemleri kullanılarak Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankalarının performansları temel finansal tablolarından veriler sağlanarak analiz edilmiştir. 2010,2011,2012,2013,2014 ve 2015 yıllarında en iyi performansa sahip olan banka Türkiye Finans Katılım Bankası iken 2016ve 2017 yıllarında en iyi performansa sahip olan banka KüveytTürk Katılım Bankası olmuştur. Optimal lambda değeri üzerinden sonuçları yapılan WASPAS sıralamasında aynı olduğu görülmüştür.

Sarı (2020) bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSİS ve PROMETHEE yöntemleri kullanılarak Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 11 bankanın finansal performansı analiz edilmiştir. Kriter olarak 13 finansal oran belirlenmiş PROMETHEE ve TOPSIS yöntemleri kullanılarak performans sıralaması yapılmıştır. Sonuç olarak kullanılan bu 2 yöntemin de bankaların performansının ölçümünde faydalı yöntemler olarak görülmüştür.

Karaca, Altemur ve Çevik (2020) bu çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden Entropi ve WASPAS yöntemleri kullanılarak Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren mevduat bankalarının aktif büyüklüklerine göre, orta ve büyük ölçekli 11 bankasının performansını değerlendirmektir. Çalışmada 65 TBB tarafından her yıl yayınlanan 65 rasyo kullanılmıştır. Analiz güvenliğini sorgulamak ve tutarlılığını araştırmak için önce grup bazında daha sonra toplu olarak Entropi ve WASPAS yöntemleri kullanılmıştır. Grup olarak yapılan analizde büyük bankalar içerisinde Yapı Kredi Bankası ve İş Bankası en iyi performansa orta ölçekli bankalar içerisinde ise QNB Finansbank en iyi performansa sahip olmuştur. Toplu olarak yapılan analizde ise Ziraat Bankası, Garanti Bankası ve Halk Bank en iyi performansa sahip olmuş ve QNB Finansbank ise hem grup hem de toplu olarak yapılmış analizde iyi performansa sahip olduğu bulunmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AZERBAYCAN BANKACILIK SEKTÖRÜNÜNDE WASPAS YÖNETİMİ İLE PERFORMANS ANALİZİ

3.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmada Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Entropi yöntemi kullanarak ağırlıklarının belirlenmesi, daha sonra ise WASPAS yöntemi kullanarak bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca literatür taramasına bakıldığı zaman WASPAS yönteminin bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan WASPAS yönteminin bankaların analizi yönteminde kullanılabilir olması tespit edilmiştir.

3.2. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ

Araştırma Azerbaycan'da faaliyet gösteren aktif büyüklüğüne göre en büyük özel sermayeli 5 bankayı kapsamaktadır. Araştırma kapsamında yer alan 5 bankanın sektör içerisindeki Toplam payı %46,9 olmakla neredeyse tüm sektörlerin yarısını kapsamaktadır. Azerbaycan Bankalar Birliği tarafından 2020 yılında yayımlanmış bankalar hakkındaki kitap verileri baz alınarak aktif büyüklüklerine göre en büyük özel sermayeli 5 bankanın aktif büyüklüğü ve sektör payı aşağıdaki gibidir.

Tablo 17: 2020 Aralık Verilerine Göre Aktif Büyüklüklerine Göre En Büyük Özel Sermayeli 5 Banka

Bankalar	Toplam Aktifler (Milyon Manat)	Sektör payı
Paşa Bank	5.513.021	17,2
Kapital Bank	5.227.472	16,3
Xalq Bank	2.353.090	7,3
Respublika Bank	1.034.039	3,2
ASB Bank	911.505	2,8
Toplam	15.039.127	46,9

Kaynak: Azerbaycan Bankalar Birliği

3.3. ARAŞTIRMANIN KISITLARI

Araştırmaya konu olan aktif büyüklüklerine göre en büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi sektör payı aşağıdaki gibidir.

Tablo 18: Aktif Büyüklüklerine Göre En Büyük Özel Sermayeli 5 Bankanın 2016-2020 Dönemi Sektör Payı.

Bankalar	2016	2017	2018	2019	2020
Paşa Bank	10,6	12,9	16	14,6	17,2
Kapital Bank	10	11,4	12,6	12,7	16,3
Xalq Bank	5,4	6,5	6,8	7,5	7,3
Respublika Bank	3	2,5	3,3	4,3	3,2
ASB Bank	2,5	3,4	2,8	3	2,8
Toplam	31,5	36,7	41,5	42,1	46,9

Kaynak: Azerbaycan Bankalar Birliği

3.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Entropi Yöntemi kullanarak ağırlıklarının belirlenmesi daha sonra ise WASPAS Yönetimi kullanarak bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesi için Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi finansal verilerinden elde edilen 14 adet finansal oran seçilmiştir. Daha sonra bu toplanan finansal oranların etki yönleri belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan 14 adet finansal oranın 12 si bankaların performanslarını Pozitif yönde etkilerken geriye kalan 2 oran ise bankaların performansını negatif yönde etkilemektedir. Bu oranların Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Entropi yöntemi kullanarak ağırlıkları belirlenmiş ve daha sonra WASPAS Yöntemi kullanarak bankaların performansları belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan finansal oran ve bu finansal oranların etki yönleri Tablo 19’da belirtilmiştir.

Tablo 19: Finansal Oranlar Ve Etki Yönleri

Finansal Oran	Etki yönü
Öz kaynak/ Toplam Aktifler	Pozitif
Toplam Mevduat/Toplam Aktifler	Pozitif
Toplam Krediler/Toplam Aktifler	Pozitif
Toplam Krediler/Toplam Mevduat	Pozitif
Net Kar/Öz Kaynak	Pozitif
Net Kar/Toplam Aktifler	Pozitif
Toplam Gelirler/Toplam Giderler	Pozitif
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	Pozitif
Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler	Pozitif
VÖK/Toplam Aktifler	Pozitif
Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler	Pozitif
Faiz Giderleri/Toplam Aktifler	Negatif
Faiz Giderleri/Toplam Gelirler	Negatif
Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler	Pozitif

3.5. ÇOK KRİTERLİ KARAR VERME YÖNTEMLERİ

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemler konusunda pek çok yöntem geliştirilmiştir. Bu geliştirilmiş yönlerin birbirine oranda bir sıra üstünlükleri mevcuttur. Karar vericinin araştırmaya başlarken Karşılaştığı en önemli sorunlardan biri de hangi yöntemin en uygun yöntem olduğunu bulmaktır. Araştırmaların yapısına ve özelliklerine bakılarak en uygun yöntem belirlenmektedir (Ersöz ve Kabak, 2010: 99).

Bankaların performansının karşılaştırılmasında ve ölçümünde PROMETHEE, TOPSIS, GİA, ORETLE, AHP, WSA, MAPPAC, ENTROPI ve WASPAS gibi çok sayıda çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmaktadır.

3.5.1. Entropi Yöntemi ile Verilerin Ağırlıklandırılması

Entropi Yönetimi Rudolph Clausius tarafından ilk kez 1865 yılında kaosu tanımlanması amacıyla kullanılmıştır. Entropi Yöntemi 5 aşamadan oluşmaktadır.

1. Karar matrahının oluşturulması

$$rij = \{x_{ij} \mid \max_{ij}\} \quad (i=1, \dots, m; j= 1, \dots, n)$$

$$rij = \{\min_{ij} \mid x_{ij}\} \quad (i=1, \dots, m; j= 1, \dots, n)$$

2. P_{ij} değerinin bulunması.

$$P_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^m a_{ij}}; \forall_j$$

i = alternatifler

j = kriterler

P_{ij} = normalize edilmiş değerler

$$E_j = -k \sum_{i=1}^m [P_{ij} \ln P_{ij}]; \forall_j$$

3. E_j değerinin bulunması.

$$k = (\ln(n))^{(-1)}$$

k = Entropi katsayısı

E_j = Entropi değeri

4. D_j değerinin bulunması

$$d_j = 1 - E_j; \forall_j$$

5. W_j ağırlık değerinin bulunması

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j}; \forall_j$$

Tablo 20: Entropi Yöntemi Kullanarak Bulunan Finansal Oranların Ağırlıkları Aşağıdaki Tabloda Verilmiştir.

Finansal Oran	2016	2017	2018	2019	2020
Ağırlık Değeri	W	W	W	W	W
Öz kaynak/ Toplam Aktifler	0,06815	0,044303	0,031183	0,061424	0,027016
Toplam Mevduat/Toplam Aktifler	0,003277	0,001577	0,002766	0,00076	0,000325
Toplam Krediler/Toplam Aktifler	0,051743	0,04539	0,032965	0,043882	0,010621
Toplam Krediler/Toplam Mevduat	0,045758	0,057977	0,053447	0,054882	0,013214
Net Kar/Öz Kaynak	0,178523	0,150257	0,138444	0,14503	0,189982
Net Kar/Toplam Aktifler	0,187583	0,168373	0,155898	0,098701	0,206825
Toplam Gelirler/Toplam Giderler	0,026811	0,011194	0,010351	0,00218	0,017947
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	0,036784	0,045964	0,040721	0,083346	0,062916
Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler	0,09361	0,160451	0,202819	0,15431	0,08719
VÖK/Toplam Aktifler	0,187217	0,178212	0,176854	0,116031	0,207013
Faiz Gelirleri/Toplam Aktifler	0,046852	0,04336	0,046453	0,0758	0,029329
Faiz Giderleri/Toplam Aktifler	0,047927	0,044561	0,036716	0,054134	0,061923
Faiz Giderleri/Toplam Gelirler	0,020149	0,037902	0,0644	0,102915	0,083712
Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler	0,005615	0,010478	0,006983	0,006607	0,001987

3.5.2. WASPAS Yönetimi ile Banka Performanslarının Değerlendirilmesi

WASPAS yönetimi 2012 yılında Zavadskas vd. tarafından geliştirilmiştir. Yöntem Ağırlıklı Toplam Model WSW (Weighted Sum Model) ve Çarpım Model WPM (Weighted Product Model) kombinasyonundan oluşmakta ve sıralama doğruluğunu yükseltmeyi hedeflemektedir. WASPAS Yönetimi 6 aşamadan oluşmaktadır

1. Karar matrisinin oluşması.

$$X = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m1} & \cdots & x_{mn} \end{bmatrix}$$

2. Normalize edilmiş karar matrisinin oluşturulması

$$\bar{x}_{ij} = x_{ij} / \max_i x_{ij}$$

$$\bar{x}_{ij} = \min_i x_{ij} / x_{ij}$$

3. Ağırlıklı Toplam Modeline (WSM) dayalı toplam görece önem değerlerinin bulunması

$$Q_i^{(1)} = \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \cdot w_j$$

4. Ağırlıklandırılmış Ortak Genel Kriter Değerlerinin bulunması

$$Q_i^{(2)} = \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}$$

5. Ağırlıklandırılmış ortak genel kriter değeri hesaplanması

$$Q_i = 0.5Q_i^{(1)} + 0.5Q_i^{(2)} = 0.5 \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \cdot w_j + 0.5 \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}$$

6. Alternatiflerin toplam görelî önemi denklem hesaplanması

$$Q_i = \lambda Q_i^{(1)} + (1 - \lambda) Q_i^{(2)} = \lambda \sum_{j=1}^n \bar{x}_{ij} \cdot w_j + (1 - \lambda) \prod_{j=1}^n (\bar{x}_{ij})^{w_j}$$

$$\lambda = (0, 0, 1, 0, 2, \dots, 1)$$

optimal lambda değeri aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır.

$$\lambda = \frac{\sigma^2(Q_i^{(2)})}{\sigma^2(Q_i^{(1)}) + \sigma^2(Q_i^{(2)})}$$

3.6. VERİ ANALİZİ

Tablo 21: Ağırlıklandırılmış Ortak Genel Kriter Değerlerine Göre Banka Performans Sıralaması

Yıllar	Bankalar	Qi	Sıralama
2016	Kapital Bank	0,840238155	2
	Paşa Bank	0,843874142	1
	Xalq Bank	0,783872158	3
	Respublika Bank	0,153680799	5
	ASB Bank	0,650470503	4
2017	Kapital Bank	0,889788065	1
	Paşa Bank	0,645132833	2
	Xalq Bank	0,591145183	3
	Respublika Bank	0,17336613	5
	ASB Bank	0,43091938	4
2018	Kapital Bank	0,89759512	1
	Paşa Bank	0,561775903	2
	Xalq Bank	0,482783356	3
	Respublika Bank	0,293804348	5
	ASB Bank	0,225944195	4
2019	Kapital Bank	0,892041461	1
	Paşa Bank	0,522559993	3
	Xalq Bank	0,520449116	4
	Respublika Bank	0,536807006	2
	ASB Bank	0,308517685	5
2020	Kapital Bank	0,966673953	1
	Paşa Bank	0,397678841	2
	Xalq Bank	0,311643685	3
	Respublika Bank	0,219016061	5
	ASB Bank	0,16717147	4

Tablo 22: Optimal Lambda Değeri ve Performans Sıralamasına Etkisi

Yıllar	Bankalar	Sıralama	Optimal Lamba
2016	Kapital Bank	2	
	Paşa Bank	1	
	Xalq Bank	3	0,622933216
	Respublika Bank	5	
	ASB Bank	4	
2017	Kapital Bank	1	
	Paşa Bank	2	
	Xalq Bank	3	0,657309128
	Respublika Bank	5	
	ASB Bank	4	
2018	Kapital Bank	1	
	Paşa Bank	2	
	Xalq Bank	3	0,541475012
	Respublika Bank	5	
	ASB Bank	4	
2019	Kapital Bank	1	
	Paşa Bank	3	
	Xalq Bank	4	0,502686158
	Respublika Bank	2	
	ASB Bank	5	
2020	Kapital Bank	1	
	Paşa Bank	2	
	Xalq Bank	3	0,530600738
	Respublika Bank	5	
	ASB Bank	4	

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bankacılık sektörü ekonomide çok önemli bir yere sahiptirler. Ülkelerin ekonomik kalkınması ile bankacılık sektörü arasında çok önemli bir ilişki vardır. Bankacılık Sektörünün istikrarlı olması güvenli bir ekonomi için çok önemlidir. Bankacılık sektöründe meydana gelen herhangi bir olay doğrudan ülke ekonomisini etkilediğinden bankalar her türlü olumsuz koşullara karşı kendilerini güçlendirmek zorundadırlar. Bankacılık sektöründe meydana gelen olumsuz olaylar doğrudan ülkedeki özel ve kamu işletmelerini ve ülke bireylerinin ekonomik durumlarını olumsuz yönde etkiliyor. Bankalar yapısı itibariyle fonların toplanması ve ihtiyaç sahiplerine sunulması üzerine kuruludur. Bankalar ülkede fon transferleriyle istihdama, gösterdiği hizmetlerle maliye ve ekonomik politikalara doğrudan etki etmektedirler. Bankalar yapısı itibariyle bir işletme olduğundan en önemli görevleri kar elde etmektir.

Herhangi bir ekonomideki en önemli unsurlardan biri olarak bankalar faaliyet göstermektedir. Bankalarının gösterdikleri bu faaliyetlere ekonomideki tüm birimler tarafından ihtiyaç duyulmaktadır. Bir ülkede Bankacılık sektörü düzgün yönetilirse bu ülke ekonomisinin sürdürülebilirliğinin ve gelişimini pozitif yönde etkilemektedir. Bu nedenle bankacılık sektörünün yükümlülüklerini operasyonların iyileştirilmesi en önemli konulardan biri olarak görülmektedir ve bu operasyonların geliştirilmesine her zaman dikkate alınmalı ve önem verilmektedir.

Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren bankaların 2019 ve 2020 yıllarına özel kâr zarar tablosuna baktığımız zaman 2019 yılında sektörde faaliyet gösteren 30 bankadan 6sının zarar ettiğini ve 24 bankanın yılı karla kapattığını görebiliriz .2020 yılında ise sektörde faaliyet gösteren 26 bankadan 23ünün yılı karla geride kalan 3 bankanın ise yılı zararla kapattığını görebiliriz.

Araştırmada Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden olan Entropi Yöntemi kullanarak ağırlıklarının belirlenmesi daha sonra ise WASPAS Yönetimi kullanarak bankaların performans sıralaması ve performans düzeyinin belirlenmesi için Azerbaycan bankacılık sektöründe faaliyet gösteren büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi finansal verilerinden elde edilen 14 adet finansal oran seçilmiştir. Daha sonra bu toplanan finansal oranların etki yönleri belirlenmiştir.

Araştırmaya konu olan aktif büyüklüklerine göre en büyük 5 özel sermayeli bankanın 2016-2020 dönemi incelendiğinde en iyi performansa sahip olan bankalar Kapital Bank ve Paşa Bank en kötü performansa sahip olan banka ise Respublika Bank ve ASB Bank olarak bulunmuştur.

Araştırmada daha sonra performans sıralamasını yeniden yapmak için optimal lambda değeri kullanılmıştır. Optimal lambda değeri kullanarak yapılan performans sıralamasında da aynı sonuçlar alınmıştır. Performans sıralamasının seçilen analiz dönemi ve kriterlere bağlıdır eğer seçilen analiz dönemi ve kriterler değişirse sıralama sonuçlarına değişebilir.

Bankacılık sektörü bir ekonomi için gelişme ve hızlı büyümeyi sağlamak için önemli bir araçtır. Bankalar yalnızca ulusal hükümetin para kontrol aracı değil, aynı zamanda ekonomik yapıyı etkin bir şekilde ayarlayan ve uzun vadeli sürdürülebilir makroekonomik istikrar sağlayan bir kurumdur. Finansal sistemde önemli bir rol oynayan bankacılık sektöründeki riskler iyi belirlenmeli, risklerin ortaya çıkma sebepleri iyi bir şekilde analiz edilmeli ve her dönem gelişmekte olan ülke ekonomisi de dikkate alarak doğru çözümler oluşturulmalıdır.

Günümüzde bankacılık sektöründeki riskler en önemli sorunlardan biri olarak görülmektedir. Bankacılık sektöründeki risklerin yönetilmesi çok büyük öneme sahiptir. Uluslararası deneyim, bankalarda kurumsal yönetimin zayıf olması, risk yönetimi ve iç kontrolündeki sorunlar genellikle bankalarda krizlere yol açıyor ve bankacılık sektörünün finansal istikrarlı bir şekilde çalışmasını tehdit etmektedir. Bankacılık sektörünün sürekli olarak büyüdüğünü göz önünde bulundurarak risklerin kontrol edilmesindeki problemler ülkelerin ekonomilerinde önemli sorunlara sebep olmaktadır.

Günümüzde her sektörde olduğu gibi modern bankacılık sektörünü de riskler olmadan düşünmek mümkün değildir. Riskler her bir işlemde mevcuttur. Bankacılık sektöründe hiç bir riski tam olarak ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bankacılık sektöründe asıl mesele risklerin genel olarak dışlanması değil onun önceden belirlenmesi, değerlendirilmesi ve derecesinin azaltılmasıdır. Her durumda riskler tanımlanmalı ve ölçülmelidir. Eğer riskler doğru değerlendirilmesi yapılmazsa veya onlara karşı etkili önlemler alınmazsa bu durum bankaların faaliyeti için olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Son olarak bankalar müşterilerine daha iyi hizmet göstermek ve daha iyi hizmeti karşılığında daha fazla gelir elde etmek için müşterilerine sunduğu hizmetlerinin iyileştirilme çalışmaktadır. Bankalar Operasyonlarını ve müşterilerine sundukları hizmetleri geliştirmek ve son derece rekabetçi bir pazarda rakiplerinden daha iyi performans göstermek için bilgi iletişim teknolojilerini sürekli olarak takip etmeli, daha müşteriye hizmet sunmalı, sunduğu hizmetlerin çeşitliliğini artırmayı ve kullandıkları teknolojileri her zaman geliştirmeye çalışmalıdırlar.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdullayev, Ş. ve Əsgərova, R. (2009). *Bank İşİ*, Bakı:

Acar, A.C. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul.

Akgeyik, T. (2010). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Ekin Basım Yayın.

Bağirov, M. (2003). *Banklar və Bank Əməliyyatları*. Bakı.

Bəşirov, R. (2016). *Bank işİ*. Bakı.

Bingöl, D. (1997). *Personel Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Ferecov, R. (2011). *İnsan Kaynakları Yönetiminde Performans Değerleme ve Uygulama* Bakı: Kafkaz Üniversitesi Yayınları.

Gürsoy, C.T. (2012). *Finansal Yönetim İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayınevi.

Məmmədov, Z.F. (2013). *Bank Fəaliyyətinin əsasları*. Bakı.

Sabuncuoğlu, Z. (2000). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. Bursa: Ezgi Yayınları.

Sadıqov, E. (2010). *Bank Əməliyyatları*. Bakı.

Uyargil, C. (2013). *Performans Yönetimi Sistemi Bireysel Performansın Planlanması Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi*. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Makaleler

Acar, M. (2003). Tarımsal İşletmelerde Finansal Performans Analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* , 20: 21-37.

Akan, B. (2007). Piyasa Riski Ölçümü. *Bankacılık Dergisi*, 61: 59-74.

Aktan, C.C. (2009). Performans yönetimi: Organizasyonlarda Performans Değerlendirme ve Ölçme. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi* 1(1): 25-33.

Alev, N. ve Özçiçek, Ö. (2019). Döviz Kuru Oynaklığının Türkiye'deki Ticari Bankaların Performansı Üzerine Etkisi. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 23(2): 163-185.

Apaydın, Ş. (2018). Türkiye'de Banka Kredilerinin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(4): 15-28.

Ateşoğlu, N. E. ve Meral, Y. (2019). Basel II Kategorileri ve Operasyonel Riskin Bankalarda Uygulaması. *Press Academia Procedia*, 9(1): 295-298.

Avcı, T. (2019). Banka Çeşitlendirmesi, Likidite ve Karlılık İlişkisi: Panel Eş bütünleşme Analizi Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47): 233-249.

Aydeniz, E.Ş. (2009). Makroekonomik Göstergelerin Firmaların Finansal Performans Ölçütleri Üzerindeki Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(2): 263-277.

Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Ay-Yalçinkaya, A.E., Şanlısoy, S. ve Aydın, Ü. (2016). Türk Bankacılık Endüstrisinde Performansın Belirleyenleri ve Politik İstikrarsızlık İlişkisi, *Sosyoekonomi*, 24(27): 164-182.

Aziz, H. ve Pashayev, S. (2020). Azerbaycan 2015 Devalüasyonunun Reel Ekonomi ve Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 1(1): 32-48.

BDDK, Ekim, 2010.

Camgöz, S. M. ve Alpten, İ.N. (2006). Derece Değerlendirme ve Geri Bildirim: Bir Üniversite Mediko-Sosyal Merkezi Birim Amirlerinin Yönetsel Yetkinliklerinin Değerlendirilmesi Üzerine Pilot Uygulama Örneği, *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2): 191-212 .

Cicoğlu, Ş. ve Çil, G. (2019). Türkiye’de Uygulanan Basel Kriterleri ve Basel III Kriterlerinin Türk Finans Sistemine Etkileri, *Politik Ekonomik Kuram*, 3(1): 83-104.

Coşkun, B. ve Şekercioğlu, L.S. (2011). Belediyelerde Bireysel Performans Değerlendirme: İzmir İl İlçe Belediyelerinin İncelemesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2): 43-64.

Çanakçı, M. ve Tunalı, H. (2018). İslami Bankacılık Sektöründe Likidite Riski Unsurlarını Belirleyen Esaslar. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(18): 90-119.

Çelikdemir, N. Ç. (2011). Ülkemizde Kobiler ve Finansal Kurumlar Açısından Basel Sürecinin Değerlendirmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2(4): 1-16.

Çoban, O. ve Şahin, S. (2011). Türkiyede Para Politikalarının Bankaların Karlılığını Üzerine Etkisi, *SÜ İİBF Sosyal Ekonomik Araştırma Dergisi*, 335-350.

Dizgil, E. (2017). Türkiye’deki Mevduat Bankalarının Karlılığını Etkileyen Mikro Düzeyli Faktörler Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar Dergisi*, 11(2): 31-52.

Doğanay, M. (2016). Döviz Kuru Riski Yönetimine Sektörel Bir Yaklaşım. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 149-164.

Eken, M.H. (2008). Basel II Kriterleri ve Kobilerin Finansman Olanakları. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, 1(80): 55-78.

Emir, M. ve Kurtaran, A.(2005). Doğrudan Yabancı Yatırım Kararlarında Politik Risk Unsuru, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 28: 4-6.

Eraslan, E. ve Algün, O. (2005). İdeal Performans Değerlendirme Formu Tasarımında Analitik Hiyerarşi Yönetimi Yaklaşımı. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 20(1): 96-105.

Erdoğan, A. (2014). Basel Kriterlerinin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Basel Kriterlerine Uyum Süreci. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1): 141-182.

Erol, M. (2007). BASEL- I ve BASEL- II Uzlaşısının Bankalar Tarafından İşletmelere Verilen Kredilerde Risk Yönetimi Aracı Olarak Kullanılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36: 155-160.

Ersöz, F. ve Kabak, M. (2010). Savunma Sanayi Uygulamalarında Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Literatür Araştırması, *Savunma Bilimleri Dergisi*, 9(1): 97-125.

Ertürk, H. (2010). Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Risk Yönetimi. *Denetim*, 4: 62-70.

Ghafoori, N., Akbari, M. ve Mohammad, F. F. (2018). Operasyonel Risk Yönetiminin Bankalarda Ortaya Çıkan Finansal Riskler İle İlişkisi (Türk Bankacılık Sektörü Üzerinde Alan Çalışması), *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(4): 18-36.

Göçer, İ., Mercan, M. ve Bölükbaş, M.(2015). Bankacılık Sektörü Kredilerinin İstihdam ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Ekonomisi İçin Çoklu Yapısal Kırılmalı Eş Bütünleşme Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2): 65-84.

Göçmen, G.Y. ve Kalaycı, Ş. (2020). Türk Bankacılık Sektöründe Net Faiz Marjının Mikro-Belirleyicileri: Küresel Mali Krizin Etkileri, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19): 7-34.

Gökçe, A. ve Sarıtaş, H. (2017). Döviz Kurlarındaki Değişmelerin Türkiye'deki Özel Sermayeli Bankaların Bilançoları Üzerine Etkileri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28: 1-18.

Günceler, B. ve Kesebir, M. (2018). Teknolojik Risk Yönetiminde İnternet Bankacılığının Fırsat ve Tehditleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(4): 158-171.

Günsoy, B. (2001). Hukuksal Yapı Ve İktisadi Başarı: TCMB Örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 23-24: 171-184.

Gür, T. H. Ve Akbulut, H. (2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. *Sosyoekonomi*, 17(1): 294-297.

Güran, M.C. Kahveci, E. ve Oyman, S. (2015). Performans Ölçümünde Dengeki Sonuç Kartı Uygulaması, *Verimlilik Dergisi*, 1: 55-85.

Gürel, E., Gürel, E. ve Demir, N.(2012). Basel III Kriterleri, *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 1(3): 16-28.

Hanedan, E.Y. (2020). Faiz Marjı Neden Bazı Ülkelerde Daha Yüksektir? Muhasebe ve Finansman Dergisi, 85: 243-256.

Karadeniz, E., Kandır, S.Y. ve İskenderoğlu, Ö. (2015). Sistematiik Riskin Belirleyicileri: Borsa İstanbul Turizm Şirketleri Üzerinde Bir Araştırma, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(1): 189-202.

Kavcıoğlu, Ş. (2011). Ticari Bankacılıkta Kredi Riskinin ve Kredi Riski Ölçümü Modellerinin Değerlendirilmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5): 111-19.

Kılıç, G.N. Frederick Winslow Taylor The Principles of Scientific Management, Çev H. Bahadır Akın, Adres Yayınları, *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2): 114-117.

Korkmaz, Ö. ve Karaca, S.S. (2013). Finansal Performansını Etkileyen Faktörler ve Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 13(2): 169-179.

Kubalı, D. (1999). Performans Denetimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 32(1): 31-62.

Kubalı, İ. (2014). Muhasebe Temelli Tahmin Modelleri Işığında, Finansal Sıkıntı ve İflasın Karşılaştırılması. *Sosyoekonomi*, 2: 152-170.

Mayatürk-Akyol, E. ve Budak, G. (2013). Yetkinliğe Dayalı İnsan Kaynakları Yönetimi:Çok Uluslu Bir Firma Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(2):155-174.

Nadirli, N. (2015). Kredi Riskinin Ölçülmesinde Z-skor Yönteminin Rolü, *Bankacılık ve Finansal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 1-6.

Özer, M.A. Performans Yönetimi Uygulamalarında Performansın Ölçümü ve Değerlendirmesi. *Sayıştay Dergisi*, 73: 3-29.

Özgülbaş, N. (2005). Sağlık Kurumlarında Finansal Performans Ölçümü ve Finansal Performansı Artırmak İçin Kullanılacak Stratejiler. *Verimlilik Dergisi*, 3: 125-144.

Pehlivan, B. (2008). İnsan Kaynakları Yönetiminde Performans Değerlendirmesi ve Maliye Bakanlığı Çalışanlarına Yönelik Bir Uygulama. *Maliye Dergisi*, 154: 171-187.

Sağlam, M. ve Başar, M. (2016). Döviz Kuru Oynaklığının Öngörülmesi: Türkiye Örneği. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18(31): 23-29.

Saldanlı, A. ve Sırma, İ. (2014). Topsis Yönteminin Finansal Performans Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği. *Öneri Dergisi*, 11(41): 185-202.

Samırkaş, M.C. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(8): 117-134.

Sayılğan, G. (1995). Finansal Risk Yönetimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 50(1): 323-334.

Sayın, K.Ş. (2009). Türk Bankacılık Sisteminde Bilanço Dışı İşlemler ve Risk Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(1): 15-41.

Sevim, C. ve Taylan, T.D. (2016). Türkiye Ekonomisinde İhracat ve Döviz Kuru Oynaklığı İlişkisi, *Ege Akademik Review*, 16(2): 303-318.

Takım, A. (2011). Türkiye’de Para Politikası Stratejilerinin Fiyat İstikrarına Etkisi: Enflasyon Hedeflemesi Örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(13): 15-35.

Tandoğan, D. ve Özyurt, H. (2013). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme ve Sürdürülebilir Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine

Nedensellik Testleri (1981-2009). *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(2): 49-80.

Taşkın, D. (2011). *Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler*. *Ege Akademik Bakış*, 2: 289.

Timur Han Gür, Ülke Riskinin Belirlenmesinde Yöntemleri, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18(2).

Toprakdelen, F. ve Pekkaya, M. (2020). Türk Bankaları İflas Riskliliklerinin Gri İlişkiler Analizi ile Değerlendirilmesi, *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21): 265-266.

Turgut, A. (2007). Bankalar ve KOBİler İçin Dönüm Noktası: Basel II Standartları, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 13: ss.29-44.

Turgut, A. ve Ertay, H.İ. (2016). Bankacılık Sektörünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Üzerine Nedensellik Analizi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4): 113-128.

Uysal, Ş. (2015). Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı , Tarihçesi, Amaç ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 5(2): 32-39.

Ünal, G. ve Uzunlar, E. (2011). Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1): 2-5.

Vurur, S. ve Özen, E. (2013). Türkiye’de Mevduat Banka Kredisi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin İncelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(3): 118-119.

Yalçinkaya, J. ve Ekinci, A. (2007). Bankalarda Faiz Riskinin Ölçülmesi: GAP Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 19-40.

Yapraklı, S. ve Güngör, B. (2007). Ülke Riskinin Hisse Senedi Fiyatlarına Etkisi: İMKB 100 Endeksi Üzerine Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 62(62): 198-218.

Yelghi, A. (2020). Döviz Kurlarının Bankacılık Sektörünün Performansı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (2007-2016). *İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 69-87.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi, *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2):107-117.

Yıldırım, O. (2015). Türk Bankacılık Sisteminde Basel Kriterleri. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 52(609): 9-21.

Yılmaz, V. ve Turan, A. (2019). Kamuda Performans Yönetiminin Önemi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 33(46): 313-342.

Yücel, T., Mandacı, P. E. ve Kurt, G. (2007). İşletmelerin Finansal Risk Yönetimi ve Türev Ürün Kullanımı: İMKB 100 Endeksinde Yer Alan İşletmelerde Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 36: 1-9.

Yüksel, A.M. ve Ceran, M. (2011). Basel III Doğrultusunda Bankacılık Riskleri ve Sermaye Yeterliliği; TÜRK Bankacılık Sektörü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 2(4):29-30.

Yüksel, S. ve Oflaz, F. (2020). Makroekonomik Belirsizliklerin Bankaların Döviz Kuru Riski Üzerine Etkilerinin Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile İncelenmesi. *İstatistik ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 1(1): 1-10.

Yüzbaşıoğlu, N. (2003). Risk Yönetimi ve Bankaların Denetimi, Risk Yönetimi Konferansı, 2003, 4-9, İstanbul.

